

หนังสือส่งเสริมการอ่าน ชุดพระพุทธศาสนาและจริยธรรม

สัปปริสธรรม



DCID LIBRARY



0000007566

ท 294.3 ม

ว 546 ค

ด.3



ระดับมัธยมศึกษา



พิมพ์แจกครั้งที่ ๑ จำนวน ๑๐,๕๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๒๕

ผู้จัดพิมพ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-10-0452-4

หนังสือส่งเสริมการอ่าน
ชุดพระพุทธศาสนาและจริยธรรม

ระดับมัธยมศึกษา

เรื่อง

สัปปริสธรรม



วันที่...	26 ต.ค. 2544	
เลขที่.....	ท 05660	ด.3
เลขเรียกหนังสือ.....	ส 294.3 ม	

จ 546 ส



ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน ระดับ
มัธยมศึกษาเรื่อง สัปบุริสธรรม ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการได้
พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๒๙

(นายเอกวิทย์ ณ ถลาง)

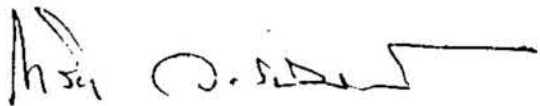
รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านาน มีส่วนช่วยให้สังคมไทยอยู่ได้อย่างสันติสุข ช่วยสร้างเสริมคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนวัฒนธรรมไทยมาตลอด กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา และเห็นควรส่งเสริมให้นักเรียนและเยาวชนได้ยึดมั่นปฏิบัติตามหลักธรรมโดยสม่ำเสมอ จึงได้มอบหมายให้กรมวิชาการจัดทำหนังสือเสริมประสบการณ์ขึ้น ในการจัดทำหนังสือดังกล่าว กรมวิชาการได้ขออนุมัติกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ่านเพิ่มเติมและหนังสืออ้างอิงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและจริยธรรม ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาขึ้นคณะหนึ่ง ดังรายชื่อท้ายหนังสือนี้

หนังสือส่งเสริมการอ่าน ชุดพระศาสนาและจริยธรรม ระดับมัธยมศึกษา เรื่องสัปปริสธรรม นี้ นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ เป็นผู้เขียน และพระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นผู้ตรวจ มีเนื้อหาที่อธิบายธรรมะในหมวดสัปปริสธรรม ๗ ประการ อันเป็นคุณธรรมที่จะส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดีมีคุณค่า ควรที่นักเรียนและผู้สนใจจะได้อ่านและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่าง "สัตบุรุษ" ดังที่ได้ชี้แจงไว้ในหนังสือนี้

กรมวิชาการ ขอขอบคุณคณะกรรมการฯ ผู้เขียน ผู้ตรวจ และผู้ที่มีส่วนร่วมจัดทำหนังสือเล่มนี้ให้สำเร็จด้วยดี



(นายโกวิท วรพิพัฒน์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๔ ธันวาคม ๒๕๒๕

สัปปริสธรรม ธรรมของคนดี

เมื่อพูดถึงคนดี ใครๆ ก็ชอบและชื่นชม เพราะว่าคนดีนั้นมีคุณสมบัติหลายอย่างที่น่าสนใจ น่านับถือ และเป็นที่น่าไว้วางใจของคนทั้งหลาย คนดีไปที่ไหนก็ไม่มีใครรังเกียจ มีแต่ผู้ที่ยินดีต้อนรับ

เมื่อใดที่มีงานชุมนุมสังสรรค์ ขาดคนดีบางคนไป ใครๆ ก็ถามถึงเขา และพูดถึงเขาในทางดี เมื่อคนดีเจ็บไข้ได้ป่วย ใครๆ ก็ห่วงใย นวดอกไม้ ผลไม้ไปเยี่ยมเขาเป็นการแสดงน้ำใจไมตรี

เมื่อคนดีประสบความสำเร็จในการศึกษา และการงาน ใครๆ ก็พลอยยินดีในความสำเร็จของเขาด้วยมุทิตาจิต เมื่อคนดีประสบเคราะห์กรรม ต้องเดือดร้อนลำบากยากเข็ญ เขาก็ได้รับความเห็นใจ และมีผู้เมตตาช่วยเหลือเกื้อกูล ผ่อนหนักให้เป็นเบา ความเดือดร้อนก็ค่อยคลี่คลายไป ในที่สุดชีวิตของเขา ก็จะกลับเป็นปกติสุขดังเดิม

เมื่อคนดีตายไป ใครๆ ก็อาลัยรัก และกล่าวขวัญถึง แม้ร่างกายของเขาจะดับสูญไป แต่เกียรติคุณของเขายังอยู่ในบางกรณีก็มีการสร้างอนุสาวรีย์ให้เขา ตั้งมูลนิธิในนามของเขาเพื่อเทิดทูนคุณงามความดีของเขาให้ยั่งยืนชั่วกาลนาน สมดังบทกวีนิพนธ์ที่ว่า

“พญกกาสร
โททนต์เสน่งกง
นรชาติวางวาย
สถิตทั่วแต่ชั่วดี

อิกกุญชรอันปลดปลง
สำคัญหมายในกายมี
มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
ประดับไว้ในโลกา”

(พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)



คนดีเป็นที่พึงปรารถนาในสังคมทุกยุค ทุกสมัย การที่จะเป็นคนดีนั้นอุปมาเหมือนการเดินทางไกล เราต้องมีความมุ่งมั่นและความเพียรพยายามให้มาก จึงจะไปถึงจุดหมายปลายทางได้

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบุกเบิกทางของคนดีไว้นานแล้ว นานกว่าสองพันห้าร้อยปี

พระองค์ทรงสอนชาวพุทธให้ปฏิบัติตามหลัก ๓ ประการ คือ เว้นชั่ว ประพฤติดี และทำใจให้บริสุทธิ์ นอกจากนั้นยังได้ทรงชี้แนะคุณธรรมที่พึงปฏิบัติไว้หลายหมวดหลายประการล้วนแต่มีคุณค่าทางใจทั้งสิ้น

สัปปริสธรรม ๗ คือธรรมหมวดหนึ่งซึ่งเป็นประโยชน์มากในการดำเนินชีวิตในสังคม ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

เพียงแต่เราสนใจ ศรัทธา และศึกษาพิจารณาดูว่า สัปปริสธรรม ๗ มีอะไรบ้าง มีความหมายอย่างไร และเราจะต้องปฏิบัติอย่างไร จึงจะได้ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ หรือ เป็นคนดี เราก็จะได้ประโยชน์คุ้มค่า

สัปปริสธรรม ๗ ได้แก่ธรรม ๗ ข้อ ต่อไปนี้

ธัมมัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักเหตุ
อรรถัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักผล
อัตถัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักตน
มัตตัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักประมาณ
กาลัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักกาล
ปริสสัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักชุมชน
ปุคคลัญญตา	ความเป็นผู้รู้จักบุคคล



๒

ความเป็นผู้รู้เหตุ ความเป็นผู้รู้ผล

ตอนบ่ายวันเสาร์ คุณไพลินกำลังนั่งอ่านหนังสืออยู่ที่ห้องโถง ซึ่งเธอเรียกว่า ห้อง 'อเนกประโยชน์' คือ จะใช้รับแขกก็ได้ นั่งทำงานก็ได้ พักผ่อนก็ได้ พอได้ยินเสียงกตกริ่ง เธอก็มองลอด แวนไปที่ประตูบ้าน เห็นเด็กรับใช้เปิดประตูบ้านให้เด็กวัยรุ่น ๓ คนเข้ามา เธอมองในระยะไกลก็พอจำได้ว่า เด็ก ๒ คนเป็นหลานชาย หลานสาวของเธอ คือ เจตน์ กับ ลินจง ส่วนเด็กหญิงอีกคนหนึ่ง เธอไม่รู้จัก เมื่อเด็กทั้ง ๓ คนเดินมาถึงบันไดบ้าน เธอก็วางหนังสือลงบนโต๊ะเล็กใกล้ๆ ตัว และหักทนายหลาน

เด็ก ๆ ทำความเคารพคุณไพลิน เจตน์แนะนำให้คุณป้า ของเขารู้จักสายพิน เพื่อนนักเรียนชั้นเดียวกัน สายพินกับลินจง คู่กันเคยกันดี เพราะทั้งสองต่างก็เป็นสมาชิกชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของโรงเรียน เจตน์กับสายพินมีปัญหาเรื่องเดียวกันที่จะมาถามคุณป้า ทั้งสองเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่สาม ส่วนลินจง เรียนชั้นมัธยมปีที่สอง

คุณป้าให้ลีนจงทำหน้าที่เจ้าของบ้าน คือไปรินน้ำมะนาว จากเหยือกแก้วในตู้เย็นใส่แก้วมาแจกกัน เมื่อเด็กทั้งสามดื่ม น้ำมะนาวแล้ว เจตน์ก็เอ่ยถึงเหตุที่ตนมาหาคุณป้า

“คุณป้าครับ ผมมีเรื่องมาเรียนปรึกษาคุณป้าเรื่องหนึ่ง ครับ คือวันนี้คุณครูบอกนักเรียนในชั้นว่า อาทิตย์หน้า คุณครู จะให้เรียน เรื่อง ‘ธรรมะที่ช่วยดำรงชีวิตและสังคม’ โดยคุณครู กำหนดธรรมะบางหมวดให้นักเรียนไปหาความรู้มาล่วงหน้า และ คุณครูแนะนำให้นักเรียนไปค้นคว้าหนังสือบางเล่มในห้องสมุด และให้ไปสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องธรรมะด้วย ผมกับเพื่อน รวม ๗ คน ได้รับมอบให้ไปค้นความรู้เรื่องสัปปริสธรรม ๗ มา สายพินกับผมอยู่กลุ่มเดียวกันครับ ส่วนกลุ่มอื่นเขาก็ค้นเรื่อง คีล ๕ บ้าง สังคหวัตถุบ้าง เรื่องฆราวาสธรรมบ้าง และอะไรอีก ผมจำไม่ได้ ที่นี้ผมกับสายพินมาปรึกษากันแล้วก็เห็นว่า ถ้าได้มา เรียนถามคุณป้า ก็คงจะช่วยให้เข้าใจขึ้นบ้างพอเป็นแนวทางที่จะ ค้นคว้าต่อไปได้ คุณป้ากรุณาอธิบายหน่อยได้ไหมครับ”

ขณะที่พูด เจตน์ก็ขมวดคิ้วหน้าไปด้วยตามความเคยชิน คุณไพลินเห็นหลานชายทำหน้าที่เช่นนั้น ก็อมยิ้มด้วยความเอ็นดู และลือว่า

“แน่ะ เจตน์ทำหน้าที่ยุ่งอีกแล้ว เอาละ เมื่อหลานต้องการ จะทราบ ป้าก็จะช่วยชี้แจงเท่าที่ป้ารู้อยู่บ้าง ว่าแต่ครูกำหนดหัวข้อ อะไรบ้าง ที่หนูสองคนจะต้องค้นคว้านะ”

สายพิน เห็นคุณป้าของเจตน์ยิ้มแย้มแจ่มใสดี ทำให้รู้สึก สบายใจที่จะพูดด้วย จึงช่วยเจตน์ตอบคำถามของคุณป้า

“คุณครูพูดให้ฟังย่อ ๆ ว่า ‘สัปปริสธรรม’ หมายความว่า

‘ธรรมของคนดี’ แล้วก็แยกเป็นข้อย่อย ๗ ข้อ และเขียนชื่อธรรมแต่ละข้อให้นักเรียนดูบนกระดานดำ ทั้ง ๗ ข้อล้วนเป็นคำยาวๆ ลงท้ายว่า ‘ญตา’ ค่ะ เช่น ชัมมัญญตา อตถัญญตา ๒ ข้อนี้ หนูจำชื่อได้แม่นเพราะข้อแรกคือ ชัมมัญญตานั่น คุณครูมอบให้เจตน์ และข้อที่ ๒ คือ อตถัญญตานั่นคุณครูมอบให้หนูค่ะ ที่แรกหนูนึกไม่ออกเลยว่าจะไปหาความรู้ได้จากที่ไหน พอตีเจตน์เขาคิดถึงคุณป้าว่าคงจะกรุณาช่วยอธิบายได้ เพราะคุณป้าชอบอ่านหนังสือธรรมะ และไปวัดเสมอ หนูก็เลยมากับเจตน์ เพื่อกำราบขอความกรุณาคุณป้าค่ะ”

คุณไพลินนึกเอ็นดูสายผิหน้าที่แสดงความสนใจธรรมะอย่างจริงใจ และกล้าพูดกับผู้ใหญ่ ได้เรื่องได้ราวดี เธอจึงยิ้มเป็นการแสดงว่าไม่ขัดข้อง แล้วจึงเริ่มต้นด้วยการอธิบายความหมายของ “สัปปริสธรรม”

“ถูกแล้ว สัปปริสธรรมเป็นธรรมของคนดี บางทีเขาก็ใช้ศัพท์สันสกฤตเรียกว่า ‘ธรรมของสัตบุรุษ’ ‘สัปปริส’ กับ ‘สัตบุรุษ’ มีความหมายอย่างเดียวกัน คือ หมายถึงคนดี คำว่า ‘ญตา’ ที่ต่อท้ายคำนั้น มีความหมายว่า ‘ความเป็นผู้รู้’ อย่างชัมมัญญตา ก็คือ ‘ความเป็นผู้รู้จักเหตุ’ ‘อตถัญญตา’ ก็คือ ‘ความเป็นผู้รู้จักผล’ นั่นเอง คราวนี้เรามาพูดกันถึง สัปปริสธรรม ว่าเกี่ยวข้องอย่างไรกับหัวข้อที่ครูจะสอนพวก



อนุอาทิตยหน้า ป้าชอบใจหัวข้อที่ครูตั้งไว้ว่า ธรรมะที่ช่วย
ดำรงชีวิตและสังคม คิดดูก็จริงนะ มีธรรมะหลายข้อ หลาย
หมวดที่ช่วยดำรงชีวิตและสังคมได้ เช่น คีล ๕ ธรรม ๕ หรือ
ที่เรียกเป็นศัพท์ว่า ‘เบญจศีล เบญจธรรม’ ถ้าทำได้จริงจังให้ทั่ว
ถึงแล้วก็สามารถช่วยดำรงชีวิตและสังคมได้ ‘ดำรง’ แปลว่าอะไร
ทราบไหม ลินจง”

ลินจงนั่งฟังเพลิน พอคุณป้าหันมามาก็สะดุ้ง แต่จำคำถาม
ได้จึงตอบว่า แปลเหมือน ‘ดำรง’ ที่จริง ลินจง นึกคำแปลไม่ออก
นึกได้เพียงว่า คำ ‘ดำรง’ เสียงคล้ายๆ ‘ดำรง’ ก็เลยตอบอย่าง
เดาๆไป ซึ่งผิดัญญก เพราะในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. ๒๕๒๕ ก็ให้คำแปลไว้เหมือนๆ กันคือ ‘ทรงไว้ ชูไว้’ แต่
‘ดำรง’ มีคำแปลเพิ่มไว้อีกอย่างหนึ่งว่า ‘ทำให้คงอยู่’ คุณป้าจึง
ชมลินจงว่า ต่อไปจะเก่งภาษาไทย แล้วคุณป้าก็กลับมาพูดต่อจาก
ที่ค้างไว้

“นอกจากศีล ๕ ธรรม ๕ แล้ว สังคหัตถ์ ๔ ก็ช่วยดำรง
สังคมได้ ฆราวาสธรรม ๔ ก็ช่วยได้เหมือนกัน สำหรับสัปปริสธรรม ๗
นั้น ประเดี๋ยวเราจะมาช่วยกันดูว่า ช่วยดำรงชีวิตและสังคมได้
จริงหรือไม่ การช่วยดำรงชีวิตและสังคมนั้น ก็หมายความว่า
ทำให้อยู่ในสภาพดี ตลอดไปนั่นเอง”

เด็กทั้งสามนั่งฟังอย่างตั้งอกตั้งใจ และคิดตามไปด้วย เมื่อ
คิดตามไป ก็เริ่มจะเห็นความจริงอย่างที่คุณป้าว่า จึงรู้สึกว่าคุณป้า
ที่ครูตั้งไว้นั้น มีความหมายน่าสนใจทีเดียว



ธัมมัญญตา และ อุตถัญญตา

คุณไพลินนี่อะไรขึ้นมาได้อย่างหนึ่งในขณะที่กำลังคิดหาคำอธิบายที่จะช่วยให้เด็ก ๆ เข้าใจ 'สัพบุริสธรรม' โดยเฉพาะหัวข้อ 'ธัมมัญญตา' และ 'อุตถัญญตา' ดีขึ้น

คำถามของเจตน์และสายพิน ทำให้เธอนึกถึงพฤติกรรมของตนเอง เมื่อครั้งยังเรียนอยู่คณะครุศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ประมาณ ๒๐ ปีมาแล้ว เธอจำได้ว่าเคยตั้งคำถามดังกล่าวถามพระภิกษุรูปหนึ่งที่ได้รับอาราธนาให้ไปเป็นวิทยากร ณ สถาบันแห่งนั้น ในหัวข้อคล้าย ๆ กันนี้ เมื่อได้รับคำตอบจากพระภิกษุรูปนั้น เธอคาดไม่ถึงเลยว่า คำว่า 'เหตุ' และ 'ผล' จะมีความหมายลึกซึ้งและกว้างไกลถึงปานนั้น พร้อมกันนั้นเธอก็เกิดความรู้สึกปิติที่ได้เกิดเป็นคนไทย และมีโอกาสนับถือพระพุทธศาสนา ขณะที่รู้สึกเช่นนั้นเธอก็เกิดความคิดสว่างวาบขึ้นมาในใจว่า พระพุทธองค์ทรงพระปัญญาคุณประเสริฐนัก และทรงพระกรุณาธิคุณล้ำเลิศนัก ที่ได้ตรัสรู้พระธรรมวิเศษแล้วยังทรงคิดถึงชาวโลกที่ทนทุกข์

ทรมานด้วยความโง่เขลามัวเมาอยู่ในบาป จึงทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์
ให้มีดวงตาเห็นธรรมเช่นพระองค์ด้วย

สรุปคำตอบที่คุณไพลิน ได้รับนั้นว่าดังนี้

“เมื่อเจอผลต้องสืบค้นถึงต้นเหตุ

คำนี้มีขอบเขตกว้างเหลือหลาย

รู้ดับเหตุเกิดแก่และเจ็บตาย

จึงนับว่ารู้ความหมายที่แท้จริง”

และพระภิกษุรูปนั้นได้เสริมว่า “พระพุทธเจ้าท่านสอน
ให้เรามีทั้งสติและปัญญา คือรู้สิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง เมื่อรู้แล้ว
ก็ไม่ยึดมั่น ถือมั่นจนเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ พยายามใช้สติควบคุม
ตนเองมิให้เกิดทุกข์จนเกินควร และไม่ว่าจะมีปัญหาวะไรเกิดขึ้น
ต้องใช้ปัญญานำหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามา
แก้ ก็จะแก้ได้เสมอ”

ความคิดที่เกิดขึ้นแก่เธออย่างยืดยาวนั้น ความจริงใช้เวลา
เพียง ๑ - ๒ นาทีเท่านั้น เมื่อเธอมองเห็นเด็ก ๆ กำลังนั่งจ้อง
ตาแป๋วมายังเธอเพื่อฟังคำอธิบายเรื่อง ธัมมัญญตา และ อัต-
ถัญญตา เธอก็ตกลงใจจะใช้วิธี ‘เจอผลสืบค้นถึงต้นเหตุ’ ดังนั้น
เธอจึงบอกกับเด็ก ๆ ว่า

“ตอนนี้ป่าจะยังไม่อธิบายความหมายของ ‘ธัมมัญญตา’
และ ‘อัตถัญญตา’ แต่จะตั้งคำถามหลาน ๆ สัก ๓ ข้อ คำถามนี้
ใครจะตอบคนเดียวหรือช่วยกันหลายคนก็ได้ เมื่อตอบคำถาม
๓ ข้อนี้แล้ว เราจะมาพิจารณาความหมายของธรรม ๒ ข้อนั้น
ตั้งใจฟังคำถามให้ตื้นะ”

คำถามข้อที่ ๑

เด็กอ่อนที่นอนเบเบาะอยู่คนหนึ่งร้องไห้จ้าขึ้น และร้องอยู่นานจนแม่ของเด็กเข้าไปจัดการทำอะไรบางอย่าง เด็กจึงหยุดร้องไห้

คำถามคือ หลานๆ คิดว่าอะไรเป็นเหตุให้เด็กร้องจ้า และมารดาของเด็กทำอย่างไร เด็กจึงหยุดร้องไห้

เด็กทั้งสามคิดอยู่ครู่หนึ่ง แล้ว ลินจงก็ตอบก่อน

“เด็กร้องเพราะหิวค่ะ พอแม่ให้นมแก แกก็หยุดร้องไห้”
สายพินตอบว่า

“เด็กร้องเพราะแกถ่าย ‘อึ’ และ ‘ฉี่’ ออกมาเลอะเทอะ ทำให้แกไม่สบายตัว แกจึงร้อง พอแม่เข้าไปจัดการเช็ดล้างทำความสะอาดให้และเปลี่ยนผ้าอ้อมให้ เปลี่ยนเสื้อผ้าให้ แล้วใช้แป้งเด็กโรยตัว เด็กรู้สึกสบาย ก็หยุดร้อง”

เจตน์ตอบว่า

“เด็กร้อง เพราะแกคงถูกมดกัด ทำให้แกเจ็บและคัน พอแม่เข้าไปหยิบมดออกจากเนื้อตัวของแก แกหายเจ็บก็เลยหยุดร้อง”

คุณไพลินชมว่า หลานๆ ตอบดีทุกคน คำตอบมีทางเป็นไปได้ทั้ง ๓ ข้อ แล้วให้เด็ก ๆ ช่วยกันสรุปว่า การที่เด็กร้องนั้นเป็นผลอันเกิดมาจากเหตุ ซึ่งอาจเป็นเพราะหิว เพราะเนื้อตัวสกปรก หรือเพราะถูกมดกัดก็ได้ การร้องไห้ แสดงว่าเด็กมีความทุกข์ตามธรรมชาติของเด็ก และแม่เป็นผู้ดับทุกข์ให้เด็กได้ ด้วยการให้นม หรือเปลี่ยนผ้าให้ หรือหยิบมดออกจากตัวเด็กแล้วแต่กรณี เด็กทั้งสามแสดงว่าเข้าใจเหตุและผลจากคำถามนี้

คำถามข้อที่ ๒ มีดังนี้

คน ๒ คนปลูกต้นไม้ที่เป็นไม้ดอกพร้อมกัน ต้นไม้ของคนแรกเจริญดี ไม่ช้าก็มีดอกสีสวยงามให้ชม แต่ต้นไม้ของอีกคนหนึ่งนั้น เติบโตช้าไป และในที่สุดก็ตายไปโดยมิได้มีดอกให้เห็นเลย เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น



ลีนจงตอบว่า คนแรกปลูกต้นไม้แล้วรดน้ำพรุนดิน ต้นไม้ก็เจริญ จนมีดอกให้ชม แต่คนหลังรดน้ำบ้าง ไม่รดบ้าง ต้นไม้ก็ไม่เจริญ

เจตน์ตอบว่า ต้นไม้ของคนแรกได้น้ำ ได้อาหารจากดิน และได้แสงแดดพอเหมาะเท่ากับที่ต้นไม้ต้องการ มันจึงเจริญงอกงาม มีดอกให้ชม แต่ต้นไม้ของคนหลังขาดน้ำ ขาดอาหาร ขาดการบำรุงรักษามันจึงเหี่ยวเฉาจนในที่สุดมันก็ตาย

สายพินก็ตอบเช่นเดียวกับเจตน์ และเติมปุ๋ยเข้าไปด้วยว่า ช่วยให้ต้นไม้ของคนแรกเจริญงอกงามดี ส่วนต้นไม้ของคนหลังนั้น สายพินเพิ่มเติมว่า อาจเป็นเพราะดินที่ใช้ปลูกไม่ดีก็ได้ หรือมีฉะนั้นก็มีตัวแมลงมากัดกินรากเสียจนต้นไม้ไม่มีรากดูดอาหารและน้ำ มันจึงตายก็ได้

คุณไพสินพอใจในคำตอบของเด็กทั้งสาม และชี้ให้เห็นว่า เหตุดี คือมีการบำรุงรักษาดี ก็ทำให้ได้รับผลดี คือต้นไม้เจริญ

งอกงาม ถ้าเหตุไม่ดี คือขาดการบำรุงรักษา ก็จะได้รับผลไม่ดี คือ ต้นไม้เหี่ยวเฉาและตายไปโดยไม่มีดอกให้ชม

คำถามข้อที่ ๓ มีดังนี้

มีอะไรบ้างเป็นเหตุให้เราไม่สบายใจ ให้ตอบมาตามความรู้สึกที่เป็นจริงของแต่ละคน

ลินจงตอบว่า เหตุที่ทำให้ไม่สบายใจมีหลายอย่าง เช่น ถูกครูด ถูกเพื่อนแกล้ง โกรธกับเพื่อน ทำการบ้านไม่เสร็จ อยากได้ของบางอย่างแต่ไม่มีเงินจะซื้อ ฯลฯ

เจตน์ตอบว่า เหตุเกิดจากตัวเองก็มี จากคนอื่นก็มี เหตุที่เกิดจากตัวเองนั้นเป็นต้นว่า บางวันนอนตื่นสาย เป็นเหตุให้ต้องทำอะไรต่าง ๆ อย่างเร่งรีบ เลยพลาดรถประจำทางที่เคยขึ้นได้ตอนเช้า ทำให้ไปโรงเรียนสาย บางวันหงุดหงิดไม่สบายใจ เพราะทำงานไม่เสร็จตามกำหนด ความไม่สบายใจที่เกิดจากคนอื่นก็มี เช่น เห็นเพื่อนบางคนทุจริตลอกการบ้านกัน ก็ไม่สามารถห้ามเขาได้ เพื่อนบางคนชอบเอาเปรียบ คอยแต่เกี่ยงงาน ไม่ช่วยทำงานของกลุ่ม เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว เมื่อทำงานกับเพื่อนแบบนั้นก็ไม่สบายใจ

สายพินตอบว่า มีเหตุที่ทำให้ไม่สบายใจอยู่หลายอย่าง เช่น เวลากำลังทำการบ้าน แล้วถูกเรียกไปใช้งานอื่น ทำให้การบ้านไม่เสร็จ อยากได้สิ่งของบางอย่างที่เห็นเพื่อนเขามีกัน แต่ไม่มีเงินซื้อ ถูกเพื่อนแกล้งบ้างค่อนแคะบ้าง บางทีเพื่อนทำให้ตนถูกครูดโดยตนไม่ได้ทำผิดก็มี

คุณไพสินสรุปว่า คนเราก็อ้อมมีเวลาที่ไม่สบายใจ และไม่

สบายใจสลับกันไป แต่ถ้าเรารู้ตัว และรู้เท่าทันเหตุการณ์ว่าเป็น เพราะเหตุใดเราก็สามารถแก้ที่ต้นเหตุได้ เมื่อแก้ปัญหาได้ก็จะ สบายใจขึ้น

เมื่อเห็นว่าเด็ก ๆ รู้จักพิจารณาว่าอะไรเป็นเหตุ อะไร เป็นผลตามสมควรแล้ว คุณไพลินก็ให้เด็กทั้งสามช่วยกันคิด ตัวอย่างจากสิ่งต่าง ๆ บ้าง จากการกระทำของคนที่เราพบเห็นในชีวิต ประจำวันบ้าง และให้เขียนแยกให้เห็นชัดว่าอะไรเป็นเหตุให้ เกิดผลอย่างไร ลินจงพลอยสนุกไปด้วย แม้ตนจะยังไม่ได้เรียน เรื่องนี้ก็ตาม เด็กทั้งสามช่วยกันคิดแล้วเขียนลงในกระดาษ แยก ให้เห็น เหตุ และ ผล ดังนี้

เหตุ	ผล
๑. เราขยันทำความสะอาดบ้าน	— บ้านของเราสะอาดเรียบร้อย
๒. พ่อแม่รักลูก ลูกก็รักและเคารพเชื่อฟังพ่อแม่	— ทุกคนในบ้านมีความสุข และกลมเกลียวกันดี
๓. เพื่อนบางคนเกียจคร้านชอบไถลไม่เอาใจใส่ในการเรียน	— เขาก็ขาดความรู้ที่ควรจะได้รับ เมื่อถึงเวลาสอบก็สอบตก
๔. เพื่อนบางคนเห็นแก่ตัวชอบเอาเปรียบคนอื่นและพูดจาไม่น่าฟัง	— ไม่มีใครชอบเพื่อนคนนั้น และไม่มีใครอยากทำงานร่วมกับเพื่อนแบบนั้น
๕. เราทำบุญตักบาตร และฟังพระแสดงธรรม	— เรามีความสุขใจที่ได้บำรุงพระพุทธศาสนา และได้กตိเตือนใจ

เมื่อได้อ่านตัวอย่างเหตุและผลที่เด็ก ๆ ช่วยกันเขียน แล้วคุณไพลินก็แสดงความพอใจ และบอกว่า ทั้งเหตุและผล สัมพันธ์กันดีทุกข้อ เหตุและผลทำนองนี้มีอยู่ในสิ่งแวดล้อม และในการกระทำของมนุษย์ตลอดเวลา ถ้าเรารู้จักสังเกตและ หัดคิดแยกแยะ หรือที่เรียกเป็นศัพท์ว่า 'วิเคราะห์' เราก็จะรู้ เท่าทันสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น หากเราฝึกตนให้เป็นคนช่างสังเกต และ ช่างวิเคราะห์อยู่เสมอแล้ว เราก็จะเกิดปัญญาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สิ่งเหล่านี้แม้จะเป็นเพียงความรู้เบื้องต้น ก็นับว่ามีประโยชน์มาก

ต่อไปคุณไพลินก็วกกลับมาพูดถึงธรรมะ ๒ ข้อ ที่เด็ก ๆ ถามเธอในตอนต้น เธอพูดถึง 'ธัมมัญญตา' ว่า

ธัมมัญญตา นั้น หมายถึง รู้หลักและรู้เหตุ ที่ว่ารู้หลักนั้น ก็คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย เช่น เมื่อเห็นดอกไม้ เปลี่ยนลักษณะจากตูมเป็นผลิ แยม บาน แล้ว เทียวแห้งโรยราไป ก็รู้ว่าดอกไม้ นั้นเปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมชาติที่เรียกว่า อนิจจัง ไม่เที่ยง ไม่คงทน*

เมื่อเห็นคนมีความทุกข์เพราะผู้เป็นที่รักตายจากไป หรือ เห็นคนทนทุกข์ทรมานด้วยความเจ็บปวดเพราะถูกทำร้าย หรือ เจ็บป่วยเพราะโรคภัยก็ตาม ก็รู่ว่านั้นเป็นไปตามกฎอีกข้อหนึ่งที่ เรียกว่า ทุกขัง เป็นทุกข์

เมื่อเห็นบางสิ่งบางอย่างแปรสภาพไป หรือสลายตัวไป โดยเราไม่อาจป้องกันหรือห้ามไว้ได้ ก็รู่ว่านั้นก็เป็นไปตามกฎ อีกข้อหนึ่งที่เรียกว่า อนัตตา ไม่ใช่ตัวตน

* พระราชารามณี. ธรรมานุชีวิต, โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, กรุงเทพมหานคร ๒๕๑๕ หน้า ๑



“คุณป้าคะ กฎอนิจจัง กับทุกขัง หนูพอจะเข้าใจบ้างค่ะ เพราะเคยสังเกตดอกไม้ที่สดแล้วก็เหี่ยวไป เคยเห็นคนร้องไห้ เพราะเป็นทุกข์ หรือครางเพราะเจ็บปวด แต่อนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน นี่เป็นยังไงคะ ฟังแล้วงงค่ะ”

“เรื่องอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน นี้ออกจะยากอยู่เหมือนกัน ป้าเคยฟังพระท่านอธิบายว่า ความไม่ใช่ตัวตน ตรงกันข้ามกับความเป็นตัวตน เป็นเขา เป็นเรา เป็นความว่างเปล่าจากอำนาจบังคับ เราไม่อาจไปยึดมั่นว่าจะต้องเป็นนั่น เป็นนี่ตลอดไป ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเคยยกตัวอย่างให้ป้าฟังว่า ให้ดูชะลอมเป็นตัวอย่าง ชะลอมประกอบขึ้นด้วยไม้ไผ่ที่เขาจักเป็นดอกเสี้ยนบาง ๆ ยาว ๆ หลายสิบเส้น เมื่อนำมาประกอบขึ้นตามวิธีสานชะลอม ก็เกิดเป็นภาชนะใส่ของได้ ซึ่งเราสมมุติเรียกว่า ชะลอม แต่พอเราดึงเส้นดอกเหล่านี้นอกหมด ความเป็นชะลอมก็หายไปใช่ไหม และ

ที่ว่าไม่เป็นไปตามอำนาจบังคับก็ดูตัวอย่างจากสิ่งในตัวเรานี้ก็ได้ หนุจะห้ามเล็บอย่าให้งอกได้ไหม ห้ามผมอย่าให้ยาวได้ไหม เมื่อห้ามไม่ได้ เราก็ต้องยอมรับความจริงตามกฎอนัตตาอันเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง” คุณไพลินสรุปตอนท้ายว่า

ลักษณะ ๓ ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้ รวมเรียกว่า ไตรลักษณ์ ตามที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้

นอกจากรู้กฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายแล้ว ยังต้องรู้หลักการในการปฏิบัติหน้าที่ของตนอีกด้วย* คือรู้และเข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติ ปฏิบัติ รู้ว่าจะต้องทำอะไร กิจการนั้น ๆ จึงจะสำเร็จได้ เมื่อรู้หลักเหล่านี้แล้ว ก็จะสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของตนและสังคมต่อไป

อรรถกถา นั้นหมายถึงรู้ความมุ่งหมาย และรู้จักผล” คือรู้ว่ากิจที่ตนทำอยู่นั้น ทำเพื่อความมุ่งหมายอะไร และเมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ตลอดจนรู้ความหมายและประโยชน์ของสิ่งที่เป็นสาระของชีวิต

ส่วนที่ว่า รู้เหตุ นั้น เราได้พูดกันไปบ้างแล้วในตอนแรก และหลาน ๆ ก็แสดงความรู้เรื่องเหตุและผลในเรื่องทั่ว ๆ ไปได้ถูกต้องนับว่ามีความเข้าใจอยู่พอสมควร แต่ยังมีความหมายของเหตุและผลอยู่เรื่องหนึ่ง ที่เรายังไม่ได้พูดกัน นั่นก็คือ เรื่องกรรมหรือกฎแห่งกรรม เรื่องนี้ป่าเห็นว่าสำคัญมาก

แหม ป้าพูดมายืดยาวแล้ว เห็นจะต้องลองภูมิพวกหนู

*๒ พระราชนิพนธ์. ธรรมบุญชีวิต, โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, กรุงเทพมหานคร ๒๕๑๕

เสียบ้าง ป้าอยากจะถามว่า ใครมีความรู้เรื่อง “กฎแห่งกรรม” ว่าอย่างไรบ้าง ลองพูดให้ป้าฟังซิ

เจตน์นั่งคิดอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็พูดขึ้นว่า

“ผมนี่ก็ออกแต่พุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เท่านั้นแหละครับอย่างนี้เข้าหลักกฎแห่งกรรมไหมครับ”

คุณป้ายิ้มด้วยความพอใจ ที่ได้ฟังคำตอบของเจตน์ แต่ยังไม่ตอบคำถามกลับหันไปถามสายพินว่า

“สายพิน ว่าไงจะ เข้าหลักกฎแห่งกรรมไหม”

สายพินคิดอยู่สักประเดี๋ยว ก็ตอบว่า

“หนูคิดว่าเข้าหลักกฎแห่งกรรมนะค่ะ เพราะถ้าเราทำดี ก็แปลว่าเราได้ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ผลดีก็จะเกิดแก่เรา ถึงแม้ไม่เห็นผลทันทีก็คงเห็นผลสักวันหนึ่งในไม่ช้า ตรงกันข้าม ถ้าเราทำชั่ว ผลชั่วก็จะเกิดแก่เรา สักวันหนึ่งเหมือนกัน เพราะฉะนั้น พุทธศาสนสุภาษิต ที่เจตน์ยกมาว่า ‘ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว’ นั้น เข้าหลักกฎแห่งกรรมแน่ ๆ ค่ะ ทั้งยังมองเห็นชัดว่า ทั้งเหตุและผล สัมพันธ์กันด้วยอย่างที่คุณป้าพูดให้พวกหนูฟังใช่ไหมคะ”

ลินจงขอพูดบ้าง เพราะเริ่มเข้าใจเรื่องเหตุและผลขึ้นบ้างแล้ว

“หนูเคยได้ยินคุณแม่ห้ามพี่เจตน์ไม่ให้ยิงนก ตอนที่พี่เจตน์ หัดยิงหนังสติ๊ก คุณแม่ว่า บาปกรรมเปล่า ๆ นั่นก็แปลว่า การยิงนกเป็นการกระทำที่ไม่ดี ผู้ใหญ่จึงห้าม ทั้งยังผิดศีลข้อ ๑ อีกด้วย คำว่าบาปกรรม ที่คุณแม่พูด ก็คงเกี่ยวข้องกับ ‘กฎแห่งกรรม’ นี้เอง ใช่ไหมคะคุณป้า”

“ถูกแล้วจะ ที่หลาน ๆ พูดมานั้นถูกทุกคน ที่นี้ใครอยาก ฟังเรื่องราวของคนบางคนที่ต้องรับผลของกรรมที่ตนทำบ้าง”

ทั้งสามคนยกมือขึ้นราวกับนัดกัน คุณป้าพยักหน้าแสดงว่าตกลง แล้วเธอก็ลุกขึ้นไปหยิบหนังสือ 'พุทธรักษา' อันเป็นวารสารสำหรับเยาวชนเพื่อสนองพระราชปณิธาน จากตู้หนังสือมาเปิดให้เด็ก ๆ ดูนิตานประกอบภาพจิตรกรรม เรื่อง 'เชษฐาใจได้ดี เศรษฐีขอลาน' และให้สายพินเป็นคนอ่านบทร้อยกรองเรื่องดังกล่าวให้เพื่อน ๆ ฟังดังนี้

เรื่อง เชษฐาใจได้ดี เศรษฐีขอลาน

ชายลูกเศรษฐีมีทรัพย์
ไร้ทรัพย์ไร้ที่พึ่งพิง
วันหนึ่งพบชายเชษฐา
ตกลงผูกมิตรไม่นาน
งานหนักยอมทำทุกอย่าง
จ่ายเพียงอาหารยามจน
สองรวมเงินได้ร้อยบาท
ปล่อยเพื่อนทำงานเดี่ยวไสร้
โชคดีเล่นได้ไม่น้อย
ลูกเศรษฐีดีใจกรัน
อดอยากมานานแล้วหนา
ต้องเลี้ยงฉลองกันวันนี้
พอเพื่อนเลิกงานมาถึง
อาหารอร่อยไม่เบา
แต่เพื่อนไม่ยอมกินดื่ม
ผิพนั่นคงจกชักพา

ตกอับเพราะผิพนั่น
หมดตัวจริงจริงขอลาน
ถ้อยที่ปราศรัยใจขาน
ช่วยกันทำงานเลี้ยงตน
พอได้ค่าจ้างขวยชวน
อดทนเก็บออมพร้อมใจ
สบโอกาสแกล้งทำเป็นไข้
ตนหยิบเงินไปเล่นพนัน
มีเงินสักร้อยเหมือนฝัน
หมายมั่นกินอาหารดี
ถึงคราโชคช่วยสุขศรี
เพื่อนคงยินดีกับเรา
เขาดึงมือเพื่อนเร็วเข้า
หมู ไก่ แก่ล้มเหล่าโอชา
เชษฐาปลื้มคนเดียวเถิดหนา
ชีวิตอนาถาจุเดิม

เพื่อนแยกทางไปไม่กลับ
ทำงานล่องซุงมั่งเต็ม
ฐานะมั่นคงสงศรี
ด้วยอุตสาหกรรมประเทือง
ฝ่ายลูกเศรษฐีมีโชค
ไม่ช้าหมดตัวตรอมตรม
เกิดมาเอาดีไม่ได้
ถึงมีสินทรัพย์นับล้าน

ขึ้นเหนือประสพโชคเสริม
สินทรัพย์พูนเพิ่มรุ่งเรือง
จนเป็นเศรษฐีฟูเฟื่อง
ขึ้นชื่อลือเลื่องชนชม
แต่โรคการพนันหมักหมม
ต้องชมซานต่อขอลาน
ฝืนใจยั่วใจเหิมหาญ
ฝืนปล้นล้างผลาญวอดวาย

เมื่อเด็ก ๆ ได้ฟังนิทานจบแล้ว คุณไพลินก็ถามว่า
“อะไรเป็นเหตุให้ลูกชายเศรษฐีต้องกลายเป็นคนขอทาน และ
อะไรเป็นเหตุให้คนเขื่องใจกลับได้ดี ใครตอบคำถาม ๒ ข้อนี้ได้
ก็ตอบมาเลย”



เจตน์ยกมือขอตอบข้อแรกว่า “ลูกชายเศรษฐีต้องกลายเป็นคนขอทานเพราะการกระทำชั่วหรือกรรมชั่วของเขาเองครับ เขาปล่อยตัวให้ตกเป็นทาสของอบายมุข คือการพนันจนไม่สามารถจะเลิกได้ ในที่สุดเขาก็ต้องรับผลกระทบ คือกลายเป็นคนขอทานสรุปได้ว่าเขาทำตัวเองให้ตกต่ำเพราะผีพนันเข้าสิง ใช่ไหมครับ”

“คำตอบของเจตน์ถูกต้องตรงประเด็นดีมาก ที่ว่า ผีพนันเข้าสิง นั้นคงพูดในเชิงเปรียบเทียบกับ ใช่ไหมเจตน์”

“ใช่ครับ” เจตน์ตอบ

สายพินยกมือขอตอบคำถามข้อที่ ๒ ว่า “คนเข็ญใจได้ดี เพราะการกระทำดี หรือกรรมดีของเขาเองค่ะ เขาไม่ยอมปล่อยตัวให้ตกเป็นทาสของการพนันอย่างลูกชายเศรษฐี พยายามประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร จนในที่สุดเขาก็ตั้งตัวได้ และมีความเจริญในชีวิต นี่ก็เป็นผลจากการประกอบกรรมดี จึงทำให้เขาได้ดี ถูกไหมคะ”

“ถูกต้องดีมากจะ คำตอบของเจตน์และสายพินแสดงว่า เข้าใจเรื่องเหตุและผล รวมทั้งเรื่องกฎแห่งกรรมดีทีเดียว”

เจตน์นึกถึงเพื่อน ๆ อีก ๕ คน ที่จะต้องไปรายงานเรื่อง “สัปปุริสธรรม” ในหัวข้อต่าง ๆ กัน จึงเรียนถามคุณไพลินว่า วันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันอาทิตย์ คุณป้าพอจะมีเวลาว่างให้เขาพาเพื่อน ๆ อีก ๕ คนมาฟังคำอธิบายของคุณป้าด้วยหรือไม่

“แหม เจตน์นี่ ช่างวางแผนดีจริงนะ มาเกณฑ์ให้ป้าทำหน้าที่ครูนอกห้องเรียนเสียแล้ว เอาเถอะ ถ้าคิดว่าจะจะเป็นประโยชน์กับเพื่อน ๆ ของเจตน์ละก็ป้าก็ยินดี พรุ่งนี้ตอนบ่ายประมาณ บ่ายสองโมง ป้าพอจะมีเวลาว่าง ถ้าเจตน์จะพาเพื่อนมาตอนนั้น

ก็ได้”

เจตน์ดีใจมากที่คุณป้าอนุญาต จึงนัดกับสายพินว่า ให้สายพินติดต่อให้เพื่อนๆ ผู้หญิง ๓ คนทราบ ส่วนเขาจะติดต่อเพื่อนผู้ชายอีก ๒ คน เพื่อจะได้มาที่บ้านคุณไพลินตามเวลาที่นัดไว้ แล้วเด็กทั้งสามก็กราบลาคุณไพลินกลับบ้าน



ความเป็นผู้รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล

ตอนบ่ายวันอาทิตย์ เจตน์พาเพื่อน ๆ มาที่บ้านคุณไพลิน ตามนัดแต่ขาดไป ๒ คน คือ ศรียากับนนทนา สายพิณเรียนให้คุณไพลินทราบ ว่า เพื่อนทั้งสามที่ตนติดต่อนั้นมาได้เพียงคนเดียว คือ สิริ เพราะศรียาติดธุระจะต้องไปกับผู้ปกครองเพื่อเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ ส่วนนนทนานั้นมาไม่ได้ เพราะต้องอยู่ดูแลน้องคนเล็กที่ป่วยอยู่ เจตน์แนะนำให้คุณป้าของเขารู้จักเพื่อน ๆ คือ ธวัช และวงศ์ ซึ่งเป็นนักกีฬาทั้งคู่ ส่วนสิรินั้น สายพิณ แนะนำว่า ร้องเพลงไทยไพเราะมาก คุณป้าปรารถนาจะลางจขาดไปอีกคนหนึ่ง เพราะฉะนั้นต้องขอให้สายพิณช่วยทำหน้าที่เจ้าของบ้าน ช่วยรินน้ำผลไม้ที่คุณป้าเตรียมไว้ใส่แก้วนำมาแจกเพื่อน ๆ วันนั้นทุกคนได้ดื่มน้ำกระเจี๊ยบหวานเย็นชื่นใจ

คุณไพลินทักทายปราศรัยเด็ก ๆ แล้วถามว่า ใครได้รับมอบหมายให้ค้นคว้าธรรมะข้อไหน เด็กแต่ละคนก็ระบุหัวข้อธรรมะที่ตนรับมาให้เธอทราบ คือ ธวัช ได้หัวข้อ “อัตตัญญูตา”



วงศ์ได้หัวข้อ “มัตตัญญูตา” ส่วนสิริได้หัวข้อ “กัลลัญญตา”

ธวัช ได้เตรียมตัวไว้บ้างแล้วก่อนมาพบคุณไพลิน คือได้อ่านหนังสือธรรมานุญชีวิต พุทธศาสนสุภาษิต และมงคลสูตรในหนังสือเรียนของพี่ชายมาบ้าง จึงมีคำถามที่เขาเตรียมคิดไว้ว่าจะถามคุณป้าของเจตน์ เมื่อถึงโอกาสที่คุณป้าอนุญาตให้ถาม เขาสรุปความหมายของ อตตัญญูตา ไว้ดังนี้

อตตัญญูตา นั้น หมายถึง รู้จักตน รู้ตามที่เป็นจริงว่า ตน โดยฐานะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และรู้จักปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เจริญขึ้นในทางดี

คำถามข้อแรกของธวัชคือ คำว่า “ตน” มีความหมายกว้างขวางแค่ไหน ธวัชเสริมว่า

“ผมคิดว่า คำว่า ตน คงไม่ได้หมายความว่า เพียงว่า ตัวผม



ชื่ออะไร เพศอะไร เป็นลูกใคร เรียนชั้นไหน เท่านั้น คงหมายความว่ามากกว่านั้น ไซ้ไหมครับ คุณป้า”

“นั่นเป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตัวเธอเท่านั้น”
คุณไพลินตอบ “ถูกแล้ว คำว่า ตน ยังมีความหมายมากกว่านั้น นอกจากข้อมูลเบื้องต้นเหล่านั้นแล้ว ชัวชมมีอะไรจะบอกป้าเกี่ยวกับตัวเธอเองอีกไหม”

“ก็มีอีกหลายอย่างครับ เช่น ผมชอบเล่นกีฬาเหมือนกับเจตน์และวงศ์ แล้วก็ชอบอ่านหนังสือเวลาว่าง นอกจากนั้นก็ชอบปลูกต้นไม้ช่วยคุณพ่อทำสวนดอกไม้ประดับ อะไรๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งคงไม่เป็นสาระอะไรที่จะนำมาเรียนคุณป้า และคงไม่ค่อยจะเกี่ยวกับหัวข้อ ‘อัตตัญญูตา’ ไซ้ไหมครับ”

เจตน์อดยั่วเพื่อนไม่ได้จึงเสริมว่า

“คุณป้าครับ เจ้าหมอนี่ชักจะเขินที่ต้องพูดถึงตัวเอง ขอให้

ผมบรรยายประกอบดีไหมครับ เพราะผมรู้จักธวัชดี เขามีน้ำใจ เป็นนักกีฬาดีครับ เพื่อน ๆ ยกนิ้วให้ มีทั้งน้ำอดน้ำทนด้วย ถ้าอะไรเป็นประโยชน์ส่วนรวมแล้ว ธวัชไม่เคยปฏิเสธครับ เต็มใจ ช่วยทุกครั้ง ที่เพื่อน ๆ ชอบเขามากคือ เขามีความจริงใจต่อเพื่อน ๆ ครับ มีอะไรก็พูดกันตรง ๆ ที่ดีอีกอย่างหนึ่งคือ ถึงจะเล่นกีฬามาก การเรียนก็ไม่เสียครับ ได้ไม่ต่ำกว่าเกรด ๓ ทุกที่เวลาสอบ” เจตน์ หันไปยกคิ้ว และหัวเราะกับธวัชแล้วเย้าว่า “จริงไหมล่ะ” ธวัชก็ได้แต่ยิ้มเก้อ ๆ

คุณไพลินก็พลอยหัวเราะไปด้วยที่เห็นหลานชายช่วยทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้เพื่อนอย่างแข็งขัน เธอช่วยสรุปให้ว่า

“ขอบใจเจตน์ที่ช่วยบรรยายประกอบ ทำให้ป้ารู้จักธวัชมากขึ้นเหมือนกับได้รู้สรรพคุณยาบางชนิด นี่ก็เกี่ยวกับการรู้จักตนเองของธวัชเหมือนกัน แต่ผ่านทางเจตน์ที่ทำให้ธวัชรู้ว่า ในสายตาของเพื่อนเห็นธวัชเป็นคนอย่างไร” เธอหยุดคิดครู่หนึ่ง แล้ววกกลับมาที่ความหมายของคำ “อัตตัญญูตา” การที่จะเรียกว่ารู้จักตนเองนั้น ต้องรู้ตามที่เป็นจริงว่าตัวเรามีความรู้ความถนัด ความสามารถอย่างไร นอกจากนั้นยังต้องรู้จักไปถึงคุณธรรมด้วย อย่างที่เจตน์ช่วยบรรยายประกอบนั้นก็ช่วยให้ป้ารู้ว่าธวัชมีความสามารถในการกีฬาและการเรียน ที่สำคัญคือ มีคุณธรรมบางอย่างที่เพื่อน ๆ นิยมชมชื่น เช่น ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา ความอดทน การเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และความจริงใจซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของสัจจะ ความซื่อสัตย์

คำว่า “รู้จักตน” ยังมีความหมายไปถึงฐานะของเราอีกด้วย “ฐานะ” คำนี้ ป้าหมายถึง ตำแหน่งหน้าที่ที่เรามีต่อบุคคล ต่อ

หมู่คณะด้วย เช่น ในฐานะเป็นลูก เป็นน้อง เป็นหลาน เป็นนักเรียน หรือ เป็นศิษย์ของครู เป็นหัวหน้าชั้น ตลอดจนเป็นเยาวชนของชาติ และเมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นคนทำงาน หรือหัวหน้างานในวงงานต่าง ๆ เราต้องรู้ว่าเรามีหน้าที่อย่างไรในฐานะนั้น **รู้ว่าเรากำลัง มีความรู้ มีความสามารถ** เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่นั้น ๆ หรือไม่ เราอาจมีความสามารถจำกัดเฉพาะในบางสิ่งบางอย่าง แต่บางอย่างถ้าเราไม่ได้ฝึกหัดหรือปฏิบัติมาเราก็ทำไม่ได้ เช่น ธวัชเป็นนักกีฬา ถ้าเกณฑ์ให้เธอไปเล่นดนตรีเธอจะเล่นได้ไหมล่ะ”

“ไม่ได้ครับ ต้องให้สิรีเล่น สิรีเขาสี่ซอและตีฆ้องได้ครับ ทั้งยังร้องเพลงได้เพราะมากด้วย”

คุณไพลินหันไปมองดูสิรี เห็นสิรียิ้มอาย ๆ ก็นึกเอ็นดู และลือว่า

“แต่ถ้าให้สิรีไปเล่นกีฬาก็พออย่างเจตน์ อย่างวงศ์ อย่างธวัช สิรีก็ไม่สู้ใช่ไหม”

“ไม่สู้แน่ ๆ ค่ะ คุณป้า” สิรีตอบ “หนูขออนุญาตถามในหัวข้ออัตตัญญาของธวัชด้วยได้ไหมคะ” เมื่อคุณไพลินพยักหน้าว่าไม่ขัดข้องสิรีก็ถามถึงคำว่า กำลัง ที่คุณไพลินพูดถึง เมื่อกล่าวถึงตำแหน่งหน้าที่ว่า หมายความว่าแค่ไหน “อย่าง ธวัช และนักกีฬาทั่วไป เขาต้องมีกำลังมากกว่าคนที่ไม่ใช่ นักกีฬา ใช่ไหมคะ”

นักกีฬาก็ย่อมมีกำลังมากกว่าคนที่ไม่ใช่ นักกีฬาเป็นธรรมดา นอกจากกำลังกายแล้ว ยังต้องมีกำลังใจ และกำลังปัญญาซึ่งหมายรวมถึงไหวพริบ ชัยชนะในการเล่นกีฬาอีกด้วย ดีแล้วที่สิรีถามถึงคำว่า กำลัง การที่นักกีฬาจะมีกำลังได้เช่นนั้น เขาก็ต้องหมั่น



ซ้อม ทั้งซ้อมวิ่ง ซ้อมออกกำลังกาย
ด้วยกายบริหารท่าต่าง ๆ นอก
จากนั้นเขายังต้องรับประทาน
อาหารที่มีคุณค่าในการบำรุงร่างกาย
ต้องพักผ่อนนอนหลับให้เพียงพอ
และต้องฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง
อดทน ต้องฝึกตัวเป็นคนช่าง
สังเกต เป็นคนมีสติ รู้ตัวอยู่
ตลอดเวลาที่กำลังทำอะไร ทั้ง
ต้องรู้จักตัดสั่นใจอย่างฉับไว
อีกด้วย รวมความว่า ทั้งกำลัง
กาย กำลังใจ กำลังปัญญาต้อง
มีพร้อมในตัวนักกีฬา”

ธวัชพอใจที่ได้คำตอบ
เกี่ยวกับความหมายของคำว่า
“ตน” เขาจึงถามคุณไพลินต่อ
โดยระบุพระพุทธรูปศาสนาสุทธา

ที่เขาค้นมาได้และถามว่าเกี่ยวโยงถึงอัตตัญญูตาหรือไม่

“ผมรวบรวมพระพุทธรูปศาสนาสุทธาที่มีความหมายเกี่ยวกับตน
มาได้ ๓ ซ็อครับ คุณป้า คือ

อิตตา หิ อิตตโน นาโถ แปลว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

อิตตา หเว ชิตัง เสยโย แปลว่า ชนะตนนั้นแหละเป็นดี

อิตตนา โภทยัตตานัง แปลว่า จงเตือนตนด้วยตน

คุณป้ากรุณาอธิบายได้ไหมครับว่า เกี่ยวโยงกับหัวข้อ

อัตตัญญาอย่างไร”

คำตอบของคุณไพลิน มีดังนี้

“พระพุทธภาษิตทั้ง ๓ บทนี้ มีความหมายเกี่ยวโยงกับ
อัตตัญญา ทั้งนั้น บทแรกที่ว่า อัตตา หิ อัตตโน นาโถ นั้น มี
ประโยชน์มาก เป็นคำเตือนใจให้เรารู้จักช่วยตัวเอง ไม่คิดแต่จะ
พึ่งคนอื่น เพราะเราพึ่งผู้อื่นได้เพียงบางเวลา เช่น ลูกพึ่งพ่อแม่
เมื่อลูกยังเล็ก ช่วยตัวเองไม่ได้ โตขึ้นมาไปโรงเรียนก็ได้พึ่งครู
ที่สั่งสอนวิชาให้ ก็ช่วยตัวเองได้มากขึ้น บางเวลาได้อาศัยเพื่อน
ช่วยเหลือบ้างในบางสิ่งบางอย่าง แต่ก็มีหลายอย่างที่ต้องพึ่งตัวเอง
ต้องขยันเรียน ขยันดูหนังสือจึงจะสอบได้ เวลาสอบนั้นแหละ
ถึงจะรู้คุณค่าของพระพุทธภาษิตบทนี้มากยิ่งขึ้น เพราะต่างคน
ต่างต้องเป็นที่พึ่งของตัวเอง และเมื่อโตขึ้นทำงานได้แล้ว ก็ยัง
ต้องพึ่งตัวเองมากขึ้น ฉะนั้น เราจึงต้องพยายามศึกษาเล่าเรียน
สร้างสมความรู้ความสามารถ และคุณงามความดีไว้ในตัวเพื่อ
เราจะได้เข้มแข็ง พร้อมที่จะพึ่งตัวเองได้มากที่สุด แม้จะมีคนอื่น
ยื่นมือมาช่วยเราได้บ้างในบางโอกาส นั่นก็เป็นเพราะเราได้แสดง
ให้เขาเห็นว่าเราได้ทำความดีไว้และช่วยตนเองได้ตามสมควร เช่น
ในการช่วยรับรองเมื่อเราจะเข้าทำงาน ถ้าเราประพฤติตัวเกร
ไม่มีความรู้ ความสามารถที่แสดงว่าเราพึ่งตนเองได้แล้ว เขาก็คง
ไม่กล้ารับรองเราแน่ ๆ

การที่รัชฎาธิษฐานเรื่องเกี่ยวกับ ตน นี้ ที่จริงมีความหมายสำหรับ
คนทุกคน คนแต่ละคนก็ต้องพยายามทำตนให้เป็นที่พึ่งของ
ตนให้ได้ จึงสามารถอยู่รอดด้วยดีในสังคม เมื่อสามารถพึ่ง
ตนเองได้แล้ว ก็จะสามารถเป็นที่พึ่งให้ผู้อื่นได้ต่อไป ดูตัวอย่าง

ผู้ที่เป็นหัวหน้างานที่มีสมรรถภาพ เขาก็เป็นที่พึ่งของผู้เป็นลูกน้อง หรือผู้ร่วมงานได้ ทำให้กิจการของหน่วยงานนั้น ๆ ดำเนินไปได้ ด้วยดี มีความเจริญก้าวหน้า ลองนึกถึงผู้ที่เป็นวีรบุรุษ วีรสตรี ของชาติ วีรกรรมของเขายังแสดงว่าเขาเป็นที่พึ่งของคนเป็นจำนวนมากได้ในยามคับขัน คือสามารถป้องกันบ้านเมืองให้รอดพ้น จากข้าศึกศัตรูได้ แม้จะต้องสละชีวิต เขาก็ยอม”

“จริงซึ่จะคะคุณป้า หนูเริ่มจะเข้าใจแล้วค่ะว่า ถ้าเราสามารถ ทำตัวให้เป็นที่พึ่งของเราเองได้ ต่อไปตัวเราก็เป็นประโยชน์แก่ หมู่คณะ แล้วต่อไปก็ขยายกว้างไปถึงสังคมส่วนรวมได้” สายพิน สนับสนุนคำพูดของคุณไพลิน

“ถ้ายังงั้น ก็โยงไปเข้าเรื่องที่คุณครูตั้งเป็นหัวข้อว่า ‘ธรรมะ’ ที่ช่วยดำรงชีวิตและสังคม ได้ซึ่ไหนครับ” ธวัชพอใจเมื่อมาถึงจุดนี้ เพราะในตอนแรกเขานึกได้เฉพาะเรื่องของ “ตน” เท่านั้น

“แล้วพุทธศาสนสุภาษิตบทที่ว่า **ชนะตนได้นั้นแหละเป็นดี** ละครับ มีความหมายแค่นี้หน้ครับคุณป้า” วรงค์ซึ่งนั่งฟังนาน แล้วถามขึ้นบ้างตอนที่ธวัชพูดถึง พระพุทธภาษิต ๓ ข้อ วรงค์ จดไว้ในสมุดบันทึกเล่มเล็ก จึงตั้งใจอยากทราบความหมาย เขา เสริมว่า

“เมื่อพูดถึง **ชนะ** และ **แพ้** ก็หมายความว่า ต้องมี ๒ ฝ่าย ไซ้ไหมครับ แต่เมื่อเราอยู่ตัวคนเดียว แล้วเราจะชนะตัวเองได้ ยังไงละครับ เรามีตัวเราเพียงฝ่ายเดียวนี่ครับ”

“ก็น่าคิดนะว่าเราจะชนะตัวเราเองได้อย่างไร” คุณป้าคล้อยตาม “ถ้าั้้นวรงค์ตอบคำถามของป้าก่อนซิ เคยมีเวลาไหนบ้างไหมที่ วรงค์อยากทำอะไรอย่างหนึ่ง แต่แล้วก็ห้ามใจตัวเองไว้ไม่ให้ทำ

เพราะคิดถึงเหตุผลหลายอย่าง เช่น เวลาเพื่อนบางคนทำให้เราโกรธแล้วเราอยากจะตอยหน้าเขาให้ล้มกลิ้งลงไป อย่างนี้เคยรู้สึกไหม”

“เคยครับ ผมเคยรู้สึกอยากตอยเพื่อนหลายคนครับ แต่แล้วก็ห้ามใจตัวเองไว้ได้ ก็เลยไม่ตอยเขา” วรงค์สารภาพ

“เวลาที่เรากำหนดใจตัวเองได้อย่างนั้นแหละ เรียกว่าเป็นการชนะใจตัวเองแล้ว มี ๒ ฝ่ายอยู่ในใจของเราเอง ไม่ต้องหาที่ไหน ใจเราคิดทั้งในสิ่งดีและไม่ดี ถ้าเมื่อไหร่เราทำตามใจที่คิดไม่ดี เราก็แพ้ใจตัวเอง แต่เมื่อไหร่เราทำตามใจที่คิดดี คิดอย่างมีเหตุผลแล้วก็เรียกได้ว่า เราชนะใจตนเอง สิ่งที่เคยหักห้ามใจเราไว้นี้ เรียกว่า สติ สตินี้เป็นคุณธรรมที่มีประโยชน์มากในชีวิตของคนเรา ถ้าเราคิดจะทำตัวเราให้เป็นที่ยิ่งของตัวเราได้ เราต้องมีสติคอยกำกับใจเราอยู่ตลอดเวลา อย่างคนที่เสพสุรา อละวาด ทำสิ่งน่าเกลียดต่าง ๆ นั้น ก็เป็นเพราะขาดสตินั่นเอง การที่วรงค์ห้ามใจตัวเองได้ ก็เรียกว่า วรงค์มีสติดีทีเดียว” คุณไพลินให้กำลังใจ

“ขอบคุณครับ คุณป้า ผมจะจำไว้ว่า ผมชนะใจตัวเองได้ เพราะมีสติคอยกำกับใจอยู่”

วรงค์สบายใจที่ได้ทราบเช่นนั้น

“เมื่อสักครู่นี้ เจตน์พุดถึงพระพุทธศาสนสุภาษิตอีกข้อหนึ่งที่ว่า อตตนา โทหยัตตานัง จงเตือนตนด้วยตน นั้น ป้าก็ขอยกความดีให้ สติ อีก ผู้ที่มีสติย่อมรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาว่า ตัวกำลังทำอะไร และสิ่งที่ทำนั้นดีหรือไม่ดี ถ้ากำลังจะทำผิด สติจะเตือนว่า อย่าทำ นี่ก็คือความหมายของพุทธศาสนสุภาษิตบทนี้

คำว่า 'อัตตัญญูตา' ที่เราพูดกันมามากแล้วนี้มีส่วนหนึ่งที่เป็นการสำรวจตนให้เห็นว่าตัวเราบกพร่องตรงไหนบ้าง เมื่อพบข้อบกพร่องแล้วก็ต้องพยายามแก้ไขปรับปรุงตนเอง ถ้าเห็นว่าทำถูกต้องแล้วดีแล้วเราก็สบายใจ และพยายามรักษาความดีไว้ อย่าให้เป็นอย่างที่เขาเรียกว่า 'ดีแตก' ต้องให้เป็นความดีอย่างสม่ำเสมอและให้สอดคล้องกับหลักคุณธรรม เพื่อความเจริญแห่งชีวิตของเราเอง และเพื่อเราจะได้เป็นกำลังที่เข้มแข็งของสังคมส่วนรวมในภายหน้า คือ ชาดิบ้านเมืองของเราด้วย" คุณไพลินสรุป แล้วหันไปมองธวัช เมื่อเห็นเขายกมือขอพูด

"ผมขอเรียนถามอีกข้อเดียวครับคุณป้า คือผมไปพบคำว่า 'อัสสัสมมาปณิธิ' ใน มงคลสูตรคำฉันท์ ในหนังสือเรียนของพี่ผมครับ แล้วผมก็ถามพี่ว่า หมายความว่าอย่างไร พี่ตอบสั้น ๆ ว่า หมายความว่า 'ตั้งตนไว้ชอบ' พอดีพี่มีธุระ ไม่มีเวลาจะพูดต่อ ผมก็เลยสงสัยว่า ทำอย่างไรจึงจะเข้าลักษณะว่า 'ตั้งตนไว้ชอบ' ผมคิดว่าเรื่องนี้คงเกี่ยวกับอัสตัญญูตาเหมือนกัน ใช่ไหมครับ"

เกี่ยวมากทีเดียว ความหมายของคำว่า 'อัสสัสมมาปณิธิ' ก็คือ **ตั้งตนไว้ชอบ** ธรรมะข้อนี้ หมายความว่า เราต้องดำรงตนอยู่ในศีลธรรม และดำเนินชีวิตแน่วแน่ ในวิถีทางที่จะนำไปสู่จุดหมายที่ดีงาม ป้าเคยอ่านหนังสือเรื่อง 'มงคลชีวิต' ของ พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ท่านกล่าวไว้น่าฟังว่า "อุปสรรคในการก่อร่างสร้างตัวของคนเรา ที่นับว่าร้ายเห็นอุปสรรคอื่นๆ มีอยู่อย่างหนึ่ง คือ การตั้งตัวผิด เพราะการ ตั้งตัวผิด นี้ ไม่เพียงแต่เป็นอุปสรรคเท่านั้น ยังเป็นมูลเหตุแห่งความล้มเหลวในชีวิตของคนเราทีเดียว ถ้าหากไม่แก้ไขให้ดี ท่านแปลคำ 'อัสสัสมมาปณิธิ' ให้เข้าใจง่าย

ว่า ‘การตั้งตัวถูก’ การตั้งตัวให้ถูก นั้น เป็นมงคล ถ้า ตั้งตัวผิด ก็เป็นอัปมงคล การตั้งตัวมิได้มีความหมายอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจกันว่า ต้องสร้างหลักฐาน มีที่ดิน มีบ้าน มีมรดก แล้วจึงจะเรียกว่า ตั้งตัวได้ ที่จริงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเพียงทรัพย์สมบัติประกอบ การตั้งตัวต่างหาก การตั้งตัวนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ท่านว่า การตั้งตัวให้ถูกนั้น ต้องทำให้ถูกทาง และ ถูกวิธี ที่ว่า ‘ถูกทาง’ นั้น ไม่ใช่ทางเดินธรรมดาที่ทำให้คนเดิน ให้รถวิ่ง แต่เป็นทางชีวิต มีคนเลือกทางชีวิตผิดอยู่มากมาย แล้วก็ต้องเสียใจ ภายหลัง หรือบางทีก็ต้องเสียชีวิต เพราะเดินทางผิดไปก็มี

ทางชีวิตที่ผิด นั้น พระท่านเรียกชื่อว่า อบายมุข อันเป็น ทางแห่งความเสื่อม ความพินาศ มี ๔ อย่างคือ เป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุรา เป็นนักเลงการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร อีกหมวดหนึ่ง ว่าไว้ ๖ อย่าง คือ ติดสุราและของมีเมา ชอบเที่ยวกลางคืน ชอบเที่ยวดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้าน การงาน

ถ้าเราไม่ต้องการให้ชีวิตเราผิดพลาด และพบจุดจบอันไม่ พึงปรารถนา เราก็ต้องพยายามหลีกเลี่ยงไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับ อบายมุข แต่ต้องหันไปเลือกทางที่ดีที่ถูก ทางที่ถูกนี้ ทางพระ- พุทธศาสนาเรียกว่า ทางสายกลาง หรือ มรรค ๘ นั้นเอง ป่าคง ไม่ต้องชี้แจงรายละเอียดในที่นี้

อย่างไรก็ดี การรู้จักตนนี้ นับว่าเป็นคุณธรรมที่มีคุณค่า และมีประโยชน์อย่างยิ่งแก่บุคคลแต่ละคน เพราะทำให้เป็นผู้มี สติ สามารถควบคุมกาย วาจา ใจของตนได้ มิให้ทำสิ่งต่าง ๆ ไป ตามอำนาจกิเลสซึ่งทำให้จิตใจเศร้าหมอง เมื่อเราทำอะไรด้วย

ความมีสติ เราก็จะทำได้โดยไม่ผิดพลาด หรือถ้าบังเอิญผิดพลาดไปบ้างตามวิสัยก็อาจแก้ไขให้ถูกต้องได้ต่อไป เพราะได้สำรวจตนและเตือนตนอยู่เสมอ

คุณของความเป็นผู้รู้จักตนนั้นมีมากมายนัก ป้าจะยกตัวอย่างจากเรื่องลูกศิษย์ของป้าเอง เมื่อหลายปีมาแล้ว เด็กคนนี้เรียนอยู่ชั้นมัธยมต้น เขาเป็นเด็กฐานะค่อนข้างดี แต่ชอบคบเพื่อนนิสัยไม่ดีที่ชอบชักชวนไปในทางเหลวไหล การเรียนของเด็กคนนี้ก็เลยตกต่ำไปมาก ป้าผิดหวังมาก จึงเรียกตัวมาพูดคุยจนได้รู้ปัญหาของเด็กคนนั้นว่ามีปมด้อยที่พ่อแม่ไม่ค่อยรัก เนื่องจากตัวเป็นลูกคนกลาง พ่อแม่รักและตามใจพี่ชาย พี่สาวและน้องชาย น้องสาวของเขา ส่วนเขานั้น พ่อแม่ไม่ค่อยจะเหลียวแล มีแต่ดุด่าอยู่บ่อย ๆ จนเขาหมดกำลังใจที่จะทำดี ป้าจึงเตือนเขาว่า เขาควรจะพิสูจน์ตัวเองให้พ่อแม่เห็นว่าเขาสามารถเป็นคนดีได้ไม่น้อยหน้าพี่น้อง แล้วพ่อแม่ก็คงกลับมารักเขาเอง แต่ขั้นแรกเขาจะต้องรู้จักตัวเองเสียก่อนว่า เขามีทุนอยู่ในตัวเท่าเทียมเพื่อนอื่น ๆ คือ ทุนทางกาย ทุนปัญญา และทางทรัพย์ที่เขาจะต้องรู้จักใช้เพื่อเสริมสร้างชีวิตของตนให้เจริญก้าวหน้า ขั้นที่ ๒ เขาจะต้องปลีกตัวออกห่างเพื่อนเหี้ยมที่ชอบชวนเขาไปในทางผิด และผูกมิตรกับเพื่อนแท้ที่มีคุณสมบัติดี ชวนกันทำสิ่งดีมีประโยชน์ และขั้นที่ ๓ ให้ตั้งใจเรียนจนเต็มความสามารถ ป้าจะช่วยเป็นที่ปรึกษาให้ในยามที่เขาต้องการคำแนะนำ หลังจากนั้นป้าก็สังเกตเห็นว่าเขาเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางดี และผลการสอบก็ดีขึ้นเป็นลำดับ เมื่อเขาเรียนจบชั้นประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายแล้ว ก็สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ และหลังจากได้รับพระราชทานปริญญาบัตร

แล้ว ต่อมาอีกปีหนึ่งเขาก็สอบ
ชิงทุน ก.พ. ได้ไปเรียนต่อต่าง-
ประเทศ เดียวนี้เขาก็เข้ารับราชการ
อยู่ในหน่วยราชการแห่งหนึ่ง
ในตำแหน่งระดับผู้บริหาร เป็น
ที่ชื่นชมของพ่อแม่และวงศ์ญาติ
นี่ก็แสดงว่า เขารู้จักตนและ
รู้จักสร้างตนเองจนประสบ
ความสำเร็จ ป้าหวังว่าตัวอย่าง
ที่ป้าเล่าให้ฟังนี้คงให้ข้อคิดแก่
หลาน ๆ บ้างเกี่ยวกับคุณค่าของ
การรู้จักตน นี่ก็พูดกันนานแล้ว ป้าขอตัวไปดูเด็ก ๆ เขาจัดของ
วางในครัวสักประเดี๋ยว อ้อ ป้าจดกลอนศึกษาภาษิตไว้ ๒ บท
ถ้าหลาน ๆ ชอบจะจดไว้ ให้สายฝนช่วยบอกจดก็ได้



ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

ตัวเรานี้ที่จะพึ่งหนึ่งเท่านั้น
เสื่อมมีลายก็สมควรสงวนลาย
มีความคิดพยายามใช้ความคิด
ถึงเหลือทนเป็นกรรมก็จำทน

อย่าพึ่งหมายว่าจะมีที่อื่นหมาย
ทำดีจนตนตายแม้ยากจน
ถือเหตุผลกอบกักจึงเกิดผล
อย่าทำใจย่ออ่อนต้องแจ้งใจ

เดินเอื่อยเดินทาง
 แม้เหนื่อยยากบากบั่นด้วยมโนใจ
 มีศรัทธาเป็นเสบียงหล่อเลี้ยงจิต
 มีสติเตือนใจให้รู้ทัน

อุปสรรคดักขวางไม่หวั่นไหว
 กว่าจะได้ถึงจุดสุดทางนั้น
 มีปัญญานำชีวิตไม่บิดผัน
 วิริยะเพียรมันไม่ท้อเอย

กลอนดอกสร้อย

เด็ก ๆ พักการสนทนาไว้ครู่หนึ่ง เมื่อคุณไพลินเชิญชวน
 ให้รับประทานขนม มี บัณเฑาะว์ ทองพับ และแถมส้มเขียวหวาน
 บางมดอีกคนละ ๑ ผล เมื่อรับประทานกันเรียบร้อยแล้ว คุณไพลิน
 ก็อนุญาตให้วงศ์ถามเธอได้เกี่ยวกับหัวข้อธรรมะที่วงศ์ได้รับ
 มอบมา

มัตตัญญูตา

วงศ์ได้เรียนถามคุณไพลินเกี่ยวกับความหมายของคำ
 “มัตตัญญูตา” และได้ปรึกษาเธอว่า เขาควรจะคิดหัวข้อย่อย
 อย่างไรดี จึงจะครอบคลุมความหมายซึ่งเขารู้สึกว่าค่อนข้างจะ
 กว้างมาก และเขาต้องการจะให้หัวข้อนั้น ๆ สัมพันธ์กับชื่อเรื่อง
 ที่คุณครูตั้งไว้ว่า “ธรรมะที่ช่วยดำรงชีวิตและสังคม” เช่นเดียวกับ
 หัวข้อของเพื่อนทั้งสามที่ได้พูดกันไปแล้ว

คุณไพลินแนะนำว่า ให้เขาดูความหมายของคำในพจนานุกรม
 พุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ ของพระราชาคณะ ซึ่ง
 เธอหยิบมาเตรียมไว้ให้แล้ว อีกเล่มหนึ่งคือหนังสือ ธรรมบุญ
 ชีวิต ของผู้เขียนท่านเดียวกัน ในหนังสือเล่มหลังได้ให้คำอธิบาย
 โดยสังเขปไว้ เมื่อวงศ์เปิดดูหนังสือทั้ง ๒ เล่ม แล้วเขาก็จด
 คำแปล จากพจนานุกรมดังกล่าวไว้ดังนี้

มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือความพอเหมาะ

พอดี เช่น รู้จักประมาณในการแสวงหา รู้จักประมาณในการ
ใช้จ่ายพอเหมาะพอควร เป็นต้น

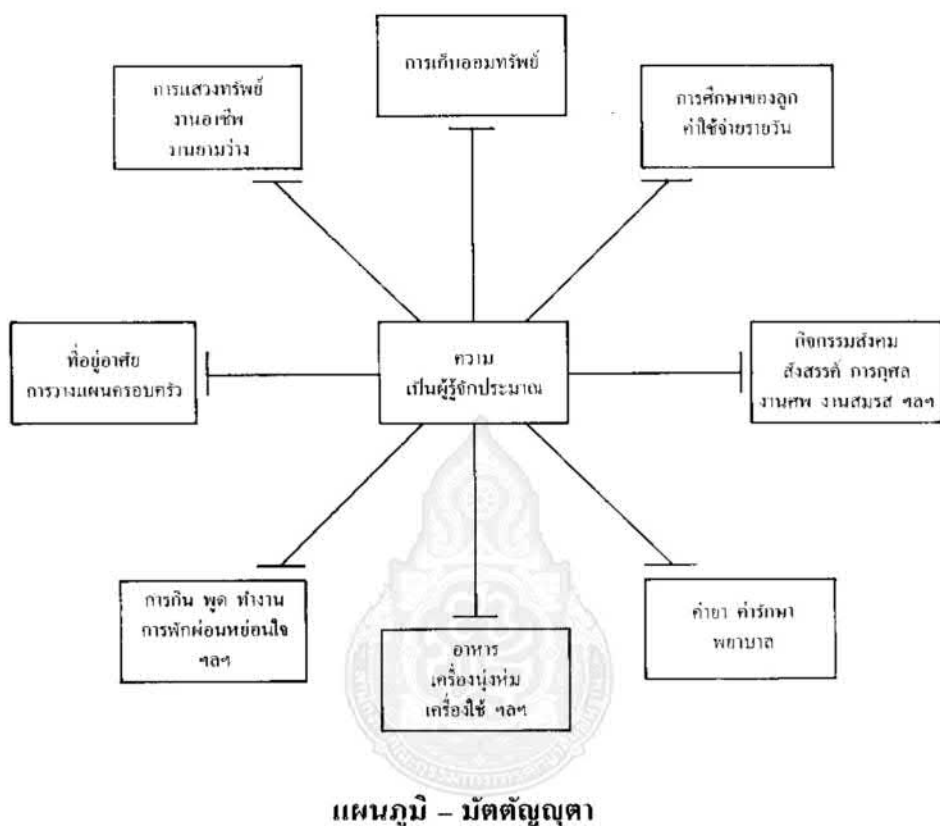
และจาก **ธรรมบุญชีวิต** เขาก็บันทึกคำอธิบายโดยสังเขป
ไว้ดังนี้

มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือรู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณ
ในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การ
ปฏิบัติกิจ และทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอน
และการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ

ต่อจากนั้น คุณไพลิน ก็แนะนำให้วงศ์พิจารณาความหมาย
ของคำ **บริโภก** ซึ่งมีได้หมายความว่า “กิน” เพียงอย่างเดียว
แต่มีความหมายว่า “เสพ” ก็ได้ ใช้ก็ได้ เช่น ใช้สิ้นเปลือง ใช้สอย
เธอให้ข้อสังเกตว่า

“คำอธิบายในหนังสือ **ธรรมบุญชีวิต** นั้น ให้แนวทาง
สำหรับพิจารณาไว้อย่างกว้าง ๆ ถ้าเห็นว่ามีหัวข้อใดที่สำคัญเกี่ยวโยง
กับคำนี้อาจจะเพิ่มเติมที่หลังอีกก็ได้ ป้าว่า วงศ์ลองเขียนหัวข้อ
ต่าง ๆ เท่าที่นึกได้ลงในกระดาษนี้ แล้วขีดเส้นทำเป็นแผนภูมิ
คร่าว ๆ ขึ้นก่อนดีไหมให้เพื่อน ๆ ช่วยกันคิดเป็นกลุ่มก็ได้ หลาย
หัวดีกว่าหัวเดียว ส่วนป้ายินดีเป็นที่ปรึกษาให้” คุณไพลินส่ง
กระดาษเปล่า ๒-๓ แผ่นให้วงศ์ เขายกมือไหว้ขอบคุณ และ
รับมาวางไว้ตรงหน้า

วงศ์ปฏิบัติตามที่คุณไพลินแนะนำ คว้ารับอาสาเขียน
แผนภูมิโยงเส้นต่าง ๆ ให้ เพราะเขาเขียนลายมือสวย และถนัด
เขียนรูปอยู่บ้าง ส่วนสายพิน สิริ และเจตน์ช่วยออกความเห็น
เด็ก ๆ นั่งทำงานกันประมาณ ๑๕ นาที ก็ได้แผนภูมิคร่าว ๆ ดังนี้



แผนภูมิที่สำเร็จด้วยความร่วมมือของเพื่อน ๆ และความเห็นชอบของคุณไพลิน ทำให้วงศ์สบายใจ เพื่อน ๆ ก็แสดงความพอใจที่เห็นว่า แผนภูมินี้ครอบคลุมหัวข้อต่างๆ ได้กว้างขวางพอสมควร คุณไพลินช่วยดูเป็นคนสุดท้าย และให้ความเห็นชอบ แต่ได้ฝากข้อคิดไว้ว่า บางครอบครัวอาจมีบางสิ่งบางอย่างผิดแผกแตกต่างไปบ้างก็ได้

เด็ก ๆ ช่วยกันออกความเห็นเกี่ยวกับแนวปฏิบัติตามหัวข้อย่อยต่าง ๆ เท่าที่ตนพอจะมีความรู้ ตรงไหนขาดตกบกพร่องคุณไพลินก็ช่วยท้วงติง และแก้ไขให้ วรงค์เขียนสรุปแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับความเป็นผู้รู้จักประมาณ สัมพันธ์กับหัวข้อย่อยต่าง ๆ ไว้ในกระดาดที่คุณไพลินจัดให้ ปรากฏข้อความดังนี้

แนวคิด

๑. ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ทำให้เกิดความพอดีในความเป็นอยู่ของชีวิตส่วนตัว ส่วนครอบครัวและส่วนรวมอันได้แก่ชาติบ้านเมือง

๒. ในการแสวงทรัพย์เพื่อนำมาเลี้ยงตนและครอบครัว ควรเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของตน ข้อสำคัญต้องเป็นอาชีพสุจริต ไม่ปล่อยให้ความโลภดึงไปในทางทุจริต แม้จะมีรายได้มากก็ตาม ในการประกอบอาชีพก็ต้องใช้แรงงานและเวลาพอเหมาะกับการที่กำลังที่ตนมี ไม่หักโหมจนเป็นอันตรายต่อสุขภาพ และต้องมีความเพียร ความอดทนในการทำงานจึงจะประสบความสำเร็จ

๓. เงินที่หามาได้จากการประกอบอาชีพสุจริตนั้น ควรเก็บออมไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อความไม่ประมาทจะได้ไว้ใช้ในยามจำเป็นโดยไม่เป็นหนี้ใคร แต่ก็ไม่ควรมั่งสะสมจนกลายเป็นตระหนี่เหนียวแน่นเป็นเหตุให้ขาดความคล่องตัวในการใช้จ่ายสิ่งจำเป็นเพื่อการครองชีพ

๔. ในการใช้จ่ายของครอบครัว ควรคำนึงถึงปัจจัย ๔ อันจำเป็นสำหรับชีวิตก่อน และควรใช้อย่างประหยัด โดยถือหลักความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย พอเหมาะกับอัตรา

๕. เมื่อเริ่มชีวิตครอบครัว การจัดหาที่อยู่อาศัยเป็นเรื่องสำคัญแต่ก็ต้องจัดหาโดยคำนึงถึงกำลังทรัพย์ที่ตนมี ไม่จัดสร้างโดยมุ่งความสวยงามมากกว่าประโยชน์ใช้สอย หรือสร้างแข่งขันกันทางวัตถุ จนถึงกับเป็นหนี้ อันเป็นการนำทุกข์มาสู่ครอบครัว

๖. การวางแผนครอบครัว เป็นเรื่องสำคัญที่ผู้เริ่มชีวิตครอบครัวจะต้องคำนึงถึง เพราะถ้าพ่อแม่มีลูกมาก เกินฐานะที่พ่อแม่จะเลี้ยงดูและให้การศึกษาอบรมที่ดีได้ ลูกก็ขาดความสุขที่ควรมีควรมิได้ และเด็กจะเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่ด้อยคุณภาพ ไม่สามารถทำหน้าที่พลเมืองดีได้เท่าที่ควร

๗. การพักผ่อนหย่อนใจ สำหรับสมาชิกในครอบครัวเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อส่งเสริมสุขภาพทั้งทางกายและทางจิตใจ ควรจัดให้มีบ้างเท่าที่ฐานะการเงินอำนวย เช่น การเล่นดนตรี กีฬา ไม่ควรทำตามผู้มีฐานะร่ำรวย เพียงเพื่อต้องการแสดงว่าตนทัดเทียมผู้อื่นในสังคม

๘. การรักษาพยาบาลในยามเจ็บป่วยเป็นเรื่องจำเป็น เช่นเดียวกัน ถ้าได้บำรุงรักษาร่างกายให้แข็งแรง ก็เป็นการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บไปในตัว แต่เมื่อเกิดเจ็บป่วยขึ้น ก็ต้องมีเงินสำรองไว้เพื่อการนี้ตามสมควร

๙. การศึกษาอบรมเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่ช่วยพัฒนาชีวิตเด็กให้เจริญไปในแนวทางดีงาม เป็นการเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของชาติในอนาคต ฉะนั้น เด็กจะต้องได้รับการศึกษาอบรมอย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงกำลังทรัพย์ของครอบครัวที่จะเอื้ออำนวยในการนี้ และคำนึงถึงสติปัญญา ความสามารถของเด็กที่จะเรียนได้ด้วย

๑๐. กิจกรรมสังคม เป็นสิ่งที่บุคคลพึงปฏิบัติด้วยความ
รู้จักประมาณให้พอเหมาะพอดีกับกำลังกาย กำลังปัญญา และ
กำลังทรัพย์ของตน การแสดงน้ำใจในงานศวกที่ดี ในงานแต่งงาน
ที่ดี การทำบุญทำทานที่ดี การช่วยสงเคราะห์ต่างๆ ที่ดี พึงทำ
โดยคำนึงถึงหลัก “ความพอดี” เสมอ

วงศ์ดีใจมากที่ได้แผนภูมิและแนวคิดทั้ง ๑๐ ข้อไปรายงาน
ในชั้น เขาคิดว่า สารสำคัญที่ช่วยกันสรุปได้นี้คงจะเป็นประโยชน์
กับเพื่อนๆ ในชั้น และสัมพันธ์กับข้อเรื่องที่คุณครูตั้งไว้ด้วย

หลังจากพักคุยกันสักครู่ คุณไพลินกับเด็ก ๆ ก็เริ่มสนทนา
กันต่อเรื่อง กาลัญญาตา



กาลัญญตา

สิริได้เปิดพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์เพื่อหาคำแปลของศัพท์ “กาลัญญตา” และดูคำอธิบายในหนังสือธรรมบุญชีวิตเตรียมไว้ มีข้อความที่สิริจดลงในสมุดบันทึกดังนี้

กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในการประกอบกิจนั้น ๆ เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร เป็นต้น

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฯ

กาลัญญตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา ให้ถูกเวลา เป็นต้น

ธรรมบุญชีวิต

“สิริจดอะไร่วงเขียน คงได้ความหมายของคำว่า “กาลัญญตา” ไว้พร้อมแล้วสินะ อ่านให้เพื่อน ๆ ฟังด้วยก็ดี จะได้ช่วยกันคิดรายละเอียดเพิ่มเติม” คุณไพลินพูดขึ้น

สิริอ่านคำอธิบายเกี่ยวกับคำ “กาลัญญตา” ที่จดไว้ให้ทุกคนฟังแล้วเรียนถามคุณไพลินถึงความหมายและขอบข่ายของคำ “กาลเวลา” ที่กล่าวถึงในคำอธิบายนั้น

“คุณป้าคะ คำว่า ‘กาลเวลา’ นี่กว้างจังนะคะ จะใช้หน่วยอะไรมากำหนดล่ะคะว่าเป็น นาที หรือ ชั่วโมง หรือวัน หรืออะไร”

“คำว่า ‘กาลเวลา’ มีความหมายกว้างจริงอย่างที่สิริว่าจะพูดลอย ๆ ก็ได้ พูดเป็นระยะเวลาสั้น หรือยาวก็ได้ เช่นถ้าเรียกเวลาตามสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับกำหนดเวลาอย่าง

เราเรียกว่านาฬิกานั้น เราก็ใช้หน่วยเรียกเป็น วินาที นาที ชั่วโมง แล้วก็นับเป็น วัน สัปดาห์ เดือน ปี อย่างที่เรารู้จักกันอยู่แล้ว นอกจากนั้นเรายังมีคำสำหรับเรียกเวลาเป็นช่วงยาว ถ้าเป็นเวลาที่ผ่านมาแล้วก็เรียกอดีต เวลาที่กำลังเป็นอยู่ก็เรียกปัจจุบัน และ เวลาที่ยังมาไม่ถึงก็เรียกว่าอนาคต อ้อ เรายังเรียกเวลาเป็นยุค เป็นสมัยอีกด้วย สิริกำลังคำนวณเวลาเกี่ยวกับเรื่องอะไรีรี้ ถึงได้ถามป้าว่าคิดเป็นหน่วยอะไรีรี้

“เปล่าค่ะ หนูไม่ได้คิดคำนวณอะไรีรี้ หนูเพียงแต่อยากทราบ เพื่อเรียกหน่วยของเวลาให้ตรงกับที่เป็นจริงขณะที่เราทำงานแต่ละอย่างเท่านั้น เช่น ถ้าออกกำลังกาย ก็อาจใช้เวลาเพียง ๑๕ นาที ทำการบ้าน ๑ ชั่วโมง หรือถ้าเป็นงานใหญ่ๆ เช่น สร้างสะพานยังงี้ ก็ต้องเรียกว่า สร้างกันเป็นปี ๆ เลยใช้ไหมคะ พอคุณป้าอธิบายหนูก็นึกออกค่ะ” สิริตอบ

“คุณป้าครับ ผมคิดว่าเวลานี้ช่างเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ มากมายจริงนะครับ ที่เห็นชัดก็คือ เวลาแต่ละวันที่เราต้องทำอะไรีรี้ต่างๆ เช่น เ้าเราก็ต้องรีบตื่นทำกิจวัตรต่างๆ แล้วไปโรงเรียน ระหว่างที่อยู่โรงเรียนก็เรียนวิชาหลายอย่าง หรือไม่ก็ทำกิจกรรมตามที่โรงเรียนกำหนดไว้ให้ทำ พอหมดเวลาเรียนได้เวลากลับบ้าน พักผ่อน อาบน้ำ รับประทานอาหาร พักวิทย์ อ่านหนังสือพิมพ์ ทำการบ้าน ฯลฯ มีแต่เรื่องต้องทำตลอดเวลาเลยนะครับคุณป้า” เจตน์ออกความเห็นยืดยาว

“ก็นั่นนะสิ ถ้าเราไม่คิดเราก็ไม่เห็นคุณค่าของเวลา ที่นี้กลับมาถึงประเด็นที่เราต้องช่วยกันคิดล่ะว่า เราจะใช้เวลาอย่างไรีรี้จึงจะถูกต้องตามหลัก กาลัญญตา อย่างที่สิริได้จดคำอธิบายไว้

ป้าอยากให้หลาน ๆ ลองคิดถึงภาชิตมาคนละบทที่มีข้อความสัมพันธ์กับเวลาใครนึกถึงภาชิตอะไรได้ก็บอกมา แล้วบอกความหมายของภาชิตนั้น ๆ ด้วย” คุณไพลินรอฟังคำตอบจากเด็ก ๆ ด้วยอาการใจเย็น

“เวลาเป็นเงินเป็นทอง ครับ คุณป้า” ธวัชเสนอภาชิตเป็นคนแรก “หมายความว่า ถ้าเราขยัน และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์เราก็สามารถหาทรัพย์ได้เสมอ ใช้ได้ไหมครับ”

คุณไพลินพยักหน้าและยิ้มแทนคำตอบ แล้วกวาดสายตามองคนอื่น ๆ สายพิณรีบยกมือขอแสดงความคิดเห็น

“หนูว่าอาจมีความหมายไปในด้านขายเวลาก็ได้นะคะ คุณป้าอย่างเวลาในโทรทัศน์ ถ้าจะโฆษณาสินค้า เพียงไม่กี่นาทีก็คิดเป็นเงินตั้งหลายพันหลายหมื่นแล้วใช่ไหมคะ”

“ถูกทั้งสองความหมายนั่นแหละ ความหมายที่ธวัชว่านั้น มองในแง่ของการทำงาน การประกอบอาชีพ ส่วนความหมายที่สายพิณว่านั้นมองในแง่ประโยชน์ด้านการค้า มองได้ทั้ง ๒ แง่”

“อย่าผัดวันประกันพรุ่ง ภาชิตบทนี้ไม่มีคำว่าเวลา แต่ก็มีความหมายเกี่ยวกับการใช้เวลาอยู่เหมือนกัน คือ มิงานอะไรที่ควรทำก็รีบทำเสีย อย่ามัวแต่ผัดเวลาว่าจะเก็บไว้ทำตอนนั้น ตอนนี้ ถ้าเลื่อนเวลาออกไปเรื่อย ๆ ก็อาจไม่ได้ทำงานนั้น หรืออาจทำไม่เสร็จก็ได้” วรงค์เสนอบ้าง “ถูกไหมครับคุณป้า”

“ถูกแล้วจะ ใช้ได้แม้จะไม่มีคำว่าเวลาก็ตาม เอ้า สิริเจ้าของเรื่องทำไมเงียบไปล่ะ มีภาชิตเกี่ยวกับเวลาไหม” คุณไพลินหันไปมองหน้าสิริ

“เวลาและสายน้ำไม่รอใคร ค่ะ หนูคิดว่า หมายความว่าตาม

ตัวอักษรนั้นแหละค่ะ คือ ทั้งเวลาและสายน้ำมีแต่จะผ่านไปและไหลไป ใครจะเรียกให้หยุดรอก็ไม่สำเร็จ ถ้าเวลาไม่รอเรา ก็แปลว่าต้องรีบทำสิ่งที่ควรทำให้ทันเวลาซีคะ หนูว่าบทนี้เข้ากับเรื่อง "กาลัญญุต" ดีเหมือนกันนะค่ะ" สายพินหันไปทางเจตน์ "แหมเจตน์นั่งเสียบเขี้ยวไม่เห็นยกภาชิตมาอ้างมั่งเลย"

"ก็ใครๆ ว่ากันไปหมดแล้วนี่ ต้องคิดก่อนซี อ้อผมนี่ก็ออกแล้วครับคุณป้า 'ข้าเป็นการ นานเป็นคุณ' ใช้ได้ไหมครับบทนี้ ผมเห็นว่าแม้จะไม่มีคำว่า เวลาอยู่ด้วย แต่คำว่า ข้ากับนาน ก็หมายถึงเวลาที่ล่วงไปเหมือนกัน ข้าเป็นการ นานเป็นคุณ ก็คงหมายถึงงานบางอย่างที่ต้องการเวลาทำอย่างประณีตและรอบคอบ จะรีบร้อนให้เสร็จเร็วทันใจเรานั้นไม่ได้ เราก็ต้องรู้จักอดทน คอยเวลาเพื่อให้งานนั้นสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ใช่ไหมครับคุณป้า" เจตน์พอใจภาชิตบทนี้ เพราะเวลาเขาทำงานอะไรอยู่ เขาไม่ชอบให้ใครมาเร่ง

"ใช่จะ มุ่งานหลายอย่าง ที่ต้องการเวลาทำนานพอสมควร จึงจะได้ผลงานดีตามที่เรต้องการ ใครนึกภาชิตอะไรได้อีก ภาชิตที่ตรงกันข้ามกับบทนี้มีบ้างไหม" คุณไพลินหันมองไปรอบๆ ก็เห็น วัชชยกมือขอตอบ

"นั่นสินให้รีบดัก ครับ หมายความว่า เมื่อโอกาสมาถึงเราไม่ควรรอช้า ต้องรีบใช้เวลาทำประ-



โยชน์ให้เต็มที่ ไซ้ใหม่ครับ”

“ธวัชคิดได้ไวดี ถูกแล้วจะ สองบทนี้มีความหมายตรงกันข้าม คือ บทแรกให้รอ บทหลังให้รีบ” คุณไพลินยิ้มเมื่อเห็นสิริกัมหน้าตาจดภาษิตยิก ๆ “เธอเย้าสิริว่า

“คราวนี้สิริคงจะยิ้มได้แล้วสินะ ได้ภาษิตไปหลายบทแล้วนี่ ป้าขอแถมให้อีกบทหนึ่งคือ กว่าจะถึงสักงาก็ไหม้ บทนี้แม่ไม่ได้เอ่ยคำว่า เวลา ก็มีความหมายคลุมถึงด้วย หมายถึง การทำงาน ๒ อย่างในเวลาเดียวกัน ใช้เวลาเท่ากัน แต่ของอย่างหนึ่งอาจเกิดผลเสียหายนั่นได้ เช่น ถ้าคว่างพร้อม ๆ กับคว่ำถั่ว งาจะไหม้ก่อนเพราะงาเป็นเมล็ดเล็ก ๆ ส่วนถั่วเมล็ดโตกว่า ป้าว่าคนโบราณเขาช่างสังเกตสินะ คนที่คิดภาษิตบทนี้เป็นคนแรกจะเป็นใครไม่ปรากฏชื่อแต่คงจะเจอเหตุการณ์อย่างที่ว่านั้นเข้าด้วยตนเอง จึงเปล่งคำพูดว่า กว่าจะถึงสักงาก็ไหม้ ออกมาอย่างนั้น

“อ้าว จบเรื่องภาษิตเกี่ยวกับเวลาแล้ว ทีนี้เรามาพูดกันถึงเรื่อง การประหยัดเวลา ดีไหม เพราะการประหยัดเวลาเกี่ยวข้องกับกาลัญญตาอยู่มากเหมือนกัน” คุณไพลินเสนอขึ้น

“คุณป้าคะ หนูเคยได้ยินแต่คำว่า ประหยัดทรัพย์ อย่างเราเก็บเงินที่เหลือใช้สะสมไว้ไปฝากธนาคารออมสินก็เป็นการประหยัดทรัพย์อย่างหนึ่ง แต่เวลานี้เราจะประหยัดได้ยังไงล่ะคะ มันไม่เหมือนเงินที่เราสะสมไว้นี้คะ คุณป้า” สิรีสงสัย

“การประหยัดเวลาต่างกับการประหยัดทรัพย์ หลาน ๆ อาจจะเคยทำกันมาแล้วก็ได้ แต่ไม่รู้ตัวว่าเป็นการประหยัดเวลา เช่น ตอนกลางคืนถ้าเราจัดกระเป๋านั่งสอไว้ล่วงหน้าสำหรับจะไปโรงเรียนในวันรุ่งขึ้นตามเวลาในตารางสอน พอตื่นเช้า อาบน้ำ

แต่งตัวเสร็จ ก็ทำงานช่วยทางบ้านตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เสร็จก็รับประทานอาหาร เสร็จแล้วพอได้เวลาต้องไปโรงเรียน เราก็หยิบกระเป๋าที่จัดไว้เมื่อคืนรีบร้อยแล้วไปโรงเรียนได้เลย ไม่ต้องมัวหยิบอะไรต่ออะไรใส่ลงกระเป๋ารับรื้อน ดีไม่ดีอาจลืมหนังสือที่ต้องใช้เรียนบางเล่มไปก็ได้ อย่างนี้ก็เป็นการประหยัดเวลาได้เหมือนกัน เพราะเราคิดและทำบางสิ่งบางอย่างไวล่วงหน้า ไม่ต้องเสียเวลาตอนเช้าอีกแล้ว จริงไหมสิริ”

“จริงค่ะ หนูก็เคยทำอย่างนั้น แต่ไม่ทราบว่าเป็นการประหยัดเวลา ถ้าอย่างนั้นการคิดทำอะไรล่วงหน้าก็ช่วยให้เราประหยัดเวลาได้สินะคะ”

“ถูกแล้ว ถ้าเป็นสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างเรื่องจัดกระเป๋าไปโรงเรียน เราอาจไม่ค่อยนึกกันว่าเป็นการประหยัดเวลา แต่ถ้าเป็นงานที่ต้องทำร่วมกับคนหลายคน ยิ่งเป็นคนจำนวนมาก ด้วยแล้วก็ต้องคิดทำบางสิ่งบางอย่างไวล่วงหน้านาน ๆ เช่น แม่บ้านเตรียมอาหารเช้าของวันรุ่งขึ้นไว้ตั้งแต่ตอนเย็นแล้วใส่ตู้เย็นไว้ เข้าชั้นเพียงแต่อุ่นก็ไม่ต้องเสียเวลามาก ลูก ๆ ก็ได้กินอาหารมือเช้าทุกคน ที่โรงเรียนอนุบาลแม่ครัวต้องเตรียมจัดอาหารสำหรับเด็กเล็ก ๆ ไวล่วงหน้าเป็นอาทิตย์ แยกประเภทอาหารสดที่เป็นเนื้อและผักไว้ซื้อเพิ่มเติมบ้างระหว่างอาทิตย์ ส่วนของแห้งที่จ่ายไวล่วงหน้าได้เขาก็กินได้ เช่น ไข่ไก่ วุ้นเส้น เส้นหมี่แห้ง อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ถ้าได้เตรียมการไว้พร้อมล่วงหน้าก็จะไม่ชุลุกชลัก เป็น การประหยัดเวลาไปด้วย ใครคิดตัวอย่างเรื่องการประหยัดเวลาได้อีกบ้าง ลองว่ามาซิ” คุณไพลินต้องการให้เด็ก ๆ ออกความเห็นกันบ้าง

สายพินนั่งคิดอยู่ประเดี๋ยวหนึ่งก็เสนอว่า

“หนูฟังวิทยุตอนเช้าตอนเย็นทุกวัน ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากบางรายการมาก หนูก็เลยคิดว่า ผู้จัดรายการเขาคงคิดจัดรายการต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้านาน ๆ แล้วติดต่อผู้ที่จะมาพูด หรือมาเล่นละคร เล่นดนตรีทางวิทยุไว้ก่อนให้แน่นอน และทำตารางการออกรายการทางอากาศไว้ให้รู้กันระหว่างผู้จัดและผู้ฟัง นี่ก็เป็นการประหยัดเวลาเพราะได้คิดจัดทำไว้ล่วงหน้าใช่ไหมคะ คุณป้า”

“ใช่จะ เป็นตัวอย่างที่ช่วยให้เห็นค่าของเวลาชัดเจนอีกคราวนี้เรามาทำความเข้าใจกันว่า การประหยัดเวลาคืออะไร การประหยัดเวลา ก็คือการป้องกันมิให้เกิดความสูญเปล่าในเรื่องเวลา ทางดีที่สุดในการป้องกันมิให้เวลาสูญเปล่าก็คือ การกำหนดแผนงาน หรือแผนการไว้ล่วงหน้า แผนงานนี้นิยมทำกันมากในวงการราชการ และวงการ ธุรกิจทั่วไป โดยเฉพาะแผนงานที่สัมพันธ์กับการใช้งบประมาณ เขาต้องทำล่วงหน้ากันเป็นปี ๆ หรือทุก ๓ ปี ทุก ๕ ปี ก็มี เช่น รัฐบาลไทยของเราก็มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ นับจนถึงขณะนี้กำลังจะใช้แผนพัฒนาฉบับที่ ๖ แล้ว รัฐบาลจำเป็นต้องคิดให้รอบคอบว่าจะจัดตั้งงบประมาณให้แก่กระทรวง ทบวงใด เป็นจำนวนเท่าใด เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้ตามแผนพัฒนาฯ ดังกล่าว และจะต้องใช้เงินอย่างไร ประหยัดด้วย เพราะบ้านเมืองเราไม่ได้ร่ำรวยอะไรนัก ยังมีผู้ที่ยากจนและขาดแคลนอีกมากมายทั้งในกรุงในชนบท” คุณไพลินหยุดพูดครู่หนึ่ง เห็นเด็ก ๆ กำลังตั้งใจฟังตาแป้วกันทุกคนเธอก็พูดต่อ

“แผนพัฒนาฯ ที่ว่านั้นเขาแจกไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบเพื่อจะได้รู้เรื่องตรงกัน ก่อนดำเนินงานตามแผนก็ปรึกษาหารือกัน การทำแผนการหรือแผนงาน หรือโครงการ ไว้ล่วงหน้านี้มีประโยชน์มาก เป็นการป้องกันมิให้เวลาสูญเปล่าโดยใช่เหตุ

“ที่นี้ย้อนกลับมาถึงตัวเรา และผู้ที่เราเกี่ยวข้องด้วย เราก็ต้องหัดกะแผนงานให้เต็มวันว่า เวลาไหนจะทำอะไร จะไปไหนบ้าง ระบุเป็นชั่วโมงได้ยิ่งดี นี่ปาพูดสำหรับแผนงานระยะสั้นเพียงวันสองวัน เหมาะสำหรับนักเรียน แต่เมื่อเราโตขึ้นและเริ่มทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ เราก็ต้องมีแผนงานระยะยาวด้วย เราอาจเริ่มด้วยการกะแผนงานเป็นรายสัปดาห์ก็ได้ กะไว้เป็นวัน ๆ ตลอด สัปดาห์ว่ามีอะไรจะต้องทำบ้างโดยเฉพาะเรื่องที่มีการนัดหมายกับคนอื่นหรือกับหมู่คณะ เราต้องพยายามรักษาเวลา ทำให้ทันตามกำหนด และต้องให้ตรงเวลาด้วยจึงจะได้รับความเชื่อถือไว้วางใจ

“เมื่อเรามีแผนงานประจำวัน ประจำสัปดาห์แล้ว ต่อไปเมื่อคิดเป็นเดือน เป็นปี ก็จะทำได้ง่ายขึ้น ถ้าเราพยายามทำให้ได้ตามแผนการหรือแผนงานที่ว่านั้น แม้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปบ้างก็ให้ผิดแต่น้อย ไม่ช้าเราจะรู้สึกรู้ว่ามีความสามารถในตัวเองเพิ่มขึ้น และถ้าเราฝึกหัดเช่นนี้จนเป็นนิสัยได้แล้ว เราก็จะมีความเจริญในชีวิตและการงานอย่างแน่นอน เมื่อเราโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่” คุณไพลินหันไปยิ้มกับสิริ เมื่อสิริเงยหน้าขึ้นจากการจดข้อความที่เธอกล่าวยืดยาว “ไม่ต้องจดทุกคำหรอกสิริ จดเฉพาะข้อความสำคัญ หนูฟังให้เข้าใจก็พอแล้ว” เธอแนะนำ

ขณะนั้นเป็นเวลาประมาณใกล้ ๑๖ นาฬิกา เด็กรับใช้เข้า



มาเรียนให้คุณไพลินทราบว่า มีเด็กผู้หญิง ๒ คน มาหา บอกว่าชื่อ ศรียาและนันทนา คุณไพลินก็สั่งให้ไปเชิญเด็กทั้งสองเข้ามา ศรียาและนันทนาเข้ามาทำความเคารพคุณไพลินแล้วกล่าวคำขออภัยที่ไม่สามารถมาได้พร้อมเพื่อน ๆ ในตอนแรก ศรียาบอกว่าพอกลับจากไปธุระกับผู้ปกครอง ก็รีบไปชวนนันทนาซึ่งอยู่บ้านใกล้กันมาที่บ้านคุณไพลินทันที นันทนาพอจะมีเวลาปลีกตัวมาได้ เพราะพี่สาวอีกคนหนึ่งกลับจากไปติดต่องานมาช่วยเฝ้าน้องแทน คุณไพลินจึงยียดเวลาสนทนาไปอีก ๑ ชั่วโมง เพื่อให้ศรียาและนันทนาได้ซักถามเธอด้วย

ความเป็นผู้รู้จักชุมชนและรู้จักบุคคล

ระหว่างเวลาที่คุณไพลินเดินเข้าไปข้างใน เพื่อสั่งเด็กรับใช้ให้นำเครื่องดื่ม และขนมมาให้เด็กทั้งสองที่มาใหม่ ศรียาและนนทนาก็เข้าไปชักถามเพื่อน ๆ ว่าได้พูดอะไรกันไปบ้าง และบ่นเสียดายที่ตนไม่ได้มาฟังคุณไพลินอธิบายตั้งแต่ตอนต้น

สายพินช่วยสรุปเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสัปปริสธรรม ๒ ข้อแรกให้เพื่อนทั้งสองฟังคร่าว ๆ ก่อน ต่อจากนั้นก็ขอให้เจตน์เพิ่มเติม ส่วนอนุททาหรณ์ประกอบคำอธิบายนั้น ทั้งเจตน์และสายพินตกลงกันว่าจะไม่เล่ารายละเอียด บอกแต่ชื่อเรื่องเท่านั้น เก็บไว้ให้เพื่อนทั้งสองทราบจากรายงานในชั้น

ต่อจากนั้น ธวัช วรงค์ และสิริกี้ช่วยกันชี้แจงสาระสำคัญของอีก ๓ หัวข้อ ให้เพื่อนทั้งสองทราบโดยสังเขป วรงค์ได้หยิบแผนภูมิเรื่องความเป็นผู้รู้จักประมาณมาให้ศรียาและนนทนาดูพร้อมทั้งอธิบายสั้น ๆ ด้วย เฉพาะแนวคิดนั้นวรงค์อธิบายเพียง ๒ ข้อก่อน ที่เหลืออีก ๘ ข้อ เขาบอกเพื่อนหญิงทั้งสองว่าเขาได้

จดไว้เรียบร้อยแล้ว กลับไปที่โรงเรียนจะให้ยืมอ่าน ส่วนสิริกก็เสริมว่า ภาชิตไทยที่พูดกันในตอนท้าย เมื่อพูดถึงหัวข้อกัลยาณุตตานั้น เธอจะจดให้ศรียาและนันทนาไปอ่านดูที่หลัง

เมื่อคุณไพลินกลับออกมาอีกครั้งหนึ่ง เด็ก ๆ ก็พร้อมที่จะฟังคำอธิบายต่อจากที่พูดค้างกันไว้

ปรีสัณญตา

ศรียาเรียนให้คุณไพลินทราบว่าได้เตรียมหาความรู้มาบ้างแล้วเกี่ยวกับหัวข้อ ปรีสัณญตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน เผอิญที่บ้านของศรียา คุณพ่อมีหนังสือธรรมนุญชีวิตของพระราชวรมนิ ศรียาจึงคัดข้อความที่เป็นคำอธิบายความหมายของ ปรีสัณญตา มาดังนี้

ปรีสัณญตา การรู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และรู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชน นั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา ควรต้องทำกิจอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ ๆ เป็นต้น

คุณไพลินพอใจที่ศรียาเตรียมตัวมาล่วงหน้า และค้นคำอธิบายจากหนังสือเล่มเดียวกัน เธอคาดว่าศรียาคงจะได้สนทนากับคุณพ่อมาบ้างเกี่ยวกับเรื่องนี้ เธอจึงถามถึงความเห็นของคุณพ่อเพื่อนำมาประกอบเรื่อง

“คุณพ่อหนูสนใจเรื่องสัปปริสธรรม ๗ มากค่ะ” ศรียาเล่า “ท่านบอกว่า เมื่อตอนที่ท่านบวช ท่านเจ้าอาวาสสอนว่าให้พยายามนำสัปปริสธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันให้สม่ำเสมอ แล้วจะ

เห็นคุณค่าของการปฏิบัติธรรม คุณพ่อไม่มีเวลาพูดกับหนูมากนัก เพราะกำลังจะเดินทางไปราชการต่างจังหวัดค่ะ ท่านบอกว่า ท่านเห็นด้วยที่คุณครูนำหัวข้อ “ธรรมะที่ช่วยดำรงสังคม” มาสอน การแนะนำให้เด็กไปค้นคว้าความรู้มาล่วงหน้าเป็นการดี เพราะจะทำให้เด็กเข้าใจบทเรียนได้เร็วขึ้น และท่านเชื่อว่าสังคมไทยจะสงบสุขกว่านี้อีกมาก หากทุกคนทุกฝ่ายยึดถือธรรมะหมวดนี้ คือ สัปปริสธรรม ๗ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ท่านฝากเรียนคุณป้าว่าท่านยินดี และขอบพระคุณมากค่ะที่คุณป้าจะกรุณาอธิบายหัวข้อ “ปริสัณญตา” ให้หนูฟังเพื่อจะได้เข้าใจเรื่องนี้แจ่มแจ้งขึ้น แหม เสียตายที่หนูไม่ได้มาฟังตั้งแต่ต้น แต่เพื่อน ๆ ก็ช่วยสรุปให้ฟังพอรู้เรื่องบ้างแล้วค่ะ”

คุณไพลินฟังคำพูดของศรียาด้วยความสนใจ แล้วหยิบยกคำว่า “สังคม” ขึ้นมาเป็นจุดเริ่มในการสนทนา

“หลาน ๆ เคยนึกถึงความหมายของคำว่า ‘สังคมไทย’ กันบ้างไหม ใคร ๆ ก็ชอบพูดคำนี้กัน อย่างที่คุณพ่อของศรียาพูดว่าสังคมไทยเราจะสงบสุขกว่านี้อีกมาก หากทุกคนทุกฝ่ายยึดถือธรรมะหมวดนี้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต”

เจตน์นั่งคิดอยู่เงียบ ๆ พอคุณป้าถามขึ้นเขาก็ตอบว่า

“ผมเคยคิดเหมือนกันครับ แต่ผมคิดเพียงว่า สังคมไทยก็หมายถึงบรรดาคนไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย พูดภาษาไทย และมีความเป็นอยู่แบบไทย ๆ เท่านั้นแหละครับคุณป้า”

“ที่เจตน์ว่านั้นก็ไม่มีผิด แต่อย่างขาดสิ่งสำคัญอยู่บ้าง เรื่องของสังคมเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนมาก ถ้าเราจะพูดอย่างรวบรัดเพียง ๒ - ๓ ประโยคเท่านั้น ก็จะได้ภาพที่แท้จริงของ

สังคมไทย ที่เจตน์ใช้คำว่า ‘ความเป็นอยู่แบบไทย ๆ’ เมื่อตะกีนั่นนั้น นับว่าเลือกใช้คำเหมาะสมดี กินความหมายกว้าง ครอบคลุมเรื่องราวของวัฒนธรรมไทยไว้ด้วย สิ่งสำคัญที่ป้าว่าควรจะได้พูดถึงก็คือ วัฒนธรรมนี้แหละ คนแต่ละชาติแต่ละภาษาก็มีวัฒนธรรมแตกต่างกันไป เราอาจใช้คำที่แสดงเชื้อชาติต่อท้ายคำ ‘วัฒนธรรม’ ให้มีความหมายแคบลงได้ว่า วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมอินเดีย วัฒนธรรมจีน วัฒนธรรมญี่ปุ่น ฯลฯ หรือพูดถึงวัฒนธรรมของชาวต่างประเทศทางซีกโลกตะวันตกรวม ๆ กันว่า วัฒนธรรมตะวันตกก็ได้ หรือพูดให้แคบลงเป็นวัฒนธรรมของแต่ละถิ่น เช่น วัฒนธรรมล้านนา วัฒนธรรมอีสาน วัฒนธรรมทักษิณก็ได้”

ศรียาสนใจในคำวัฒนธรรมที่คุณป้ากล่าวถึงจึงยกมือเพื่อขอพูด

“คุณป้าหมายความว่า คำว่า ‘รู้จักชุมชน’ นั้น ต้องรู้จักวัฒนธรรมของคนในชุมชนนั้นด้วยใช่ไหมคะ เพราะชุมชนก็เป็นส่วนย่อยของสังคมนั่นเอง”

“ถูกแล้วจะ การที่คนเราอยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นคณะ เป็นชุมชนก็ย่อมมีวัฒนธรรมที่คนในชุมชนนั้นยึดถือและปฏิบัติ เป็นแนวเดียวกัน เมื่อชุมชนนั้น ๆ เขามีขนบธรรมเนียมและประเพณีอย่างไร เราก็ต้องรู้ด้วย เมื่อรู้แล้วก็ควรทำตัวให้เหมาะสมกลมกลืนไปกับวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ จึงจะก่อให้เกิดความสัมพันธอันดีระหว่างกัน นอกจากรู้จักวัฒนธรรม แล้วยังต้องรู้จักสิ่งอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่น รู้จักสภาพภูมิศาสตร์ ดินฟ้าอากาศของท้องถิ่นนั้น รู้จักความต้องการของคนในชุมชน รู้จักอาชีพหรือช่องทางในการประกอบอาชีพ ว่าต้องทำมาหากินอย่างไรจึง

จะเจริญ” ปามีนิทานเก่าอยู่เรื่องหนึ่ง มีเนื้อเรื่องที่แสดงถึงความเป็นผู้รู้จักชุมชนของคนคนหนึ่ง เขาได้อาศัยความรู้ในเรื่องนี้เป็นเครื่องมือทำให้เขาสามารถสร้างตนเองจากฐานะยากไร้ จนกลายเป็นเศรษฐีได้ ใครสนใจจะฟังนิทานเรื่องนี้บ้าง” คุณไพลินถามทั้งๆ ที่รู้คำตอบอยู่แล้วว่าเด็ก ๆ ทุกคนชอบฟังนิทาน เธอยิ้มเมื่อเห็นเด็ก ๆ ยกมือกันสลับแล้วเริ่มเล่านิทานเรื่อง ‘เศรษฐีหนู’ ดังนี้

ใครเคยได้ยินบ้างว่า หนูตายตัวเดียวก็ทำให้คนยากจนกลายเป็นเศรษฐีได้ ถ้ายังไม่เคยได้ยินและอยากทราบ ก็ลองฟังเรื่องราวของชายเข็ญใจคนหนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในเมืองกาลิรัฐ ประเทศอินเดีย เรื่องนี้เกิดขึ้นนานมาแล้ว

วันหนึ่งชายเข็ญใจคนนั้นเดินตามหลังจูลกะเศรษฐีไปตามถนน ขณะนั้นจูลกะเศรษฐีกำลังเดินทางจะไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ทันใดนั้นท่านเศรษฐีเห็นหนูตายตัวหนึ่งนอนอยู่ข้างถนน เขาพิจารณาดูแล้วก็พูดขึ้นดัง ๆ ว่า

“คนฉลาดย่อมสามารถเอาหนูตัวนี้ไปทำทุน ทำให้กิจการเจริญมั่งมีขึ้นได้”

ชายเข็ญใจคนนั้นได้ยินคำที่เศรษฐีพูด ก็คิดในใจว่า ถ้าท่านไม่รู้จริงท่านคงไม่พูดเช่นนั้น เขาจึงเก็บซากหนูตายตัวนั้นไปขายให้คนเลี้ยงแมว ได้ทรัพย์มากากนึ่งหนึ่ง แล้วเขาก็นำเงินนั้นไปซื้อน้ำอ้อยและน้ำดื่มหม้อหนึ่ง ไม่นานนักเขาเห็นชาวสวนเดินออกมาจากสวน เขาก็ให้น้ำอ้อยกับน้ำ ๑ กระบวยแก่ชาวสวนคนนั้น ชาวสวนให้ดอกไม้ไม้แก่เขากำหนึ่งเป็นการตอบแทน เขาก็นำดอกไม้ไม้ั้นไปขายให้แก่คนร้อยพวงมาลัย เขาทำอยู่อย่างนั้น



ทุกวัน ไม่ช้าก็รวบรวมทรัพย์ได้ถึงแปดกษาปณ์

วันหนึ่งฝนตกหนักมีพายุพัดพัดไม้แห้งและใบไม้หล่นเกลื่อนอยู่ในพระราชอุทยาน คนเฝ้าพระราชอุทยานหมดปัญญาที่จะเก็บกิ่งไม้แห้งเหล่านั้นไปทิ้ง ก็บ่นขึ้นด้วยความท้อใจ เผอิญชายเข็ญใจคนนั้นผ่านไปได้ยินเข้าก็เกิดความคิดขึ้นมาอย่างหนึ่ง เขาเสนอว่าถ้าคนเฝ้าพระราชอุทยานยกกิ่งไม้ใบไม้เหล่านั้นให้เขา เขาจะช่วยขนไปให้หมด คนเฝ้าพระราชอุทยานก็ตกลงตามนั้น

ชายเข็ญใจก็นำอ้อยไปที่สนามเด็กเล่น และรินน้ำอ้อยแจกเด็ก ๆ แล้วขอให้เด็ก ๆ เหล่านั้นช่วยกันขนกิ่งไม้แห้งที่เกลื่อนอยู่ไปกองไว้ตรงประตูพระราชอุทยาน ขณะนั้นพอดีเป็นเวลาซึ่งหม้อหลวงเที่ยวหาพื้นเผาภาชนะของหลวง พอมาถึงกิ่งไม้เหล่านั้นเขาก็ดีใจรีบขอซื้อเอาไปในราคา ๑๖ กษาปณ์ พร้อมกับแถมตุ่มให้อีก ๕ ใบ เมื่อเขารวบรวมเงินได้ ๒๔ กษาปณ์ ก็คิดตั้งตุ่มน้ำดื่มไว้ใกล้ประตูเมืองพอดีมีพวกคนชนหญ้า ๕๐๐ คน เดินมาใกล้ประตูเมือง คนพวกนั้นกำลังกระหายน้ำ ชายเข็ญใจจึงนำน้ำไปให้พวกชนหญ้าดื่มจนพอแก้ความต้องการแล้ว พวกนั้นก็ขอบอกขอบใจและพูดว่า

“ท่านมีอุปการคุณแก่พวกเรามาก จะให้พวกเราตอบแทนท่านอย่างไรดี”

ชายเข็ญใจตอบว่า “ถ้าข้าพเจ้ามีฐานะจะให้ท่านช่วย ก็จะช่วยบอกท่าน” หลังจากนั้นชายเข็ญใจก็ไปคบหาสมาคมกับพวกพ่อค้าที่ค้าขายทั้งทางน้ำและทางบก เขาได้ทราบจากพ่อค้าทางบกคนหนึ่งว่า วันรุ่งขึ้นจะมีพ่อค้าม้าน้ำมา ๕๐๐ ตัวมาถึงเมืองนั้น พอได้ทราบเช่นนั้น ชายเข็ญใจก็กลับไปหาคนชนหญ้าแล้วพูดว่า

“วันนี้ข้าพเจ้าขอหย่าท่านลักคนละฟอนเถิด เมื่อข้าพเจ้ายังไม่ได้ขายหย่าที่พวกท่านให้ ก็ขอร้องพวกท่านอย่าเพิ่งขายหย่าของท่านให้ใคร”

พวกคนชนหย่าก็รับคำ แล้วนำฟอนหย่าไปกองไว้ที่หน้าเรือนของชายเขี้ยวใจ ฝ่ายพ่อค้าม้าทั้ง ๕๐๐ นั้น เทียวหาหย่าทั่วเมืองเพื่อจะนำมาเลี้ยงม้า แต่ก็ทำไม่ได้ ในที่สุดไปเจอฟอนหย่าจำนวนมากที่บ้านชายเขี้ยวใจ ก็เลยขอซื้อหย่าไปเป็นเงินถึง ๑๐๐๐ กษาปณ์

วันต่อมาชายเขี้ยวใจทราบจากพ่อค้าทางนั้นว่า เรือใหญ่จะมาถึงท่าเมืองนั้นในวันนั้น เขาจึงทำอุบายเช่ารถพร้อมกับพาสหายคู่ใจไปแสดงท่าภาคภูมิที่ทำเรือ เขาตรงเข้าไปหานายเรือ ขอซื้อสินค้าทั้งหมด โดยวางมัดจำด้วยแหวนวงหนึ่ง

มีพ่อค้าในเมืองนั้นประมาณ ๑๐๐ คน พอทราบว่าเรือสินค้ามาถึงก็รีบไปซื้อสินค้าที่เรือนั้น แต่นายเรือไม่ขาย โดยให้เหตุผลว่า มีพ่อค้าคนหนึ่งมาวางมัดจำสินค้าทั้งหมดไว้แล้ว พวกพ่อค้าเหล่านั้นจึงไม่สามารถซื้อสินค้าได้เลยแม้แต่ชิ้นเดียว

พอทราบว่าใครเป็นคนไปวางมัดจำสินค้าในเรือไว้ พวกพ่อค้าเหล่านั้นก็พากันไปหาชายเขี้ยวใจ และขอเป็นหุ้นส่วนกับเขาโดยให้ทรัพย์สินแก่เขาคนละกษาปณ์ แล้วขอคืนหุ้นทั้งหมดด้วยทรัพย์สินจำนวนมาก ชายเขี้ยวใจซึ่งตอนนั้นมีฐานะร่ำรวยขึ้นแล้ว ก็ขายหุ้นให้ หลังจากนั้นเขาก็รวบรวมเงินที่สะสมไว้ได้จากการเริ่มต้นโดยขายหนูตายตัวนั้น จนกระทั่งขายหุ้นได้ถึง ๒ แสนกษาปณ์ เมื่อเห็นเงินจำนวนมากมายเช่นนั้น เขาก็นึกถึงท่านจุลกะเศรษฐีซึ่งเป็นผู้ชี้ทางร่ำรวยให้แก่เขา เขาจึงไปเยี่ยมคำนับท่านเศรษฐีพร้อมทั้งนำเงิน ๑ แสนกษาปณ์ ไปมอบให้ด้วยเพื่อเป็น



การสนองคุณ

ท่านเศรษฐีประหลาดใจมากที่มีผู้นำเงินมาให้มากมาย เมื่อถามชายผู้นั้นว่าเขาไปได้ทรัพย์นั้นมาอย่างไร เขาก็เล่าเรื่องที่ตนได้ยืมค่าทำนายของท่านเศรษฐีกับหนูตายตัวนั้น และได้นำเงินที่ได้จากการขายหนูไปทำประโยชน์ต่างๆ จนกระทั่งร่ำรวยเพราะขายหุ้นสินค้าในเรือ ท่านเศรษฐีได้ฟังเรื่องราวแล้วก็ชอบใจที่ชายเขี้ยวจีนนั้นสามารถสร้างตัวขึ้นมาได้จนมีฐานะดี และเชื่อว่าต่อไปเขาก็คงรักษาทรัพย์สมบัติได้ดีด้วย ฉะนั้น ท่านจึงยกบุตรสาวให้เป็นคู่ครองของเขา ทั้งยังยกทรัพย์สมบัติให้ด้วย เมื่อท่านเศรษฐีถึงแก่กรรม ชายผู้นั้นก็ได้ครองตำแหน่งเศรษฐีแทนพ่อตาสืบไป

เมื่อเล่านิทานจบลงแล้ว คุณไพลินก็ถามเด็ก ๆ ว่า ใครมีข้อสังเกตหรือได้ข้อคิดอะไรบ้างจากนิทานเรื่องนี้ ขอให้พูดมาที

ละคน ส่วนครียาซึ่งเป็นเจ้าของหัวข้อ “ปริสฺสณฺญาตา” นั้น ให้พูดเป็นคนสุดท้าย

สายพินซึ่งพูดเป็นคนแรกให้ข้อคิดว่า ชายเชียวใจคนนั้นเป็นผู้มีสติปัญญาดี จึงสามารถสร้างตัวให้ร่ำรวยได้จากการเริ่มต้นด้วยการขายหนูตาย แต่บางทีก็รู้สึกว้าว่า เขาออกจะเป็นนักฉวยโอกาสอยู่บ้าง ทั้งยังวางแผนเก่งอีกด้วย จึงสามารถหาผลประโยชน์จากทุกโอกาสจนกลายเป็นเศรษฐีขึ้นมาได้อย่างไม่น่าเชื่อ

ธวัชมีความเห็นว่า ชายคนนั้นปฏิบัติตามหลักปริสฺสณฺญาตา คือ รู้จักคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นหลายประเภท มีทั้งคนเลี้ยงแมว ชาวสวน คนร้อยพวงมาลัย คนเฝ้าพระราชอุทยาน เด็กๆ ช่างหม้อหลวง พวกชนหน้าและพวกพ่อค้าหลายกลุ่ม การที่เขารู้จักคาดคะเนล่วงหน้าว่า ใครต้องการอะไร ทำให้เขาได้รับประโยชน์จากคนเหล่านั้นทุกรายไป

เจตน์ให้ข้อสังเกตว่า ชายผู้นั้นตั้งใจฟังคำพูดของท่านเศรษฐีโดยไม่ปล่อยให้ผ่านหูไปอย่างคนอื่น ๆ เขานำกลับไปคิดและไปทำประโยชน์เป็นขั้นตอน จนสามารถสร้างฐานะของตัวเองให้ร่ำรวยได้ เมื่อร่ำรวยแล้ว เขาก็ไม่ลืมบุญคุณของท่านเศรษฐี ได้นำเงินครึ่งหนึ่งของจำนวนที่หาได้ไปมอบให้ท่านเศรษฐีเป็นการสนองคุณ นับว่าเขาเป็นผู้มีคุณธรรมคือความกตัญญูต่อบุคคลที่อันควรยกย่อง

สิริ เจ้าของหัวข้อ “กาลัณฺญาตา” ให้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องเวลาว่า ชายผู้นั้นรู้จักวางแผนใช้เวลาได้อย่างคุ้มค่าที่สุด เขาใช้เวลาทุกโอกาสให้เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น นำน้ำอ้อยไปแจกเด็ก ๆ และเตรียมน้ำดื่มใส่ตุ่มไว้ให้คนชนหน้า

ดีม เขาจึงได้รับไมตรีจิตจากคนเหล่านั้น ทั้งยังได้รับหญ้าจากเขาคคนละฟ่อน และเขาก็ได้ขายหญ้าเหล่านั้นให้แก่พ่อค้าม้า ๕๐๐ ตัว ซึ่งหาซื้อหญ้าที่ไหนไม่ได้ นอกจากซื้อที่เขา การกระทำเพื่อหาผลประโยชน์เช่นนั้นไม่ได้ทำให้ใครเดือดร้อน แม้การวางมัดจำสินค้าในเรือทั้งหมดโดยใช้แหวนวงเดียวเป็นค้ำมัดจำ ก็เป็นเพียงการชิงไหวชิงพริบกันในเชิงค้าขายทำให้พ่อค้าอื่น ๆ ซึ่งมาชักว่า เขาต้องมาขอซื้อหุ้นสินค้าจากเขาคนเดียว เขาจึงรวบรวมเงินจากการขายหุ้นได้ถึง ๒ แสนกษาปณ์

วงศ์ม็ซ็อคิดเพียงสั้น ๆ ว่า ชายเชียวใจเป็นคนฉลาดและช่างคิด นอกจากคิดวางแผนหาวิธีสะสมผลประโยชน์ให้พอกพูนขึ้นแล้ว เขายังรู้จักใช้ไมตรีจิตผูกมิตรกับคนทั้งหลายที่เขาได้พบได้รู้จัก เขาจึงได้รับไมตรีจิตจากคนเหล่านั้น ทำให้เขาได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวทางการค้าที่เป็นประโยชน์แก่เขา เช่น ข่าวเรื่องพ่อค้าม้าจะนำม้า ๕๐๐ ตัวมาถึงเมืองนั้น และเขาสามารถขายหญ้าได้กำไร โดยลงทุนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

นั่นหนามีความเห็นว่าย ชายผู้นั้นเป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็งเมื่อเขามั่นใจในคำทำนายของจุลกะเศรษฐีเกี่ยวกับความร่ำรวยที่จะมาจากหนูดายแล้ว เขาก็มีความมุ่งมั่นที่จะพิสูจน์ว่า เขาทำไ้จริงตามคำทำนายนั้น การที่เขาสามารถทำสิ่งต่าง ๆ สำเร็จก็เพราะเขารู้จักสังเกตความเคลื่อนไหวในท้องถิ่น และรู้จักหาข้อมูลต่าง ๆ ทั้งจากบุคคลและสิ่งแวดล้อม การที่เขา มีข้อมูลพร้อมอยู่ในมือช่วยให้เขาสามารถตัดสินใจได้รวดเร็วในการติดต่อบุคคล เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ตามที่เขามุ่งหวังไว้

คุณไพลินฟังข้อคิดเห็นของเด็กทั้ง ๖ คน ด้วยความพอใจ

แล้วก็หันมาทางศรียา

“ว่าไง ศรียา หนูเป็นเจ้าของหัวข้อปรีศัญญตา และได้ฟังข้อคิดจากเพื่อน ๆ ทุกคนแล้ว ลองสรุปข้อคิดเห็นของหนูเองให้เพื่อน ๆ ฟังบ้างสิ”

ศรียาสบตาคุณไพลินเหมือนจะส่งภาษาว่า เพื่อน ๆ พุดกันไปเกือบทุกประเด็นแล้ว ตนคงไม่มีอะไรจะพูดมากนัก แต่แล้วก็นึกขึ้นมาได้ว่าน่าจะต้องหันไปฟังคำอธิบายความหมายของ **“ปรีศัญญตา”** ที่ตนคัดมาจากหนังสือ**ธรรมบุญชีวิต**เป็นแนวเทียบว่ามีอะไรตรงกันบ้าง จึงสรุปเป็นข้อสังเกตว่า

“หนูว่า ตาเศรษฐีหนูคนนั้น ได้ประพฤติปฏิบัติสอดคล้องกับระเบียบวินัย วัฒนธรรมประเพณี และความต้องการของชุมชนนั้นได้ครบถ้วน ไม่มีข้อบกพร่องค่ะ เขารู้ว่าควรสนองความต้องการของผู้ที่เขาไปเกี่ยวข้องอย่างไร การกระทำและการพูดของเขาก็ราบรื่นดีไม่มีอุปสรรคอะไร เห็นได้จากการที่เขาได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย แม้กระทั่งเด็ก ๆ ที่มาช่วยเขาจนถึงไม่ห่างไปกองไว้ที่ประตูพระราชอุทยานก็ทำด้วยความเต็มใจ เพราะเขาใจเด็ก มีน้ำอ้อยไปเลี้ยงหลังจากที่เด็กเล่นกันจนเหนื่อยแล้ว เพราะฉะนั้นถ้าจะให้หนูสรุป หนูก็ขอพูดเพียงว่า ตัวเอกในนิทานเรื่องนี้ได้ปฏิบัติธรรมะข้อ ปรีศัญญตา อย่างสมบูรณ์ แถมมีผลตอนท้ายคือได้แต่งงานกับบุตรสาวของเศรษฐี และได้ครองตำแหน่งเศรษฐีอีกด้วยค่ะ” พอพูดจบศรียาและเพื่อน ๆ ก็หัวเราะกัน คุณไพลินก็พลอยหัวเราะไปด้วย เธอได้กล่าวในตอนท้ายว่า

“แม้เรื่องนี้เป็นนิทานเก่า แต่ป้าก็ได้ให้ข้อคิดดี ๆ หลายอย่าง

ตามที่หลาน ๆ ได้พูดไปแล้ว ถ้าเราจะนำหลักธรรมะข้อ ปรีชาญาณ มาใช้ในสมัยปัจจุบัน เราก็ต้องดูให้เข้ากับสถานการณ์ บุคคลและ สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องวัฒนธรรมที่ป่าได้พูดไว้ในตอนต้น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอยู่มาก ใครต้องการจะอภิปรายหรือ ชักถามอะไรอีกบ้างไหม ก่อนที่เราจะพูดถึงธรรมะข้อสุดท้าย คือ ปุคคลัญญาตา”

ธวัชยังสนใจเรื่องการนำหลักปรีชาญาณในสังคมไทย ปัจจุบัน จึงขอให้คุณไพลินช่วยอธิบายเพิ่มเติมพร้อมทั้งยกตัวอย่าง ชุมชนที่เขาและเพื่อน ๆ จะมองเห็น หรือไปสังเกตการณ์ได้

“ป้ายินดีที่ธวัชสนใจธรรมะข้อนี้ แม้จะไม่ใช่เจ้าของเรื่อง ก็ตาม แต่ก่อนที่ป่าจะตอบคำถามของธวัช ป่าขอถามศรียาก่อน ว่า หนูคิดเรื่องนี้ไว้อย่างบ้าง พูดในสิ่งที่หนูมองเห็นรอบ ๆ ตัว หรือมีประสบการณ์มาบ้างก็แล้วกัน” คุณไพลินตอบธวัชแล้ว หันไปมองหน้าศรียา

“การนำหลักปรีชาญาณไปใช้ในชีวิตประจำวันในสังคมไทย ปัจจุบันนี้ หนูเห็นตัวอย่างอยู่มากเหมือนกัน เพียงแต่หนูไม่ได้ ไปถามผู้ปฏิบัติโดยตรงเท่านั้น จึงไม่กล้ายืนยัน ได้แต่พูดในสิ่งที่ พอจะสังเกตได้ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนของเราเอง นี่แหละค่ะ ก่อนที่หนูจะสมัครเข้าเป็นสมาชิกชุมนุม ‘ธรรมจริยา’ หนูก็ต้องสืบดูก่อนว่าชุมนุมนี้เขามีวัตถุประสงค์อย่างไร มีวิธี ดำเนินงานอย่างไร ทำกิจกรรมอะไรบ้าง หนูพยายามสังเกตดู คนที่อยู่ในชุมนุมนี้ว่าเขามีนิสัยใจคออย่างไร หนูสนใจประธาน ชุมนุมเป็นพิเศษว่าเขามีบุคลิกภาพอย่างไร เวลาเขาพูดหรืออภิปราย เรื่องอะไรหนูก็หาเวลาไปฟัง เมื่อแน่ใจว่าหนูพอจะปรับตัวเข้า

กับสมาชิกในชุมชนนี้ได้ หนูก็ไปสมัครค่ะ คุณป้าว่าเข้าหลัก
ปรีชาญาณตาไหมคะ”

“เข้าซีจี้ะ นับเป็นความรอบคอบของศรียาที่ทำเช่นนั้น
แต่ป้าขอถามหน่อยซีว่า หนูทำก่อนได้รับมอบหมายให้ศึกษา
เรื่องนี้ หรือทำภายหลังที่ได้รับมอบหมายแล้ว” คุณไพลินย้อน
ถามศรียา

ศรียาตอบว่า ทำก่อนได้รับมอบหมายให้ศึกษาเรื่อง ปรีชาญาณ
ที่ทำเช่นนั้นก็เพราะได้รับคำแนะนำจากคุณพ่อว่าให้สืบดูจนแน่ใจ
เสียก่อน จึงค่อยเข้าเป็นสมาชิกชุมชน “ธรรมจริยา”

คุณไพลินพอใจในคำตอบ และนำคำตอบของศรียามา
ประกอบคำอธิบายของเธอในการตอบคำถามของธวัช

“ธวัชได้ฟังตัวอย่างจากศรียาแล้ว คงพอจะเข้าใจและนึกถึง
ตัวอย่างอื่นๆ ได้อีก เอาละ คราวนี้ป้าจะตอบคำถามของธวัช
ตามความเข้าใจของป้า หลัก ‘ปรีชาญาณ’ หรือการรู้จักชุมชน
นี้อาจใช้ได้ทั้งในระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับวงงาน
และระดับชาติ หลานๆ ลองสังเกตจากกิจกรรมในชุมชนที่หลายคน
เป็นสมาชิกอยู่ อย่างที่ศรียาทำก็ได้ หรือจะสังเกตจากบุคคลใน
วงงานต่างๆ ก็ได้ เช่น เมื่อมีการเปลี่ยนตำแหน่งในวงราชการ ผู้
ที่เข้าไปเป็นคนใหม่ในกรมกองต่างๆ เขาจะต้องทราบข้อมูล
เกี่ยวกับหน่วยงานนั้นๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ได้มากที่สุด
เท่าที่จะทำได้ นอกจากทราบข้อมูลแล้วเขาก็ต้องพยายามปรับตัวให้
สามารถปฏิบัติตามระเบียบ และประเพณีนิยมที่หมู่คณะนั้นๆ
ยึดถือ เขาจะต้องทราบความต้องการ ค่านิยมและหลักปฏิบัติ
ทางจริยธรรมของคนในหน่วยงานนั้นๆ ด้วย จึงจะสามารถทำ

งานร่วมกันได้ดีด้วยดี

“ถ้าคิดถึงระดับชาติ ก็อาจนำไปใช้ได้กับการเลือกพรรคการเมืองของบุคคลผู้สนใจที่จะสมัครเป็นผู้แทนราษฎร ก่อนจะสมัครเป็นสมาชิกของพรรคใด เขาจะต้องพิจารณาให้ดีกว่า พรรคนั้น ๆ มีอุดมการณ์อย่างไร มีแนวนโยบายในการบริหารประเทศอย่างไร ระเบียบวินัยในพรรคเรียบร้อยดีหรือไม่ หัวหน้าพรรคและบุคคลสำคัญ ๆ ในพรรคมีลักษณะนิสัยและพื้นฐานทางการศึกษา และวัฒนธรรมอย่างไร ผลงานของพรรคที่ปฏิบัติมาแล้วมีประโยชน์ต่อบ้านเมืองเพียงไร เมื่อพิจารณารอบคอบแล้วเขาจึงจะสมัครเป็นสมาชิกของพรรคนั้น ๆ และถ้าเขาได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรแล้ว เขาก็ต้องร่วมมือกับพรรคอย่างจริงจัง และปฏิบัติหน้าที่ของเขาอย่างดีที่สุดเพื่อประโยชน์ของชาติบ้านเมืองเป็นส่วนรวม

“ข้าขอสรุปว่า หลักปรีชาญาณนี้ มีประโยชน์มาก แม้เด็ก ๆ อย่างพวกหลาน ๆ ก็นำไปใช้ได้ เช่น ในการเลือกคบมิตร ในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมนุม ฯลฯ และเมื่อหลาน ๆ โตขึ้นเป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่ที่ต้องรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ต่าง ๆ ก็คงยังรู้สึกถึงความจำเป็นที่จะต้องใช้หลักปรีชาญาณนี้อยู่ตลอดเวลา” พูดจบแล้วคุณไพลินก็เชิญชวนให้เด็ก ๆ ดื่มน้ำส้มคั้นอีกรอบหนึ่ง ก่อนที่จะเปลี่ยนไปพูดหัวข้อปกคัลัญญา ของนั้นหนาเป็นข้อสุดท้าย ครีयाกล่าวคำขอบคุณคุณไพลินที่ช่วยให้ตนเข้าใจเรื่องปรีชาญาณดีขึ้น

ปกคัลัญญา

นั้นหนาได้ขอคัดข้อความที่เป็นคำอธิบายความหมายของคำปกคัลัญญา จากหนังสือธรรมบุญชีวิตที่คุณไพลินวางไว้ให้

เด็ก ๆ อ่านเรียบร้อยแล้ว ก่อนเริ่มสนทนากัน คุณไพลินก็บอก
ให้นันทนาอ่านคำอธิบายนั้นอย่างที่คุณ ๆ ทำมาแล้ว

คำอธิบายมีดังนี้

บุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือรู้จักและเข้าใจความแตกต่าง
แห่งบุคคล โดยอหยาศัย ความสามารถและคุณธรรมเป็นต้น ว่า
ใครยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วยดี
รู้ว่าควรจะคบหรือไม่ ได้คิดอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะ
ใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึง
จะได้ผลดี ดังนี้ เป็นต้น

ฝูงชนกำเนิดคล้าย	คลึงกัน
ใหญ่ย่อมเพศผิวพรรณ	แพกบ้าง
ความรู้อาจเรียนทัน	กันหมด
ยกแต่ชั่วดีกระด้าง	อ่อนแก่ๆไหว

จาก โคลงสุภาสิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕

พระราชนิพนธ์ข้างต้นนี้ นันทนาเรียนให้คุณไพลินทราบว่
ตนได้อ่านพบในหนังสือที่พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
ท่านผู้ใหญ่ว่านหนึ่ง เห็นว่ามีความหมายกล่าวถึงความแตกต่าง
ของบุคคล น่าจะเป็นประโยชน์กับเรื่องที่คุณได้รับมอบหมายมา
จึงอัญเชิญมาไว้ในสมุดและนำมาเสนอด้วย คุณไพลินชมว่า
นันทนาเข้าใจเลือกบทหรือยกกรองเข้ากับเรื่องดี และถามเด็ก ๆ
ว่าใครทราบบ้างว่า โคลงพระราชนิพนธ์ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ผู้ใด เมื่อเด็ก ๆ ไม่ทราบ

เธอจึงบอกให้ว่าเป็นโคลงที่พระองค์ท่านได้พระราชทานแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ โดยทรงพระราชนิพนธ์ไว้ใน ‘สมุดวันเกิด’ เมื่อครั้งที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นั้นเสด็จไปทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ในโคลงพระราชนิพนธ์ดังกล่าวทรงแฝง คำเตือนใจ เกี่ยวกับการศึกษาและอบรมจิตใจไว้ด้วย จึงเห็นได้ว่านอกเหนือจากความเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีแล้ว ยังทรงเป็น ‘พ่อ’ ที่ดีอีกด้วย เพราะทรงสนพระราชหฤทัยในการอบรมจิตใจพระราชโอรสเพื่อความเจริญในชีวิต นับว่าโคลงพระราชนิพนธ์บทนี้มีความสำคัญอยู่มาก

คุณไพสินถามนันทนาว่า มีความเข้าใจอย่างไรเกี่ยวกับโคลงพระราชนิพนธ์ข้างต้น ขอให้ชี้แจงเพียงสั้น ๆ

นันทนาตอบไปตามที่ตนเข้าใจว่า เนื้อความในโคลงนั้นกล่าวถึงคนทั่วไปว่า เกิดมาความเป็นมนุษย์คล้าย ๆ กัน แต่มีข้อแตกต่างกันบ้างที่รูปร่างหน้าตา เพศ และผิวพรรณ เมื่อมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนก็อาจเรียนทันกันได้ แต่นิสัยใจคอต่างกันมาก มีทั้งดี และชั่ว ทั้งอ่อนโยนและแข็งกระด้าง ซึ่งแก้ไขได้ยาก นันทนาเห็นว่าถ้าจะศึกษาเรื่องการรู้จักบุคคลก็น่าจะเริ่มต้นจากความเข้าใจเบื้องต้นตามที่กล่าวในโคลงนั้น

คุณไพสินพอใจในคำตอบของนันทนา แต่เห็นว่าควรใช้คำว่า ลักษณะนิสัย แทน นิสัยใจคอ เพื่อจะได้ความหมายที่ตรงกว่า แล้วเธอก็หยิบหนังสือเล่มหนึ่งที่มีภาพดอกบัวมาให้เด็ก ๆ ดู และให้สังเกตรายละเอียดให้ดีกว่า เห็นดอกบัวแต่ละดอกในภาพนั้นแตกต่างอย่างไรบ้าง

ครีयाที่ดอกบัวดอกหนึ่งซึ่งชูดอกพื้่นน้ำกำลังบานรับ

แสงอาทิตย์และบรรยายว่า “ดอกนี้บัวบานค่ะ”

สิรี ชี้ที่ดอกบัวกำลังแย้มพឹងจะโผล่พ้นน้ำและว่า “ดอกนี้
ดอกบัวแรกแย้มค่ะ”

เจตน์ชี้ดอกที่สามซึ่งอยู่ใต้น้ำยังเป็นดอกตูมอยู่และพูด
ว่า “นี่ดอกตูมอยู่ใต้ผิวน้ำครับ”

นั้นหนามองเห็นดอกบัวเล็ก ๆ ที่อยู่ติดพื้นโคลนตมใต้น้ำ
ก็ชี้และบอกว่า “บัวแรกงอกอยู่นี่ค่ะ”

คุณไพลินแฉะให้เด็ก ๆ ลองคิดถึงความหมายของดอกบัว
แต่ละดอก เมื่อเห็นเด็ก ๆ ยังงึยบบอยู่เธอก็กล่าวว่า

“ดอกบัว ๔ ดอกในภาพนี้มีความหมายสัมพันธ์กับการจำแนก
บุคคลในทางพระพุทธศาสนา บัวทั้งสี่นี้ท่านอธิบายไว้ว่า เปรียบ
เหมือนบุคคล ๔ จำพวกคือ

บัวพ้นน้ำกำลังบานรับแสงอาทิตย์ เปรียบได้กับผู้ที่รู้
และเข้าใจธรรมะได้ในเวลาอันรวดเร็ว



บัวที่ตั้งอยู่เสมอน้ำ จักบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบได้กับผู้ที่
รู้และเข้าใจธรรมะได้ต่อเมื่อมีการอธิบายขยายความ

บัวที่ยังอยู่ในน้ำ ยังไม่โผล่พ้นน้ำ จักบานในวันต่อ ๆ ไป
เปรียบได้กับผู้ที่เข้าใจธรรมะช้า แต่ก็ยังพอจะแนะนำให้รู้ธรรมะ
ต่อไปได้

บัวจมอยู่ชดโคลนตมใต้น้ำที่กลายเป็นอาหารของเต่าปลา
เปรียบได้กับผู้ที่รับรู้เพียงตัวบทหรือถ้อยคำเท่านั้น ไม่อาจเข้าใจ
ความหมายของธรรมะได้

เมื่อเห็นภาพบัว ๔ เหล่า หรือได้ยินใครพูดถึงบัว ๔ เหล่า
เราก็นึกถึงความหมายดังกล่าวนี้ การมีความรู้ในเรื่องนี้ไว้เป็น
พื้นฐานบ้าง นับว่าเป็นประโยชน์ที่จะช่วยให้เรารู้จักบุคคลใน
ด้านที่เกี่ยวกับการศึกษาธรรมะ

สายพินยังสนใจเรื่องการจำแนกบุคคลในทางพระพุทธศาสนา
อยู่ จึงเรียนถามคุณไพลินว่า

“ในทางธรรม ยังมีวิธีจำแนกบุคคลไว้อย่างไรอีกคะคุณป้า
หนูคิดว่าถ้าเราได้ทราบไว้หลาย ๆ วิธี ก็จะช่วยได้มากในการที่เรา
จะรู้จักดูคนว่าใครดีใครไม่ดี”

“เรื่องที่จะดูว่าใครดีใครไม่ดีนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็ทรง
จำแนกไว้เหมือนกัน คือท่านจำแนกไว้ ๒ พวกใหญ่ ๆ ได้แก่
พาล ซึ่งหมายถึงคนชั่ว และบัณฑิต ซึ่งหมายถึงคนดีดังจะเห็น
ได้จากที่พระองค์ทรงสอนไว้ในมงคลสูตรข้อต้น ๆ ว่า

“อเสวนา จ พาลานํ ปิณชิตานญจ เสวนา”

และสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระราช
นิพนธ์เป็นคำฉันท์ไว้ว่า

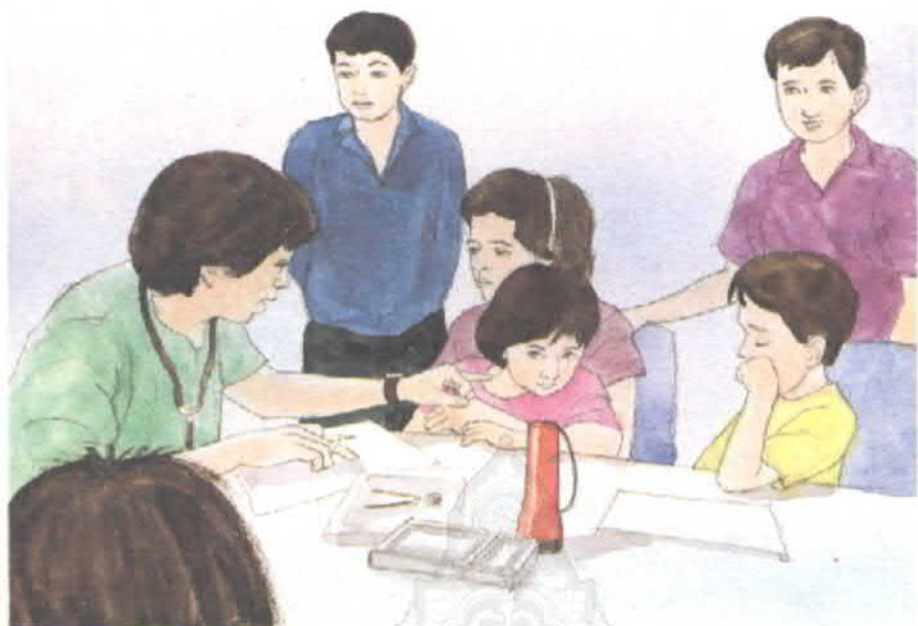
“หนึ่งก็อပ်คอบพาล เพราะจะพาประพฤติผิด
หนึ่งคอบกะบัณฑิต เพราะจะพาประสพผล”

“แล้วเราจะทราบได้อย่างไรล่ะคะว่าใครเป็นคนพาล
ใครเป็นบัณฑิต” นันทนาถถามขึ้น เพราะรู้สึกว่่าสัมพันธ์กับเรื่อง
ที่ตนรับผิดชอบอยู่”

“การที่จะทราบว่าใครเป็นคนพาล ใครเป็นบัณฑิตนั้น
เป็นเรื่องยากอยู่เหมือนกัน และต้องใช้เวลามาก เพราะบางอย่าง
เราก็มองไม่เห็น แต่ถึงอย่างไรก็มีเกณฑ์ที่พอจะใช้เป็นเครื่องมือ
จำแนกได้บ้าง โดยพิจารณาจากการประพฤติปฏิบัติที่เราพอมองเห็นได้
และพิจารณาจากคุณธรรมบางประการที่บุคคลนั้น ๆ มีอยู่หรือ
ปฏิบัติอยู่” คุณไพลินชี้แจงแล้วเสริมว่า

“การประพฤติปฏิบัติที่พอจะมองเห็นได้ ได้แก่การรักษา
ศีล ๕ ศีล ๘ หลาน ๆ คงทราบแล้วว่าศีล ๕ นั้นมีอะไรบ้าง คงจะ
ไม่ต้องอธิบายในที่นี้ นอกจากนั้นก็มีการปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบ
วินัย และเคารพกฎหมายของบ้านเมือง และการร่วมบำเพ็ญ
สาธารณประโยชน์ต่าง ๆ อย่างที่เราเห็นกันทั่วไป เช่น การช่วยเหลือ
ผู้ประสบภัยพิบัติ การเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นต้น

“แล้วคุณธรรมบางประการที่เรามองไม่เห็นล่ะคะ มีอะไรบ้าง
ทำอย่างไรเราจึงจะพอสังเกตได้ว่าเขามีคุณธรรมนั้น ๆ หรือไม่”
นันทนาสนใจเรื่องนี้มาก จึงเรียนถามต่อ และเตรียมจดคำตอบ
ลงสมุด



คุณไพลินยิ้มแล้วพูดเข้านันทนาว่า

“ແ່ມ ນີ້ຈະເກດຈຳໃຫ້ປ້າເປັນນັກເທສົນນອກຮຽກມາສົນຫຼືຈະປ້າຈະຕອບໄດ້ເພີ່ງສັ້ນໆ ນະ ເພາະເວລາເຮົາມີໄມ່ມາກນັກ ຄຸນຮຽກບາງປະກາກທີ່ປ້າພຸດດຶງນັ້ນ ເປັນສິ່ງທີ່ບຸກຄລຕ້ອງຝຶກຝນອບຮມໃຫ້ມີຂຶ້ນໃນຕນ ແລະຕ້ອງໃຊ້ເວລາມາກ ປ້າຈະຂອຫຍົບຍກເຈພະທີ່ເດ່ນໆ ມາຂີ້ແຈງ ຄັກລ່າວຮວບຍອດໃຫ້ຄລຸ່ມຄຸນຮຽກທັງຫລາຍກໍຕ້ອງຍກພຣະພຸທໂອວາທ ໓ ປະກາກ ທີ່ເຮົາກວ່າ ໂອວາທປາຕິໂມກັຂ ມາລ່າວຄືອ ໑) ກາກໄມ່ທ່າວມາຂັ້ວທັງປວງ ໒) ກາກບ່າເພີ່ງແຕ່ວາມຕີ ໓) ກາກທ່າຈິຕຂອຕນໃຫ້ຜ່ອງໄສ

ถ้าจะยกคุณธรรมแต่ละประการมากล่าว ป้าก็จะขอกล่าวเพียง ๕ ประการ คือ

- ๑) ความกตัญญูกตเวทิตะ
- ๒) ความซื่อสัตย์สุจริต
- ๓) ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป (หิริโอตตัปปะ)
- ๔) ความเมตตากรุณา
- ๕) ความอดกลั้น อดทน

ที่กล่าวมานี้ เป็นเกณฑ์สำหรับพิจารณาผู้ที่เป็นบัณฑิตคือ คนดีทั้งหลาย ส่วนผู้ที่เป็นคนพาลนั้นก็ย่อมจะบกพร่องในการบำเพ็ญคุณธรรมเหล่านี้ สิ่งนี้อาจสังเกตได้อีกอย่างหนึ่งสำหรับคนพาลก็คือ การกระทำของเขามักจะเป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น ให้ได้รับความเดือดร้อน ทั้งนี้เพราะเขามีตัวกิเลสใหญ่ ๆ อยู่ ๓ ตัว ซึ่งเขาทำได้ทำลายให้เบาบางลง ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง เจ้ากิเลส ๓ ตัวนี้เป็นมูลเหตุให้เขาทำบาป ทำชั่ว ได้มากมาย เพียงเพื่อความพอใจและผลประโยชน์ของตนเท่านั้น

ถ้าคงไม่มีเวลาพูดถึงคุณธรรมทุกข้อได้ ฉะนั้นจึงจะหยิบยกเรื่องความกตัญญูกตเวทิตะ และความซื่อสัตย์สุจริตมาชี้แจงก่อน ส่วน ๓ ข้อหลังจะพูดเพียงย่อ ๆ

ความกตัญญูกตเวทิตะ

มีคำกล่าวที่ยกย่องคุณธรรมข้อนี้ไว้ในพุทธศาสนสุภาษิตว่า นิमितตัง สาธุรูปานัง กตัญญูกตเวทิตา หมายถึงความกตัญญูกตเวทิตะเป็นเครื่องหมายแห่งคนดี

บุคคลผู้มีบุญคุณอย่างใหญ่หลวงต่อบุตรคือ มารดาบิดา พระพุทธองค์จึงทรงเน้นเรื่องการตอบแทนพระคุณของท่านไว้ในมงคลสูตรข้อที่ว่า

มาตาปิตุอุปภูฏานัง เอตัมมังคลมุตตมัง

การบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นมงคลอันสูงสุด

นอกจากมารดาบิดาแล้ว ถัดไปก็เป็นครู อาจารย์ ถ้าคิด
ดูอย่างกว้างแล้ว ก็ต้องนับว่าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่
ในฐานะพระบรมครูของชาวพุทธทั่วโลก เพราะได้ทรงนำชาว
พุทธให้เห็นแสงสว่างคือ พระธรรมอันประเสริฐ ผู้มีพระคุณยัง
มีความหมายกว้างคลุมไปถึงพระมหากษัตริย์ไทย ทั้งในอดีต
และปัจจุบันที่ได้ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม ทำให้ประชาราษฎร
อยู่เย็นเป็นสุข คลุมไปถึงวีรบุรุษ วีรสตรีและบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์
ให้แก่ประเทศชาติ ไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ หรือพลเรือน และ
คลุมไปถึงผู้มีอุปการคุณต่อบุคคลแต่ละคน แล้วแต่กรณี

ผู้ที่เป็นบัณฑิตย่อมสำนึกในบุญคุณของผู้ที่เคยอุปถัมภ์
หรือช่วยเหลือเกื้อกูลตนมา แต่ผู้เป็นคนพาลนั้น นอกจากจะไม่
คิดถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณแล้วยังกลับทำร้ายผู้มีพระคุณของ
ตนเสียอีก อย่างที่เขาเรียกว่าเป็นคนเนรคุณคนนั้นแหละ ผู้มี
ความกตัญญูกตเวทีย่อมเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ ส่วนผู้ที่มีความ
อกตัญญูย่อมได้รับแต่คำตำหนิติเตียนและคำสาปแช่ง

มีพุทธศาสนสุภาษิตที่สรรเสริญความกตัญญูกตเวทียีก
บทหนึ่งว่า ภูมि वे सारूपानัง กตญญูกตเวทิตา

แปลว่า “ความกตัญญูกตเวทียเป็นภาคพื้นของคนดี” นี้ก็
หมายความว่า ความกตัญญูกตเวทียเป็นระดับจิตใจของคนดี เป็น
ภูมิธรรมของคนดี เป็นถิ่นที่เกิดของความรู้สึกนึกคิดและความ
ประพฤติของคนดี หลานๆ ฟังป่าพูดแล้วคงพอเข้าใจระมัง
ต่อไปเราลองพิจารณาคุณธรรมข้ออื่นๆ กันบ้างดีไหม”

เด็ก ๆ แสดงความสนใจที่จะฟังคำอธิบายจากคุณไพฑิณ
ต่อไป เธอจึงกล่าวถึงคุณธรรมข้อถัดไป

ความซื่อสัตย์สุจริต

“ความซื่อสัตย์สุจริตนี้ เป็นคุณธรรมอันประเสริฐของ
คนดี ความซื่อสัตย์เป็นสิ่งตรงกันข้ามกับความเท็จ คือข้อไหน
ให้ละเว้นการกล่าวเท็จ ใครทำได้บ้าง”

“ข้อ ๔ ค่ะ ที่ขึ้นต้นว่า มุสาวาทาเวอร์ณิ ฯ สายพินneck
ได้ก็รับตอบ

“ใช่จ๊ะ ข้อ ๔ นี้แหละห้ามการกล่าวเท็จ นี่ก็แสดงถึงความ
สำคัญของความซื่อสัตย์สุจริต คนที่มีคุณธรรมข้อนี้ย่อมไม่กล่าวเท็จ
และย่อมไม่ทำสิ่งใดอันเป็นการกระทำที่ทุจริต ไม่ซื่อตรง เจ้า-
พระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้อธิบายเรื่อง ความสัตย์ ไว้อย่างละเอียดใน
หนังสืออ่านธรรมจริยาเล่ม ๔ ท่านว่าไว้ตอนหนึ่งดังนี้

‘ความสัตย์ ต้องประกอบพร้อมไปด้วยกาย วาจา ใจ
เมื่อรักษาวาจาให้จริงแล้ว ก็ต้องรักษากายและใจ...เป็นสัตย์



สุจริตอยู่เสมอด้วย จึงจะได้
ชื่อว่า มีสัตยธรรมอันประเสริฐ
บุคคลที่ตั้งอยู่ในสัตยธรรมเป็น
ผู้ประเสริฐ มีสิริมงคลแก่ตน
และเป็นที่นับถือเชื่อฟังของผู้อื่น
จะประกอบการสิ่งใดก็อาจสำเร็จ
ได้โดยเร็ว ไม่ขัดข้อง...แต่บุคคล
ที่ไม่ตั้งอยู่ในสัตยธรรมนั้น
ย่อมเป็นศัตรูแก่ผู้อื่น หาผู้เชื่อถือ

นับหน้ามิได้ ถึงจะพูดจริงบ้างเขาก็ไม่เชื่อ และถึงจะกระทำความ
ซื่อตรง เขาก็คงกลางแกลง เมื่อบุคคลได้กระทำตัวให้ขุนหมอง
เป็นอัสถยธรรมไปเสียแล้ว ยากนักยากหนาที่จะทำให้ผู้อื่นลง
ความเชื่อในตนอีกได้...’ ข้อความนี้ ป้าจำได้แม่นเพราะ ครูของ
ป้าแนะนำให้ท่องจำจนขึ้นใจ เมื่อเล็ก ๆ ป้าก็ท่องตามคำสั่งครู
แต่พอโตขึ้นก็รู้ถึงคุณค่าของข้อความที่ท่องนี้อย่างแจ่มแจ้งทีเดียว
ใครจำกัดใจของลูกเสียที่เกี่ยวกับความสัตย์นี้ได้บ้าง” คุณไพลิน
เหลียวมองไปรอบ ๆ ก็เห็นเด็กผู้ชายทั้งสามชูมือกันทุกคน และ
ฉิวชเป็นผู้ตอบแทนคนอื่น ๆ ว่า

“เสียชีพออย่าเสียสัตย์ ครับ”

“ดีมาก ที่หลาน ๆ จำกัดหรือสละชีวิตข้อนี้ได้ มีโคลงโลกนิติ
บทหนึ่ง กล่าวความทำนองเดียวกับสละชีวิตนี้ไว้ในสองบาทหลัง
ป้าจะว่าทั้งโคลงให้ฟังนะ

เสียสินสรวงศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู่ประสงค์	สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง	ความสัตย์ ใ้หนา
เสียสัตย์อย่าเสียสู้	ชีพม้วยมรณา

ป้ายังจำเรื่องในพระราชพงศาวดารที่ท่านเจ้าพระธรรมศักดิ์-
มนตรียกมาเป็นอุทาหรณ์ในหนังสือธรรมจริยานั้นได้ ท่านเล่า
ว่า ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวพระบรมโกศ (พระบรมราชาธิราชที่ ๓)
มีพระบรมราชโองการรับสั่งถามปะขาวจันเพชรบิดาของ หมื่นราชสิทธิ
ว่า “อ้ายหมื่นราชสิทธิ (กัน) บุตรของท่านกระทำดังนี้ โทษมัน
จะเป็นประการใด” ปะขาวจันเพชรกราบบังคมทูลว่า “บุตรข้า-

พระพุทธเจ้า กระทำการเป็นกบฏดังนี้ โทษถึงตายเจ็ดชั่วโคตร ตามบทพระอัยการ ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระองค์จึงรับสั่งถามอีกว่า “ปะชาจันเพชร จะขอโทษอัยหมื่น-ราชสิทธิ์หรือไม่เล่า” ปะชาจันเพชรกราบทูลว่า ผู้ใดกระทำความผิดมิชอบ ท่านไม่รับพระราชทานขอภัยโทษเลย พระเจ้าอยู่หัวพอพระทัยที่ปะชาจันเพชรมีความสัตย์ซื่อ มิเสียทีที่เป็นผู้ใหญ่ พระองค์จึงพระราชทานชีวิตหมื่นราชสิทธิ์ให้แก่ปะชาจันเพชร ป้าจำอุทาหรณ์เรื่องนี้ได้ไม่ลืมเลย”

คุณไพลินเห็นว่าได้อธิบายถึงคุณธรรม ๒ ประการคือ ความกตัญญู และความซื่อสัตย์สุจริตไปละเอียดแล้ว จึงกล่าวกับเด็ก ๆ ว่า

“ส่วนคุณธรรมอีก ๓ ข้อ คือ หิริ โอตตปปะ ความละอาย และเกรงกลัวต่อบาป ความเมตตากรุณา และความอดกลั้นอดทน นั้น ป้าจะขอพูดถึงโดยสังเขปตามลำดับ พอเป็นแนวทางก็แล้วกัน

หิริ โอตตปปะ

คุณธรรมข้อนี้ได้ชื่อว่าเป็นธรรมค้ำครองโลก หรือเรียกตามศัพท์บาลีก็เรียกว่า ‘โลกบาล’ ที่ว่าเป็นธรรมค้ำครองโลกก็เพราะว่าธรรมะหมวดนี้ ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนและไม่สับสนวุ่นวาย

หิริ แปลว่า ความอายบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว คนที่มีคุณธรรมข้อนี้ จะไม่ยอมทำสิ่งที่ผิดศีลธรรมเป็นอันขาด แม้ความผิดนั้นอาจทำได้ในที่ลับตาคน ไม่มีผู้ใดรู้เห็น เขาก็จะไม่ทำเพราะเขามั่นในคุณธรรมข้อนี้

โอตตปปะ แปลว่า ความกลัวบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว

ผู้ที่มีคุณธรรมชื่อนี้ย่อมกลัวผลอันจะเกิดจากความชั่ว ความผิด เขาจึงไม่ยอมทำผิด เช่นเดียวกัน

ผู้ที่ถึงพร้อมด้วยทิริโอตตปปะ ย่อมมีมีโนธรรมคอยเตือนใจเขาอยู่ ฉะนั้นจึงนับได้ว่า เขามีส่วนช่วยชำระระเบียบอันดีงามของสังคม หากคนส่วนใหญ่ในโลกมีคุณธรรมชื่อนี้เป็นหลักอยู่ในใจ และประพฤติดั่งสิ่งที่ถูกที่ควร โลกก็จะมีแต่ความสงบสุข พระท่านจึงยกย่องคุณธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ว่าเป็นโลกบาลคือ คัมภีร์ครองโลกได้

คุณธรรมข้อต่อไปนี่คือ ความเมตตา กรุณา ป้ำข่อยอธิบายสั้น ๆ ดังนี้

ความเมตตา กรุณา

คุณธรรมชื่อนี้มีกล่าวไว้ในพุทธศาสนสุภาษิตว่า “โลก-ปัตถัมภิกา เมตตา” หมายถึงเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก

เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นมีความสุข ผู้มีเมตตาย่อมมีใจแผ่แผ่เป็นไมตรี และคิดที่จะทำประโยชน์ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั่วไป โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

ส่วนกรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยผู้อื่นให้พ้นความทุกข์ เมื่อเห็นผู้ใดตกทุกข์ได้ยาก ก็พยายามช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ ความเดือดร้อนให้ด้วยความเต็มใจ

คุณธรรมทั้งสองประการนี้ ช่วยถือกุศลให้มนุษย์และสัตว์โลกอยู่เย็นเป็นสุข อย่างที่มีพุทธศาสนสุภาษิตกล่าวไว้ว่า “เมตตากรุณา ค้ำจุนโลก”

การที่พระท่านสอนเราให้รู้จักแผ่เมตตาก็เพราะเหตุนี้ เมื่อ

เรามีความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นและสัตว์ทั้งหลายเป็นสุข จิตใจเราก็พลอยเป็นสุขไปด้วย ผู้เป็นบัณฑิตจึงมีพื้นฐานจิตใจที่ก่อปรด้วย ความเมตตากรุณาอยู่เสมอ

คุณธรรมข้อสุดท้ายคือ ความอดกลั้น อดทน หรือที่เรียกเป็นศัพท์บาลีว่า **ขันติธรรม**

ความอดกลั้น อดทน

คุณธรรมข้อนี้ มีกล่าวไว้ในพุทธศาสนสุภาษิตว่า

ขันติ ธีรสถังการิ ความอดทนเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์

คุณธรรมข้อนี้ มีคำอธิบายไว้ว่า อดทนต่องานที่ตรากตรำ ลำบาก อดทนต่อความเหนื่อยยากทั้งหลายโดยไม่ย่อท้อ อดกลั้นไม่แสดงความโกรธเมื่อถูกยั่ว หรือถูกเยาะเย้ยเหยียดหยาม ด้วยความอดทนนี้ จะทำให้บุคคลมีกำลังใจทำหน้าที่ของตนอย่างไม่ลดละ จนกว่าจะบรรลุความสำเร็จ

การที่มีกล่าวไว้ในพุทธศาสนสุภาษิตว่า ความอดทนเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์นั้นก็เพราะ คุณธรรมข้อนี้ช่วยให้ นักปราชญ์สามารถระงับใจไม่โกรธ เมื่อมีผู้กล่าวคำเยาะเย้ย ถากถาง นักปราชญ์จะปฏิบัติธรรมด้วยอาการสงบและสำรวม ทำให้เป็นที่น่าเคารพสรรเสริญ อาการสงบและสำรวมนี้จะดึงดูดาม ยิ่งกว่าที่จะประดับด้วยอาภรณ์ใด ๆ เสียอีก

รวมความว่า “ถ้าผู้ใดประพฤตินอนอยู่ในศีลธรรม และ เคารพกฎหมายของบ้านเมือง ทั้งเพียบพร้อมด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ดังที่กล่าวไปแล้ว หรือคุณธรรมอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม ก็จัดว่าเป็นคนดีได้”

คุณไพลินกล่าวเตือนว่า ได้ใช้เวลาพิจารณาคุณสมบัติของคนดีไปมากแล้ว แต่ภาระเรื่อง ‘การรู้จักบุคคล’ ของนั้นหนา ยังไม่หมด เพราะยังไม่ได้พูดถึงวิธีที่จะปฏิบัติต่อบุคคลที่มีลักษณะนิสัยต่าง ๆ กันเลย ไม่ว่าคนพาลหรือคนดี นั้นหนาทำหน้าที่แล้วนึกได้ก็หวนกลับไปดูคำอธิบายความหมายของบุคคลลัญญตาอีกครั้ง เห็นว่ามีข้อความกล่าวถึงวิธีปฏิบัติตนจริงอย่างที่คุณไพลินว่า จึงเรียนปรึกษาเธอในประเด็นดังกล่าว

คุณไพลินจำโคลงโลกนิติบทหนึ่งขึ้นใจและคิดว่าคงช่วยตอบคำถามของนั้นหนาได้ เธอจึงว่าโคลงบทนั้นให้เด็ก ๆ ฟัง ดังนี้

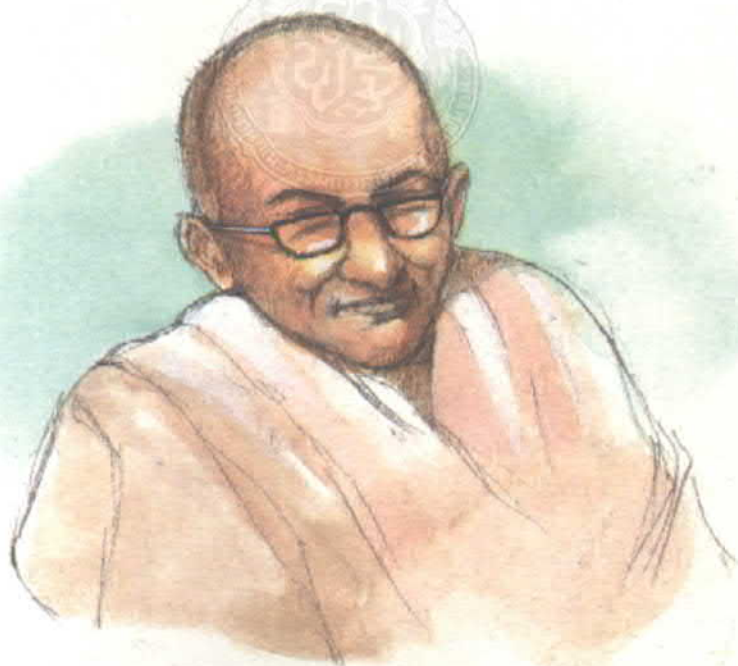
ผจญคนมักโกรธด้วย	ไมตรี
ผจญหมู่มุทฺรชนดี	ต่อตั้ง
ผจญคนจิตโลภมิ	ทรัพย์เพื่อ แ่่นา
ผจญอัสถัยให้ยัง	หยุดด้วยสัตยา

สมเด็จพระบรมศาสดาสัตต

“ป่าเคยใช้วิธี ‘ผจญคนมักโกรธด้วย ไมตรี’ บ่อยที่สุด” คุณไพลิน พุดยิ้ม ๆ “มีคนใจร้อนและโกรธง่ายหายเร็วที่ป่าต้องพบต้องติดต่อด้วยอยู่หลายคน ป่าก็ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้กับความโกรธของเขาเสีย มีเรื่องอะไรป่าก็ค่อย ๆ พุดกับเขาดี ๆ อีกสักประเดี๋ยว เขาก็รู้สึกตัวว่าเขาว่าวามไป เลยได้สติกลับมาพุดดีกันต่อไปได้ แล้วเราก็คงยังมีไมตรีต่อกันเช่นเดิม บทที่ ๒ ของโคลงบทนี้ใช้คำว่า ‘ทรชน’ คำนี้มีความหมายเช่นเดียวกับคนพาล หมายความว่า ถ้าต้องเผชิญหน้ากับคนชั่วหรือคนพาลให้ทำดีต่อเขา ใครพอจะช่วยขยายความบทนี้ได้บ้าง ธวัช ว่าไง”

ธวัชกำลังนึกถึงบุคคลผู้หนึ่งที่เขาเคยอ่านชีวประวัติของท่าน เมื่อไม่นานมานี้ ท่านผู้นั้นคือ มหาตมะ คานธี อดีตนายกรัฐมนตรียิ่งใหญ่ของอินเดีย เมื่อได้ยินโคลงบาทที่ ๒ เขาก็นึกถึงท่านคานธีทันที เพราะท่านเคยผจญ “หมู่ทรชน” มาหลายครั้ง และท่านใช้วิธี “เอาดีต่อตั้ง” เสมอ เขายังจำข้อความตอนที่กำลังกล่าวถึงคุณลักษณะข้อนี้ของท่านคานธีได้ เขาจึงตอบคุณไพลินด้วยความมั่นใจว่า

“ผมกำลังนึกถึงท่านมหาตมะ คานธี ครับคุณป้า ในประวัติตอนหนึ่งของท่าน กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนที่ท่านถูกฝูงชนชาวผิวขาวในแอฟริกาเกลียดชังทำร้ายท่าน เพราะพวกนั้นเข้าใจผิดคิดว่าท่านใส่ร้ายพวกเขา ทั้งๆ ที่ท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ ความจริงมี



ผู้แก่งสร้างข่าวเท็จขึ้น ขณะนั้นมีสุภาพสตรีชาวอังกฤษผู้หนึ่ง
ชื่อนางอะเล็กซานเดอร์ ภรรยาของผู้บัญชาการตำรวจ ซึ่งเผชิญ
ผ่านไป ณ ที่เกิดเหตุ เห็นคานธีถูกกลุ่มรุมทำร้ายเช่นนั้นก็ใช้กำลัง
แหวกฝูงชนเข้าไปจนถึงตัวท่านคานธี แล้วเธอก็ถ่มของของเธอขึ้น
เพื่อคุ้มกันท่านคานธีให้พ้นจากการกระหน่ำทำร้ายของคนพวก
นั้น ท่านจึงรอดพ้นอันตรายไปได้ เพราะฝูงชนไม่กล้าทำร้าย
ต่อไป เกรงจะไปถูกตัวสุภาพสตรีผู้นั้นเข้า หลังจากนั้นท่านคานธีก็
ได้รับความช่วยเหลือให้หลบหนีไปได้

ภายหลังชาวยุโรปในแอฟริกาจึงทราบความจริง ส่วนใหญ่
มีความละอายใจที่มีเหตุการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้นแก่ท่านคานธี บรรดา
หนังสือพิมพ์ต่างก็ประกาศว่า คานธีมิได้ทำผิดอะไร ความผิดทั้ง
หมดตกอยู่แก่ฝูงชน แม้รัฐบาลแสดงความจำนงว่าจะลงโทษผู้
ผิดให้ ถ้าท่านคานธีสามารถชี้ตัวคนทำผิดได้ แต่ท่านก็ไม่เอาเรื่อง
กับพวกนั้น มีข้อความที่ผมจำได้เพราะประทับใจมาก เขากล่าว
ถึงท่านคานธีว่า คานธีสุภาพและอ่อนโยนเสมอ เมื่อศัตรูพยายาม
ที่จะบดขยี้ท่าน ท่านก็จะโต้ตอบด้วยสัจจะและเมตตาธรรมอย่างสูงสุด
เท่านั้น แม้กระนั้นก็ตาม อาวุธเหล่านี้สามารถทำให้บรรลุผลสำเร็จ
ได้มากกว่าไฟหรือดาบเสียอีก อาวุธทั้งสองประการนี้แหละที่ช่วย
ปลดปล่อยประเทศของคานธีเองให้เป็นอิสระจากการปกครอง
ของต่างชาติ และช่วยให้ผู้ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นศัตรู กลับกลายมา
เป็นมิตรของท่านได้”

คุณไพสินขอบใจรัชที่นำเรื่องของท่านมหาตมะ คานธี
มาเป็นอุทาหรณ์ประกอบเข้ากับความหมายของโคลงบาทที่ ๒
เป็นอย่างดี เธอขอให้รัชบอกเพื่อน ๆ ว่า หนังสือที่รัชพูดถึง

นั่น มีชื่อเรื่องว่าอย่างไร ใครเป็นผู้แปลจากต้นฉบับของใคร ธวัชก็จดชื่อหนังสือและผู้แปลให้เพื่อน ๆ ดูดังนี้

มหาดมมะ คานธี โดย เยอร์ทรูด เมอเรีย เรื่องอุไร กุศลาสัย เป็นผู้แปลและเรียบเรียง อาศรมวัฒนธรรมไทย - ภารตจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ เนื่องในโอกาสฉลองวันเกิดครบร้อยปีของท่าน มหาดมมะ คานธี เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

โคลงบาทที่ ๓ และบาทที่ ๔ นั้น คุณไพลินขอให้วงศ์และสิริ เป็นผู้ขยายความตามลำดับ อาจขยายความด้วยการให้ข้อสังเกต หรือความคิดเห็น หรือยกตัวอย่างประกอบก็ได้

วงศ์ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับโคลงบาทที่ ๓ นี้

“ผจญคนจิตโลภมี ทรัพย์เมื่อ แฉ่นา” คนโลกย่อมอยากได้ ทรัพย์สินเงินทองเป็นของธรรมดา ถ้ามีเงินให้เขา เขาก็ยอมมีความพอใจ แต่การให้ทรัพย์เมื่อแผ่แก่คนโลภนั้น ให้เท่าไรก็ไม่รู้จักพอ ทั้งจะทำให้เขาเสียนิสัยยิ่งขึ้นด้วย วงศ์เห็นว่า ถ้ามีเหตุผลเพียงพอก็อาจให้บ้างพอเป็นสินน้ำใจ แต่ไม่ควรให้พรวดเดียว”

สิริ มีความเห็นว่า คนไม่ซื่อสัตย์ที่กล่าวไว้ในบาทที่ ๔ นั้น ถ้าเขาพบผู้ที่ถือความสัตย์อย่างมั่นคง เขาก็อาจจะเกิดความละอายใจขึ้นมาบ้างก็ได้ ฉะนั้น สิริจึงเห็นด้วยที่ว่า ควรระงับความไม่ซื่อสัตย์ของคน ๆ นั้นด้วยความซื่อสัตย์ เพราะอันที่จริงแล้วใคร ๆ ก็อยากให้คนอื่นซื่อสัตย์ต่อตนทั้งนั้น

“ข้อสังเกตของวงศ์ก็น่าคิด” คุณไพลินค่อยตาม “แต่ในบางครั้ง เราก็อาจต้องทำเช่นนั้นบ้าง เพื่อเป็นการแสดงน้ำใจต่อเขา เขาจะได้ช่วยให้กิจธุระของเราสำเร็จ ป้าเห็นด้วยกับวงศ์ ที่ว่าไม่ควรให้พรวดเดียว เพราะจะทำให้เขาได้ใจ เลยเกิดความเคยชินกับ



การได้รับ ‘ทรัพย์สินเพื่อแผ่นนา’ เสียเรื่อย”

เด็ก ๆ พวกนี้หัวเราะเมื่อคุณไพลินพูดเช่นนั้น เพราะไม่นึกว่า เธอจะมีอารมณ์ขัน ใช้คำในโคลงมาต่อประโยคให้จบได้อย่างแนบเนียน

“ส่วนความเห็นของสิริปากก็เห็นว่าถูกต้องแล้ว ถ้าเรามั่นคงในคุณธรรมคือ ความซื่อสัตย์แล้ว อำนาจของคุณธรรมข้อนี้ย่อมชนะใจอีกฝ่ายหนึ่งได้ ทำให้เขาเกิดความละอายที่จะพูดไปปด मतเท็จหรือหลอกลวงเราต่อไป เขาจะได้กลับมาพูดความจริงแต่นั้นแหละ เราจะหวังผลเลิศเสมอไปคงไม่ได้ บางคนคงไม่ซื่อสัตย์เสียจนติดเป็นสันดานเสียแล้ว คงแก้ยากเหมือนกัน” เธอสรุปในตอนท้าย

นั้นหนาธิบจตประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวไว้ในสมุด แล้วเรียนถามคุณนั้นหนาว่า

“คุณป้าคะ เท่าที่เราพูดกันไปแล้ว หนูจดย่อ ๆ ไว้แบบนี้

ไม่ทราบจะถูกหรือไม่ ถ้าไม่ถูก คุณป้ากรุณาช่วยแก้ไขให้หนูด้วยนะคะ” คุณไพลินรับกระดาษร่างจากนั้นหนาไปดู มีข้อความดังนี้

ปกคณัตถุตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

๑. ความหมาย ตามที่อธิบายไว้ในหนังสือ ธรรมานุญชีวิต

๒. แนวคิด

๒.๑ แนวคิดจากโคลงสุภาษิต พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
ฝูงชนกำเนิดคล้ายคลึงกัน

๒.๒ แนวคิดจากภาพบัว ๔ เหล่า เปรียบเทียบกับบุคคล ๔
จำพวก ในด้านความสามารถที่จะเข้าใจธรรมะ

๒.๓ แนวคิดจากมงคลสูตร เรื่อง พาลกับบัณฑิต

๓. ลักษณะของบัณฑิต

๓.๑ การประพฤติปฏิบัติที่พอจะมองเห็นได้ เช่น

การรักษาศีล ๕

การปฏิบัติตามระเบียบวินัย และเคารพกฎหมาย
ของบ้านเมือง

การร่วมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และเสียสละเพื่อ
ส่วนรวม

๓.๒ การฝึกอบรมตนให้มีคุณธรรม เช่น

ความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์สุจริต

ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป (หิริโอตตปปะ)

ความเมตตากรุณา

ความอดกลั้น อดทน

ข้อสังเกต พาลไม่มีคุณธรรมอย่างที่ยกมา บัณฑิตมี เพราะอำนาจ
ของกิเลส ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง

๔. คุณธรรมที่มีความสำคัญมาก

อธิบายเรื่อง ความกตัญญูกตเวที และความซื่อสัตย์สุจริต
อธิบายคุณธรรมอีก ๓ ข้อ โดยย่อคือ
ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป ความเมตตากรุณา
และความอดกลั้นอดทน ข้อคิดและข้อสังเกตเกี่ยวกับ
วิธีปฏิบัติตนต่อบุคคลต่าง ๆ

๕. วิธีปฏิบัติตนต่อบุคคลที่มีลักษณะนิสัยแตกต่างกัน

๕.๑ แนวปฏิบัติจากโคลงโลกนิติ

บาทที่ ๑ ผจกญคนมักโกรธด้วย ไมตรี

อธิบายด้วยตัวอย่างที่คุณป้าไพลินปฏิบัติ คือ ไม่รับรู้
อาการโกรธ พุดดีด้วย ทำให้เขาได้สติ กลับมาพุดกัน
ดี ๆ จึงยังคบกันต่อไปได้

บาทที่ ๒ ผจกญห่มุทรรชนดี ต่อตั้ง

ทรชน มีความหมายเช่นเดียวกับพาล

อธิบายด้วยตัวอย่างแนวปฏิบัติของท่านมหาตมะ กานธี ซึ่ง
ใช้ความดี ความสุภาพอ่อนโยน สัจจะ และเมตตาธรรม
เอาชนะศัตรูได้ (ธวัช เสนอ)

บาทที่ ๓ ผจกญคนจิตโลภมี ทรัพย์เผื่อ แผ่นา

อธิบายว่า คนโลภย่อมต้องการทรัพย์อยู่เรื่อย อาจให้
บ้าง ถ้ามีเหตุผลเพียงพอ ไม่ควรให้พรั่งเพรื่อ (วรรงค์
เสนอ)

บาทที่ ๔ ผจกญอัสตยให้ยัง หยุดด้วยสัตยา

อธิบายว่าให้ใช้ความซื่อสัตย์ เอาชนะความไม่ซื่อสัตย์
จะทำให้ผู้ไม่ซื่อสัตย์เกิดความละอาย



คุณไพลินอ่านจบแล้วก็ให้ข้อสังเกตว่า

“นั่นหนาจดไว้ได้ครบถ้วนตามที่เราพูดกันแล้ว แต่อันที่จริงยังมีเรื่องที่น่าจะพูดกันอีกมาก หากถือตามแนวคิดที่อธิบายในหนังสือธรรมนุษยชาติ แต่ป้าว่าถ้าเราสามารถจำแนกบุคคลได้เป็น ๒ จำพวกใหญ่ ๆ คือ พาล กับบัณฑิตแล้ว เราก็คงจะมองเห็นแนวทางว่าควรปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ อย่างไร “นั่นหนาคงไปคิดเพิ่มเติมเอาเองได้ที่หลัง”

ธวัชและเพื่อน ๆ เห็นว่าได้รับกวนเวลาของคุณไพลินมากแล้ว จึงกล่าวคำขอบคุณ และอำลาเธอ ธวัชพูดแทนเพื่อน ๆ ว่า “คุณป้าครับ กระผมและเพื่อน ๆ รู้สึกว่าเป็นโชคดีย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสมากราบขอความรู้จากคุณป้าวันนี้ คำอธิบายของคุณป้าช่วยให้กระผมและเพื่อน ๆ เข้าใจเรื่องลัทธิปริสธรรม ๗ แจ่มแจ้งขึ้นมากที่สุดทีเดียว กระผมขอกราบลาคุณป้าไปก่อนนะครับ” แล้วทุกคนก็ทำความเคารพพร้อมกันและเดินจากไป

คุณไพลินมองตามหลังเด็ก ๆ ทุกคนไปด้วยความสบายใจ เธอพอใจที่เด็กเหล่านั้นกล้าพูด และช่างซัก ช่างถาม ความคิดของเด็กบางคนน่าสนใจทีเดียว เธอคิดว่าถ้าเด็กทั้งหลายปฏิบัติตามหลัก สุ. จิ. ปุ. ลิ. คือ ฟัง คิด ถาม และเขียนกันให้ถ้วนทั่วแล้ว เขาทั้งหลายก็จะได้ หัวใจนักปราชญ์ไว้ในตัวและจะมีความเจริญทางปัญญาสมเป็นพลเมืองดีของชาติในวันข้างหน้า และถ้าพวกเขาสามารถปฏิบัติตามหลัก ลัทธิปริสธรรม ๗ อย่างสม่ำเสมอเมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ด้วยแล้ว เด็กเหล่านั้นคงจะทำประโยชน์ให้แก่สังคมไทยได้มากที่สุดทีเดียว

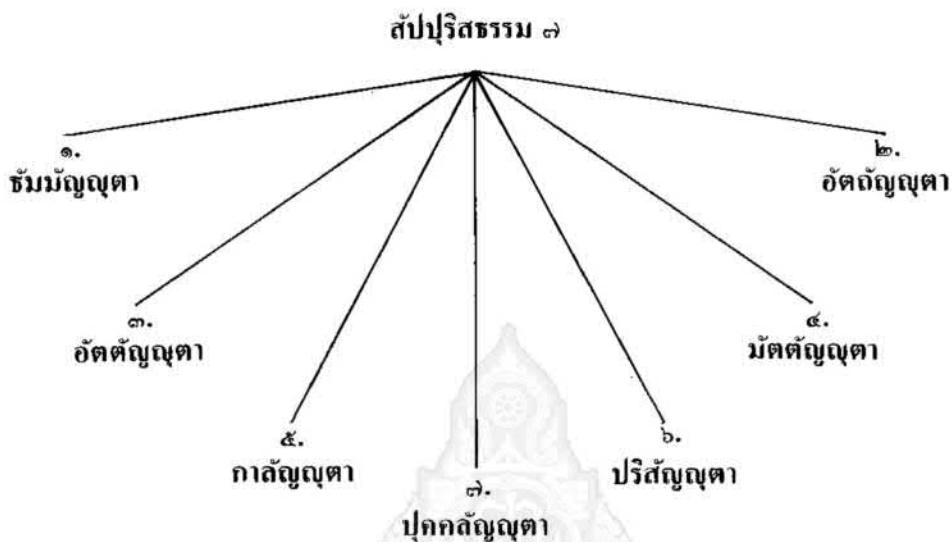


๕

รายงานผล

เมื่อถึงวันที่คุณครูกำหนดไว้ว่าจะให้เรียนเรื่อง “ธรรมะที่ช่วยดำรงชีวิตและสังคม” เจตน์และเพื่อนๆ ต่างก็ช่วยกันจัดเตรียมรายงานที่จะเสนอในชั้น ธวัชรับอาสาเขียนแผนภูมิขนาดใหญ่และจัดภาพประกอบให้เรียบร้อย และดูงานเชิงศิลป์เท่าที่จะสามารถทำได้ ใครจะรายงานหัวข้อใดก็เตรียมกันเต็มที่ คุณครูจัดให้กลุ่ม สัปปริสธรรม ๗ รายงานเป็นกลุ่มแรก ทุกคนในกลุ่มจึงออกจะรู้สึกตื่นเต้นมิใช่น้อย

แผนภูมิที่ราชทำขึ้นเพื่อนำเสนอในชั้นมีลักษณะดังนี้



๑. ฐัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ
๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล
๓. อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน
๔. มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ
๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล
๖. ปริสตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักชุมชน
๗. ปุคคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

เมื่อได้เวลาที่คุณครูกำหนดไว้ นักเรียนทุกคนก็เข้านั่งประจำที่และอยู่ในอาการสงบ เจตน์ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะได้กล่าวนำดังนี้

“อาจารย์ที่เคารพและเพื่อน ๆ ที่รัก วันนี้กลุ่มของเราจะขอเสนอรายงานเรื่อง **สัปปริสธรรม ๗** ซึ่งมีความหมายว่า ธรรมของคนดี เราทราบกันดีอยู่แล้วว่า คนดีย่อมเป็นที่ปรารถนาในสังคมทุกยุคทุกสมัย เพราะคนดีมีส่วนช่วยสร้างสรรค์สังคมให้เจริญรุ่งเรือง กลุ่มของเราได้ไปศึกษารายละเอียดของ สัปปริสธรรม ๗ มาแล้ว ขอสารภาพว่า เราไม่เคยนึกมาก่อนว่า สัปปริสธรรม ๗ จะมีความสำคัญถึงเพียงนี้ นับเป็นโชคดีของเราที่เราได้รับความกรุณาจาก อาจารย์ไพลิน เลิศวัชรา คุณแม่ของผมนซึ่งช่วยอธิบายและให้แนวทางในการศึกษาค้นคว้า เราจึงได้เนื้อหาสาระของสัปปริสธรรมมาเสนอต่ออาจารย์และเพื่อน ๆ ในวันนี้ เรามีความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่า สัปปริสธรรม ๗ นี้ มีคุณค่ายิ่งนัก และสามารถช่วยดำรงชีวิตและสังคมให้ร่มเย็นและมั่นคงได้ เราปรารถนาจะให้เพื่อน ๆ ได้พบของดีในพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับเรา ฉะนั้นจึงขอให้เพื่อน ๆ ตั้งใจฟังเรื่องนี้เป็นพิเศษนะครับ

ผู้ที่จะมาเสนอรายงานวันนี้มี ๗ คน รวมทั้งผมด้วย ขอรายงานพระนามแต่ละชื่อในสัปปริสธรรม ๗ ตามลำดับดังนี้

- | | | |
|-----------------|-----------------|---------------|
| ๑. ชัมมัญญุตตา | เจตน์ กุลจักร | เป็นผู้รายงาน |
| ๒. อตถัญญุตตา | สายพิน สีนรุวัต | เป็นผู้รายงาน |
| ๓. อตตัญญุตตา | ธวัช ชงกฤษ | เป็นผู้รายงาน |
| ๔. มัตตัญญุตตา | วงศ์ วรมิตรสกุล | เป็นผู้รายงาน |
| ๕. กาลัญญุตตา | สิริ ศรีจรรยา | เป็นผู้รายงาน |
| ๖. ปริสตัญญุตตา | ศรียา ยิ้มลำยอง | เป็นผู้รายงาน |
| ๗. ปุคคลัญญุตตา | นันทนา เอื้อบุญ | เป็นผู้รายงาน |

ขอเชิญอาจารย์และเพื่อน ๆ ฟังรายงานแต่ละหัวข้อได้

แล้วครับ”

หลังจากนั้น เจตน์และคณะก็เสนอรายงานตามที่แต่ละคนได้เตรียมมา โดยอ่านจากรายงานที่เขียนไว้บางส่วน และอธิบายหรือยกตัวอย่างเพิ่มเติมในบางตอน ทุกคนที่รายงานจะต้องชี้ไปที่แผนภูมิตามหัวข้อที่ตนพูด เพื่อนๆ ก็มองป้ายแผนภูมิบ่อยๆ จนจำชื่อศัพท์ยากๆ ได้ไปเอง บางคนก็เตรียมภาพประกอบมาด้วยก็ยกภาพให้เพื่อนๆ ในชั้นดูประกอบคำอธิบายของตนในการรายงานครั้งนี้ แต่ละกลุ่มนัดกันว่าจะทำเอกสารสรุปประเด็นสำคัญ ความยาวประมาณ ๒ หน้าแจกเพื่อนๆ ด้วย กลุ่ม “สัปปุริสธรรม” ก็มีแจกเหมือนกัน แต่รอไว้แจกเมื่อคณะที่เสนอรายงานพูดจบแล้ว เพราะเกรงว่าเพื่อนๆ จะมัวดูเอกสารแล้วไม่ฟังซึ่งเพื่อนๆ ก็พอใจที่กลุ่ม “สัปปุริสธรรม” ทำเช่นนั้น เพราะเนื้อหาสาระในเอกสารเขียนไว้เพียงย่อๆ สู้ฟังพูดสดๆ ไม่ได้ บางคนยังมีนิทานเล่าเป็นของแถมอีกด้วย

เมื่อกลุ่ม สัปปุริสธรรม พูดจบ นักเรียนในชั้น ก็ปรบมือให้ด้วยความพอใจ สายพิณกับสิริก็ช่วยกันแจกเอกสารของกลุ่มให้เพื่อนๆ จนทั่ว ก่อนที่จะถึงเวลาที่กลุ่มอื่นเสนอรายงานต่อไป

ข้อความในเอกสารของกลุ่มสัปปุริสธรรม มีดังนี้

ส่วนพิธีกรรม ๗

พิธีกรรม ๗/ ประการของคนดี

ส่วนพิธีกรรม บิดา ธรรมเนียมต่าง ๆ หรือ ขนบธรรมเนียมอันเนื่อง
จากที่ศาสนาภักดีดำรงชื่อต่ออย่างโบราณสืบและสาธุการน้ำหนึ่งใจหนึ่งให้แก่มนุษย์และสัตว์
สิ่งอื่นนั้น ย่อมมีสำนวนพิธีกรรม ๗ ประการ เป็นที่คนดีปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

๑) ไม่เบียดเบียน ตามที่ในหนังสือกำหนดไว้ว่า

เมื่อมีเหตุอันใด อันสมควรและถูกเกณฑ์ด้วยสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่อง
ในตระกูลนั้นแล้วแต่ในวิสัยของวิสัยธรรมชาติ ตลอดจนเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตในที่
ที่ละต่างกันไปบ้างแต่ตรงกันข้าม อย่างเช่นคนและสัตว์ในชาติบ้านเมือง วันละวันก็เกิดมีการ
ที่ละต่างกันในชาติบ้านเมือง เมื่อมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นก็วิพากษ์วิจารณ์กันเพราะ
อะไรเพราะว่าเหตุอันประหลาดประหลาดอย่างนี้ จึงได้วิพากษ์วิจารณ์ เช่น ใจอันหนึ่งนั้นก็
มีผลก่อนหน้าต่อสิ่งนั้น และสิ่งนั้นได้ทำแทนที่ ก็เห็นกัน

ประโยชน์ ธรรมะเหล่านี้ให้ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติสิ่งต่างๆ ในโลกนี้
และนอกโลกทั้งที่มองเห็น และมองไม่เห็นอย่างนั้นอยู่ ถ้าเรานั้นมีลักษณะของ
ในวิสัยนั้นในวิสัยนั้นของสิ่งต่างๆ อยู่แล้วแล้ว เราก็จะฉลาดขึ้น และมีความรู้
ในอันอื่น ไม่อย่างนั้นการของความรู้ที่มากในรูปแบบต่างๆ จึงทำให้เรา
สงบเย็น ไม่มีความสับสน

๒) อัตถิภาวนุสัจ ความเห็นมีวิสัย

มีวิสัยหมายถึง รู้จักว่าสิ่งต่างๆ ที่เรากำหนดมีลักษณะอย่างไร อย่างไรก็ดีได้รับผลเห็นหลายอย่างไว้ เช่น ถ้าเห็นหมอนแรกไม่เกี่ยวข้องกับที่ในเรากลุ่มน้ำเข้ากับลมพัด ผลักดันที่ในฟองแม่น้ำนั้นแล้ว เมื่อกลับมาถึงน้ำก็กลับถูกดันหรือถูกลอยขึ้น หรือในการทำงานนั้นคน ถ้าทุกคนร่วมมือกันช่วยพร้อมเพรียง งานก็ทำได้ผลดี เราเองก็หมายถึงก็มีส่วนช่วยในงานของส่วนรวม ประสพผลสำเร็จ.

ปริโยปน มีปริโยปนให้พอเหมาะกันข้ามกันเอง อัตถิภาวนุสัจตามนั้น การเตรียมใจไว้ล่วงหน้าว่า การกระทำนั้นๆ จะให้ผลดีหรือผลเสียอย่างไร ตระหนักในความรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ และทำให้ใจเราสงบ ไม่มีความเห็นนั้นเห็นเป็นเหตุอันหนึ่งไม่ทั่ว ถ้าหากการเตรียมใจทุกประการแล้วนั้น เราก็มีทุกขันธ์น้อยลง เพราะเตรียมใจไว้แล้ว เหนือกว่าที่เรายังสามารถจะเห็นผู้อื่นได้โดยยากขึ้น ได้ด้วย ช่วยในใจนี้คิดรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ดังนี้

๓) อัตถิภาวนุสัจ ความเห็นมีวิสัย

มีวิสัยหมายถึง รู้เท่าทันถึงสิ่งต่างๆ ที่เรากำหนดมีลักษณะอย่างไร อย่างไรก็ดีได้รับผลเห็นหลายอย่างไว้ เช่น ถ้าเห็นหมอนแรกไม่เกี่ยวข้องกับที่ในเรากลุ่มน้ำเข้ากับลมพัด ผลักดันที่ในฟองแม่น้ำนั้นแล้ว เมื่อกลับมาถึงน้ำก็กลับถูกดันหรือถูกลอยขึ้น หรือในการทำงานนั้นคน ถ้าทุกคนร่วมมือกันช่วยพร้อมเพรียง งานก็ทำได้ผลดี เราเองก็หมายถึงก็มีส่วนช่วยในงานของส่วนรวม ประสพผลสำเร็จ.

ไป มีจุดเด่นในเรื่องบทบาทของตำรวจไทย ซึ่งตำรวจทำคือได้ทั้งหมายจับและหมาย
 ๑๘๑

ประโยชน์ ธรรมชาติข้อนี้ช่วยในการจับกุมและควบคุมตัวผู้ต้องหา
 แล้วจะได้แก่ ประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่ และสามารถที่จะตามจับได้ และอาจไม่ทำให้ผู้
 บกพร่องได้ข้อเดียวในอีกหลายข้อไป และด้วยวิธีดังกล่าวนี้จะมีทั้งข้อดีทั้งข้อเสีย แต่
 มีส่วนประกอบต่างๆ ก็สามารถที่จะใช้ด้วยวิธีดังกล่าวนี้ได้ ไม่ยากเกินไปนัก
 แนวความคิดดังนี้

๔) ปัญหาอุปสรรค ต่อมาในผู้บังคับบัญชา

ผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชาในที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำ
 ต่างๆ เช่น ในการไม่ทำตามคำสั่ง ในการใช้กำลังในการจับกุมและควบคุมตัวผู้ต้องหา
 ในการทำเช่น ๑๘๑ ในข้อหมายจับและหมายควบคุมตัวผู้ต้องหา และอาจ
 สามารถควบคุมตัว

ประโยชน์ ธรรมชาติข้อนี้ช่วยในการจับกุมและควบคุมตัวผู้ต้องหา
 ที่สามารถจับกุมและควบคุมตัวผู้ต้องหาได้โดยไม่ต้องใช้กำลังและไม่ต้องใช้กำลัง
 ได้ด้วยวิธีดังกล่าวนี้ ต่อมาในผู้บังคับบัญชา ในการจับกุมและควบคุมตัวผู้ต้องหา
 อยู่ด้วยวิธีดังกล่าวนี้ ส่วนของตัวผู้ต้องหา และส่วนของผู้ต้องหา

๕) การบังคับบัญชา ในผู้บังคับบัญชา

ผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชาในที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำ

นี่ใช้ให้คนทำสิ่งต่างๆ ทั้งที่มันขัดแย้งตนเอง และที่ก็ขัดแย้งกันเอง. แล้วอย่า
หลงใจ คิดนอกเรื่องอะไร ทั้งไร้เรื่อง/เรื่อง/เรื่อง และให้คนทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ประโยชน์อันใดให้คนอื่น และเพื่อนรวม วัตถุใดสิ่งใดในใจคนทำ ไม่ปล่อยเวลาให้สูญ
เปล่า เพราะเวลาที่ผ่านมาแล้วเราไม่อาจเรียกคืนมาได้

ประโยชน์ กรรมอันใดช่วยในเราให้คนรู้จักตัวเองเวลา
รู้จักตัวเองนั้นในใจคนอย่างประจักษ์ ทั้งที่มันขัดแย้งตัวเอง และหลงใจ ทั้งไร้
ได้รู้ถึงอะไร และสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยคนทำที่ช่วยกันผู้อื่น การรู้จักใจตัวเองนั้นเมื่อ
สำคัญมาก วัตถุใดสิ่งใดในใจคนทำ ไม่ปล่อยเวลาให้สูญเปล่า ด้วยมันมี
ประโยชน์มากมายนั้น เราจะสามารถหาประโยชน์ใดสิ่งใดที่มันขัดแย้งกับตัวเอง
และแก้สิ่งนั้นจนได้มันอย่างดี

๒) ประโยชน์ ความรู้ในจิตกรรม

มันมีมากมาย ทั้งที่มันขัดแย้งกัน ทั้งที่มันขัดแย้งกับตัวเอง และ
วัตถุอันใดอันหนึ่งที่ไม่เป็นความจริง และคนทำมันอยู่ด้วยคนใดคนหนึ่ง ในจิต
นั้น ๆ เช่น วัตถุอันใดอันหนึ่งของคนในใจคนทำ วัตถุอันใดอันหนึ่ง
ที่มันมีอยู่ในใจคนทำ และเราสามารถรู้มันได้ทันทีในใจคนทำเองทันที
เกิดจากความสับสนใจคนทำนั้น ปล่อยให้จิตงานสับสนใจคนทำ

ประโยชน์ กรรมอันใดช่วยในเราให้คนรู้จักตัวเอง และประจักษ์
ในใจคนทำนั้น เราได้มันอย่างดี มันการนี้เองที่มันขัดแย้งตัวเอง วัตถุอัน

**คณะกรรมการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ่าน
เพิ่มเติม และหนังสืออ้างอิงชุดพระพุทธศาสนาและจริยธรรม
ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา**

นายกมล สูดประเสริฐ	ประธานกรรมการ
พระเทพโสภณ (กมล โกวิท)	กรรมการที่ปรึกษา
พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตตยาโน)	กรรมการที่ปรึกษา
นางแม่นมาส ขวลิต	กรรมการที่ปรึกษา
นายสุชีพ ปุญญานุภาพ	กรรมการ
นายจรัส ดวงธิสาร	กรรมการ
นางสุนน อมรวิวัฒน์	กรรมการ
นายเย็นใจ เลหาวนิช	กรรมการ
นายสมพร เทพสิทธา	กรรมการ
นางมาลินี ฝิโลประการ	กรรมการ
นายพินิจ สุขะสันต์	กรรมการ
นางสาวยุพิน ธชาศรี	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายประเสริฐ รุ่งแสง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้เขียน

นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ

ผู้ตรวจ

พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ผู้วาดภาพประกอบและจัดทำรูปเล่ม

นายธีระพันธ์ ลอไพบูลย์

คณะกรรมการ

นางสาวยุพิน ธาตุศรี

นายพินิจ สุขะสันต์

นางสาวพรรณงาม แยมบุญเรือง

นางเรียมพร อธิปอนันต์





พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา ๓๑๔-๓๑๖ ปากซอยบ้านบุตร ถนนบำรุงเมือง เขตป้อมปราบ
กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐ นายปทุม ศิวานวล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๕

